

**ERKEKLERİN BOŞANMA SÜRECİ VE BU SÜREÇ İLE
BAŞ ETME STRATEJİLERİ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi**

**Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Genel Sosyoloji ve Metodoloji Bilim Dalı**

Duygu URAY

Danışman: Doç. Dr. Gül AKTAŞ

Haziran 2021

DENİZLİ

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulguların analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiği ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Duygu URAY

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde danışmanlığımı üstlenen ve her daim değerli katkılarını sunan, karşılaştığım tüm zorlukları bilgi ve tecrübesiyle aşmama yardım eden, motivasyonum düştüğünde beni her zaman yüreklendiren, yoğun çalışma temposu arasında bana fazlasıyla vakit ayıran çok kıymetli hocam Doç. Dr. Gül AKTAŞ'a teşekkürü borç bilirim. Lisans hayatımda bugüne kadar bilgi ve birikimlerinden faydalandığım Pamukkale Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'ndeki tüm hocalarıma ve Güney ÇEĞİN'e çok teşekkür ederim.

Bu süreçte desteklerini esirgemeyen, Arzu Güngör'e, Aslıhan Tugan'a, Asuman Kaplan'a, Melike Yavuz'a ve stresli zamanlarımda beni anlayışla karşılayan Pelin Çatak'a, Elif Vural'a ve tüm sorunlarıma anında yardım eli uzatan, üzüntüme ve mutluluğuma ortak olan diğer tüm arkadaşlarıma ayrıca teşekkür ederim. Tez aşamasında vakit ayıramadığım ancak her zaman bana destek olan sevgili annem Türkan URAY ve sevgili babam Emin URAY'a sonsuz minnetlerimi sunarım.

Son olarak bu çalışma için kıymetli zamanlarını ayırıp gönüllü olarak katılım sağlayan, deneyimlerini paylaşan araştırmanın öznelerine çok teşekkür ederim.

ÖZET

ERKEKLERİN BOŞANMA SÜRECİ VE BU SÜREÇ İLE BAŞ ETME STRATEJİLERİ

URAY, Duygu

Yüksek Lisans Tezi

Sosyoloji ABD

Genel Sosyoloji ve Metodoloji

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Gül AKTAŞ

Haziran 2021, VII + 83 Sayfa

Toplumun temel taşı olan aile, tarihsel süreç içinde en ilkel toplumdaki modern topluma kadar, akrabalık, otorite, çevre veya mülkiyet ilişkileri etrafında konumlanarak karşımıza çıkmaktadır. Aile, fonksiyonları bakımından zaman ve mekân boyutunda farklılıklar gösterebilmektedir. Sosyal bir sistem olarak ele alınan aile, toplumsal dönüşümlerin etkisiyle, aile içi ilişkiler, aile yapısı ve aile türleri gibi birçok noktada kendisine yeni anlamlar yüklerken, bazı özelliklerini de yitirmiştir. Ailenin değişen dinamikleri, sosyo-kültürel ve ekonomik süreçlerin ortaya çıkardığı değişim ve dönüşümler aile birliğinin bozulmasına ve boşanma oranlarının artmasına neden olmuştur. Bu nedenle aile ve boşanma konusu son yıllarda farklı disiplinlerin inceleme alanı olmuştur. Özellikle kadın ağırlıklı yapılan çalışmalar, kadınların boşanma sürecinde yaşadığı sosyal, kültürel ve ekonomik zorlukları üzerinde durmuş, kadının penceresinden boşanmanın ele alındığı gözlenmiştir. Bununla beraber, boşanma deneyiminin diğer aktörü erkekler ile ilgili, kadınlara oranla daha sınırlı çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Bu çalışmanın amacı, her iki cinsiyette farklı etkilere sahip olan boşanmanın, erkeklerin deneyimi üzerinden nasıl gerçekleştiğini, onların anlatıları üzerinden analiz etmek üzere temellenmiştir. Bu amaçtan yola çıkarak, erkeklerin evliliğe bakış açısı, boşanma öncesi ve boşanma sonrası sürecin ne şekilde deneyimlendiği, boşanmanın sosyal yaşamlarında yarattığı etki, boşanma ile baş etme stratejileri onların söylemleri üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada, nitel araştırma deseninden yola çıkarak boşanmış 30 erkek ile derinlemesine görüşme yapılmış ve veriler toplanmıştır. Araştırma bulgularına göre, erkeklerin boşanma süreçlerinde, üzüntü, yalnızlık gibi duyguları yaşadıkları ancak bu durumu güçlü görünmek adına bastırdıkları, sosyal çevrelerinde ve özellikle arkadaşlık ilişkilerinde değişikliğe gittikleri, ekonomik olarak bu süreçte zorlandıkları ve boşanma sonrası toplumsal hayata adapte olma konusunda ön yargılarla karşılaştıkları görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Erkeklik, Boşanma, Aile, Ataerkillik, Hegemonik Erkeklik.

ABSTRACT**MEN'S DIVORCE PROCESS AND STRATEGIES TO COPE WITH THIS SITUATION**

URAY, Duygu

Master Thesis

Department of Sociology

General Sociology and Methodology

Thesis Advisor: Associate Professor Gül AKTAŞ

June 2021, VII + 83 Pages

The family, which is the cornerstone of society, is positioned around kinship, authority, environment or property relations from the most primitive society to the most modern society in the historical process. The family, which is treated as a social system, has lost some of its characteristics while imposing new meanings on itself in many points such as family relations, family structure and family types due to the impact of social transformations. The changing dynamics of the family, the changes and transformations caused by socio-cultural and economic processes led to the deterioration of the family unit and the increase in divorce rates. Therefore, the issue of family and divorce has been the subject of scrutiny of different disciplines in recent years. Especially the studies carried out with a focus on women's social, cultural and economic difficulties during the divorce process were emphasized and it was observed that divorce was discussed through the woman's perspective. However, it has been observed that there are more limited studies on men who are other actors of the divorce experience than women. The aim of this study is based on analyzing how divorce, which has different effects in both sexes, occurs through the experience of men through their narratives. Based on this goal, men's view of marriage, how the process is experienced before and after divorce, the effect of divorce on their social lives, strategies for dealing with divorce have been tried to be understood through their discourses. In the treatise, 30 divorced men were interviewed in depth and data were collected based on qualitative research pattern. According to the findings of the research, it has been observed that men experience feelings such as sadness, pessimism, loneliness during divorce periods, but suppress this situation in order to look strong, change in their social circles and especially friendship relations, struggle economically in this process and face prejudices about adapting to social life after divorce.

Keywords: Masculinity, Family, Marriage, Divorce, Hegemonic Masculinity, Patriarchy.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar DİZİNİ	vi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ARAŞTIRMA TASARIMI

1.1 Araştırmanın Amacı ve Önemi	5
1.2 Araştırmanın Metodu	8
1.2.1 Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri	10
1.2.2 Araştırmanın Veri Analizi.....	11
1.3 Araştırmanın Katılımcı Grupları	12
1.4 Araştırma Sürecinde Karşılaşılan Güçlükler.....	14

İKİNCİ BÖLÜM ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1 Kavramsal Çerçeve	15
2.1.1 Boşanmanın Gerçekleştiği Mekân: Aile.....	15
2.1.2 Aile Türleri.....	17
2.1.2.1 Çekirdek Aile	17
2.1.2.2 Geniş Aile.....	19
2.1.2.3 Tek Ebeveynli Aile.....	20
2.1.3 Ailenin İşlevleri.....	22
2.1.3.1 Biyolojik İşlev	23
2.1.3.2 Ekonomik İşlev.....	23
2.1.3.3. Toplumsallaşma İşlevi.....	24
2.1.4 Aile İçi Roller Ekseninde Erkeklik İnşası.....	25

2.1.4.1 Ataerkillik.....	29
2.1.4.2 Boşanma Olgusu.....	32
2.2 Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi	35
2.2.1. Aile Kurumuna Yönelik Teorilere Genel Bakış.....	35
2.2.2 Yapısal İşlevselci Teori.....	36
2.2.3 Çatışmacı Teori	37
2.2.4 Feminist Teori	39
2.2.5 Sosyal Alışveriş Kuramı	42
2.2.6 Hegemonik Erkeklik Kuramı	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOŞANMANIN ERKEK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE

SOSYOLOJİK BAKIŞ

3.1 Boşanmanın Etkilerine Genel Bakış	47
3.1.1 Boşanmanın Erkekler Üzerindeki Etkileri	49
3.1.1.1 Boşanmanın Erkekler Üzerinde Sosyal ve Ekonomik Etkileri.....	50

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

4.1 Boşanmış Erkeklerle İlişkin Demografik Veriler.....	52
4.2 Erkeklerin Evliliğe İlişkin Düşünceleri.....	55
4.3 Erkeklerin Yetiştığı Aile Yapıları ve Boşanma Olgusunu Belirleyen Aile İçi Kültürel Kodlar.....	56
4.4. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Aktarımında Evlilik ve Boşanmanın İlişkisi	58
4.5 Erkekliğin Kurgulanışı ve Boşanma Süreci İle İlişkisi	59
4.6 Boşanma Kararında Çocuk Sahibi Olmanın Rolü	61
4.7 Boşanan Erkeklerin Toplumsal Hayatta Kabul Görme Biçimleri.....	63
4.8 Erkeklerin Boşanma Aşaması ve Sonrasında Psiko-Sosyal Süreçle Baş Etme Stratejileri.....	66
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	69
KAYNAKLAR	76

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Yaş, Eğitim, Gelir Düzeyleri ve Evli Kalma Süreleri	52
--	----

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Anabilim Dalı
akt.	Aktaran
çev.	Çeviren
drl.	Derleyen
Dr.	Doktor
Ed.	Editör
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TDK	Türk Dil Kurumu
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve devamı/diğerleri

GİRİŞ

Türkiye’de son yıllarda artan boşanma oranları, aile kavramını ve içinde bulunduğu topluma dair gelişmelerin incelenmesini gerekli kılmıştır. Teknolojik, kültürel ve ekonomik alanda meydana gelen değişimler, önce toplumu daha sonra ise aileyi ve onu oluşturan fertleri yakından etkilemektedir. Sosyal hayatın temelini oluşturan aile, avcı toplayıcı toplumdan, sanayi sonrası topluma kadar uzanan iki yüz yıllık tarihsel bir geçmişe sahip olup, toplumsal kurumsallaşma ve örgütlenmenin bir ögesi olarak kendini göstermektedir. Endüstriyel kapitalizm ile birlikte günümüzde meydana gelen hızlı değişimler, aileyi gelenekselden, çekirdek yapıya dönüştürmüş, kadın ve erkeğin birbirlerine olan ihtiyaçlarında değişiklikler meydana getirmiş, akrabalık ilişkilerini zayıflatmış ve aile içi değerlere zarar vererek boşanma oranlarında artışa yol açmıştır (Dündar, 2020: 39).

Boşanma ile ilgili yapılan çalışmalar, daha çok toplumsal cinsiyet bağlamı üzerinden hareket ederek, kadının rollerine odaklanmış, bu çerçevede yorumlanmaya çalışılmıştır. Tek taraflı bakış açısı, boşanmayı ve onun dinamiklerini anlayabilmek için yeterli olmayacaktır. Kadınlar kadar, aynanın öteki yüzü olan erkek kimliğini de toplumsal cinsiyet ışığında ele almak gerekmektedir. Cinsiyet, biyolojik olarak kadının ve erkeğin tanımını yaparken, toplumsal cinsiyet, biyolojik farklılıkların ötesinde, kadınlık ve erkeklik kavramlarına ilişkin, toplumsal beklentileri içine almaktadır. Birey, kadın veya erkek olarak dünyaya gelir ve toplumun kendi cinsiyetlerine özgü beklediği roller ile kız veya erkek çocuk olmayı öğrenir. (Pehlivan, 2017: 499). Hesselbart, sonradan öğrenildiği savunulan toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili, gerçekler ve idealler arasındaki çatışmayı anlattığı çalışmasında; cinsiyet rollerinin “doğuştan” mı yoksa sonradan “yetiştirme” sürecinde mi edinildiği konusu tartışılmaktadır. Kadının sosyalleşirken işbirliğine açık, hassas yapısı ile yetiştirmeye dayalı rolü öne çıkarken; erkeğin genelde otoriter, daha agresif ve güçlükler ile başa çıkabilen bir form oluşturmasının nedeni sorgulanmaktadır. Çünkü kadın ve erkek arasındaki farklılıktan ortaya çıkan toplumsal statü erkeklerle hedeflerine ulaşma noktasında etkili bir araç olmuş, erkekleri toplumun önemli görülen sosyal, ekonomik ve politik organizasyonlarında daha aktif hale gelmelerine olanak sağlamıştır (akt. Özmete ve Yanardağ, 2016: 92).

Erkeklik ile ilgili çalışmalar incelendiğinde birbirinden farklı tanımların ortaya çıktığı görülmüştür. Bu durum, erkekliğin tek bir formda olmadığını göstermiş ve farklı

kültürler içinde farklı erkeklik yapılarının olduğunu ortaya koymuştur (Zeybekoğlu, 2010: 5-6). Erkeklik kavramı ilk başta bir cinsiyet algısı olarak sosyal hayatın bir parçası olurken, diğer yandan modern öncesi dönemden itibaren süregelen bir gelişim ve dönüşüm çizgisi içerisinde anlam kazanmıştır. Erkeğin doğuştan sahip olduğu biyolojik ve genetik farklılıklarının cinsiyet olarak açıklamada yetse bile “toplumsal cinsiyet olarak erkekliği tanımlamada yetersiz kalacağı düşüncesi, cinsiyetin sosyal olarak inşa edildiği” argümanına dayanmaktadır (akt. Çağırkan, 2018: 94).

Erkeklik üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında öne çıkan söylemlerden biri ‘hegemonik erkeklik’ hakkında olmuştur. Bu çalışmada ele alınan boşanma olgusu açıklanırken hegemonik erkeklik üzerinde özellikle durulmuştur. Connell’in işaret ettiği hegemonik erkeklik literatürde, erkekler arasında, gücü elinde bulunduranların, diğerlerine karşı kurduğu tahakkümü ifade etmektedir. Connell, bir hegemonik erkekliğin belirli bir dönemde, belirli bir kültürde kabul gören, onaylanan ideal erkeklik olduğunu ve bu hegemonik biçimin yanı sıra madun ve dışlanmış erkekliklerin de varlığını ileri sürmektedir. Hegemonik erkeklik, bir yandan ezen ve ezilen erkek grupları arasındaki ilişkiyi ifade ederken, diğer yandan erkeğin kadın üzerindeki egemenliğine de dikkat çekmektedir. (akt. Sancar, 2020: 31-32). İki cinsiyet üzerinde de varlığını hissettiren hegemonik erkekliğin, evlilik ve boşanma süreçlerinde bir etkisinin olup olmadığı bu çalışmada irdelenmiştir.

Evlilik, yetişkin, karışık cinsten iki kişinin, topluma, dine veya yasalara uygun şekilde bir araya gelme durumu olarak tanımlanmaktadır (Dündar, 2020: 41). Evliliğin, ataerkil yaşam biçimini devam ettiren, neslin devamını sağlayan ve kültür aktarımında önemli rol oynayan bir kurum olduğu görülmektedir. Geleneksel çağlarda, daha çok fiziksel gereksinimlerin karşılanması ve soyların devamı için yapılan evliliklerin olduğu bilinirken, günümüzde ise duygusal tatmin odaklı ve karşılıklı sevgi temelinde yapılmaya başlandığı bilinmektedir (Elitok, 2019: 2).

Evlilik, toplumsal hayatta kabul gören ve olması gerektiği düşünülen bir yapı iken, boşanma tam tersi, toplumsal süreç içinde sürekli ertelenmiş ve baskılanmış şekilde kendini göstermektedir. Boşanma, en basit hali ile evlilik birliğinin yasal olarak sonlandırılması şeklinde tanımlanmaktadır (akt. Timurturkan, 2020: 202).

Sanayi devrimi ile toplumsal hayatta meydana gelen dönüşümler, aileye ve boşanmaya olan bakışı da etkilemiştir. Boşanma olgusu günümüzde, bir tabu olmaktan yavaş yavaş çıkmaya başlamış, sebep ve sonuçları üzerine yapılan araştırmalarda daha fazla ele alındığı görülmüştür.

Boşanma üzerine yapılan sosyolojik çalışmalara bakıldığında, kadın ve çocuk ekseninde yapılmış incelemeler olduğu görülmektedir. İncelemelerde, boşanan kadınların, evlenme şekillerine, eğitim düzeylerine, boşanma nedenlerine, evlilik sürelerine ve boşandıktan sonra yaşadıkları zorluklara kadar birçok faktör ele alınmıştır. Kadınların boşanma sürecinin tüm yönleriyle ele alınması, boşanma olgusu ve etkileri hakkında bilgi veriyor olsa da, bu deneyimini yaşayan aktörlerden bir diğerinin erkek olduğu da bilinmektedir. Boşanmayı tüm yönleri ile ele alabilmek adına, erkek perspektifinden de bu sürece bakmak önemli olacaktır. Erkeklerin boşanma süreci ve bu süreç ile baş etme stratejileri üzerine yapılan bu çalışma, aşağıda yer alan sorular ışığında, literatürdeki diğer araştırmalara katkı sunacağı düşünülmektedir.

- Erkeklerin, evliliğe olan bakış açıları nasıldır?
- Aile içi kültürel kodların, evlilik ve boşanmalara olan etkileri nelerdir?
- Toplumsal cinsiyet rolleri ve erkeklik olgusu boşanma sürecine nasıl bir etki göstermektedir?
- Erkeklerin boşanma sonrası, toplumsal hayata adapte olma süreçleri ve bu süreç ile baş etme stratejileri nelerdir?

Çalışmanın birinci bölümünde, araştırmanın tasarımı ile ilgili genel bilgi verilmiş, çalışmanın önemi, amacı ve metot kısmı açıklanmıştır.

İkinci bölümde, boşanmayı anlayabilmek adına, ilk önce, toplumsal değerleri içine alan aile kavramı, aile türleri ve işlevleri üzerinde durularak kavramsal bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Aile türleri üç kategori altında toplanmış ve sadece boşanma ile ilişkisel olduğu düşünülen başlıklara yer verilmiştir. Toplumdaki erkeklik inşaları ve ataerkillik kavramları, boşanma temelinde yine bu bölüm altında değerlendirilmiştir. Aynı zamanda aile kurumuna yönelik geliştirilen kuramsal yaklaşımlara da bu bölümde yer verilmiş, her teori kendi literatür araştırmaları odağında açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde, boşanma olgusunun erkekler üzerinde ki ekonomik ve sosyal etkisi hakkında bilgi vermeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde ise, araştırmanın evreni ve örneklemini hakkında bilgiler verilerek, kullanılan yöntem açıklanmıştır. Yapılan saha çalışmasından elde edilen veriler bu bölümde detaylı şekilde açıklanmış, katılımcıların anlatılarına geniş bir

şekilde yer verilmiştir. Anlatılarda, ortak söylemler üzerinden kategoriler oluşturulmuş ve hegemonik erkeklik bağlamında yorumlanmıştır. Anlatılardan elde edilen her bulgu, çalışmanın amacından uzaklaşmadan literatür yardımı ile yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA TASARIMI

1.1 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Evlilik, toplumdan topluma farklılık gösteren ve türünün devamını sağlayan hukuksal bir ilişki sürecidir. Bu süreç içerisinde bireylerin birbirlerinden beklentilerinin değişmesi, eğitim düzeyinin yükselmesi, kariyer mesleklerinde ihtisaslaşmanın artması, geleneksel evlilik bağının artık kutsal görülmemesi, kadın ve erkek arasındaki eşit olmayan güç dengesi ve evlilikte baskın karakter olma düşüncesi, ekonomik olarak özgürleşen kadının erkeğe maddi yönden bağlılığının azalması, boşanma oranlarını etkileyen faktörler içerisinde yer almaktadır.

Son zamanlarda toplumda sayısı gittikçe artan boşanmalar, ilişkiler alanını kapsayan önemli bir olgu haline gelmiştir. Bu olgunun ortaya çıkması içinse öncelikle iki cinsiyet arasında evlilik bağının kurulmuş olması gerekir. Evlilik kurumu nasıl çok basamaklı bir yapıya sahip ise boşanma da en az onun kadar katmanlı ve detaylı bir yapıya sahiptir. En temel düzeyde boşanma, karı koca arasındaki hukuki, manevi ve cinsel birlikteliğe son verilme halidir. Toplumun en küçük ve temel yapı taşı olan ailenin içerisinde, belirli sorunların sonucu olarak karşımıza çıkan boşanma, kadın ve erkeğin yasalar önündeki bir ayrılığı olarak görülse de, çiftlerin boşanması ile birlikte birçok toplumsal, ekonomik ve psikolojik sorunlarda su yüzüne çıkmaktadır. Boşanma, farklı kültürdeki bireyleri sosyal süreç içerisinde pek çok noktadan etkilemekte ve bu ayrılığın sadece iki kişi arasında gerçekleşen bir eylem olmanın dışında, toplumun yapısındaki değişkenlerle de bağlantılı olduğu bilinmektedir. Bu bağlantıların kişiden kişiye değişen olumlu veya olumsuz yönleri mevcuttur. Bu yönlerin birden fazla sebep ve sonuçları da beraberinde getirmesi, boşanma olgusunun farklı bağlamlarda irdelenmesini gerekli kılmaktadır (Küçükkaragöz ve Akoğlu, 2018: 154).

Literatürde, aile birliğinin değişmesine ve yeni bir düzene geçilmesine sebebiyet veren boşanma kavramına, aile içi egemen değerler de göz önüne alınarak daha çok kadınlar tarafından bakılmıştır. Yapılan bu literatür taramalarında kadın ağırlıklı çalışmalar olduğu ve boşanma konusunun kadın açısından farklı yönleri ile ele alındığı yapılan çalışmalarda karşımıza çıkmıştır. Bu çalışmalar (Uçan, 2007; Eryavuz 2018; Uğur, 2014; Karakaya, 2018) boşanma sürecinin kadın açısından ortaya çıkardığı ekonomik, toplumsal, psikolojik sorunlar ile tek ebeveynli aile olmanın kadın açısından

yarattığı problemler etrafında toplanmıştır. Bununla birlikte erken yaşta zorla evlendirilmeleri, boşanma sonrası çocuğun velayeti problemi, kadının çalışıyor ise boşanma sürecinde iş yerinde karşılaştığı tutum ve davranışlar, toplumun boşanmış kadına bakışı, kadınların ekonomik ve duygusal süreçlerle baş edebilme yeteneği ve sürece ilişkin çözüm yolları noktasında çalışmalar yapılmıştır.

Boşanma, aile birliğinin bozulmasına, ailenin bölünmesine ya da bütünüyle parçalanmasına yol açmakta, çiftlerin var ise çocuklarını ve yakın çevrelerini de kapsayacak bir biçimde olumsuz etkilemektedir (Arpacı ve Tokyürek, 2012: 3). Süreç içerisinde evliliğe bakışın değişmesi, kadın ve erkeğe biçilen toplumsal rollerin farklılaşması, aile kurma ihtiyacının toplumsallaşma sürecinde giderek azalması da boşanma ile yakından ilgilidir.

Türkiye İstatistik Kurumu'na göre, boşanma oranları 2019 yılında %8,0 artarak 155 bin 47 sayısına ulaşmıştır (TÜİK, 2019). Bu konu ile ilgili yapılan verilere baktığımızda, sayısal olarak da ifade edilen bu istatistiki oranların ciddi bir artışı yansıttığı düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle boşanma olgusunu çevreleyen bütün dinamikler, toplumsal, kültürel ve ekonomik olarak incelenecektir.

Bu çalışmada dikkat çekmek istenilen nokta, karı koca arasındaki hukuksal bağlılığın iç veya dış sebepler ile fark etmeksizin sona ermesinden, kadınlar kadar erkeklerin de etkilendiğini gösterebilmektir. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde erkek cinsiyeti üzerinden boşanma olgusuna dair sosyoloji alanında çok az çalışma yapıldığı görülmüştür. Literatürdeki söz konusu boşluğu tamamlamak adına boşanmanın erkeklerin gözünden nasıl anlaşıldığı konusuna onların anlatılarından ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, aile içindeki kültürel kodlarının erkeklere nasıl aktarıldığı, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik değişkenlerin erkek boşanma sürecini nasıl etkilediği ilişki olarak analiz edilecektir. Erkeklerin boşanma deneyimleri üzerinden inşa edilen bu çalışma erkeklik konusunda yapılan saha çalışmalarının bulguları ile de desteklenmiştir.

Boşanmanın erkek cinsiyeti üzerinden sosyolojik olarak analizinin sağlanması, bireyi bu süreçte etkileyen olumlu veya olumsuz sonuçlarını görme, boşanma süreci ve sonrasında yaşanan sıkıntılarla beraber kişinin tekrardan sosyo-kültürel sürece adapte olabilme açısından kritik bir önem taşımaktadır.

Erkek, cinsiyet için tanımlanan biyolojik bir kavramken, erkeklik kimliği, karşı cins olan kadının kimliğinden farklı olarak bir iktidar pratiği şeklinde de görülmüştür (Atay, 2004: 11-30). Bu görüşlerin ve erkek cinsiyeti üzerinden yapılan tanımların

irdelenmesi, ele alacağımız boşanma olgusunu daha anlaşılır kılacaktır. Erkeklik olgusu, eğitimden kültürel hayata, kültürel hayattan devlet içi örgütlenmesine kadar günlük hayatın her aşamasını içine alan bir çerçeve olarak görülmelidir (Akgül, 2018: 89). Bu çerçeve içinde erkeklik olgusu, tarihsel olarak toplumdan topluma ve zamandan zamana farklılık göstermiştir. İnsanlık tarihi kadar eski olan bu kavram bazı noktalarda kırılmalar yaşamış ve üzerine birçok alanda çalışma yapılmasına imkân sağlamıştır. Değişen erkeklik algısının günümüzde nasıl ele alındığı ve araştırmanın konusu olan boşanmayı ne yönde şekillendirdiği çalışmada ele alınacak önemli temalardan bir diğeridir.

Bu çerçevede boşanma deneyimini yaşamış olan erkeklerin, toplumdaki erkeklik kavramıyla da bağı koparılmadan irdelenmesi, boşanma olgusunun sosyo-kültürel izlerini görmemiz açısından da önemli olacaktır. Ekonomik, kültürel ve sosyolojik olarak birbirlerinden farklı çevrelerde yetişenler de, toplumsal cinsiyet rollerine dayalı evlilik içi davranış kalıpları her bireye olduğu gibi erkeğe de hayatlarının ilk yıllarından itibaren verilmektedir. Toplumda yer alan erkeklik inşası kişide rolün gerektirdiği sorumluluk duygusunu aşılarken, role uygun davranmadığı hissettirilen erkeğe de ‘erkeklik krizi’ yaşattığı görülmektedir (Akgül, 2018: 34). Erkeklik krizini ortadan kaldırmak isteyen erkeğin sürekli olarak evde, işte, sosyal yaşantısında idealize edilen erkeklığe yakın performans ortaya koyma içgüdüsünün boşanma sürecini de yakından etkilediği bilinmektedir.

Araştırmada, Denizli’de sayısı artan boşanmaların erkekler üzerinden sosyolojik bağlamda nedenleri ve sonuçları analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu noktada erkeklerin boşanma sürecini nasıl deneyimledikleri, sosyo-kültürel ve ekonomik yaşamlarında karşılaştıkları sorunların neler olduğu ve boşanma süreciyle baş etme stratejileri üzerinde durulmuştur. Boşanma bildiğimiz üzere resmi bir süreç içerisinde yasalar ile sağlansa da, bu durum aile içerisinde hukuki süreçten önce başlar ve devam eder. Boşanma oranlarındaki artışın altında yatan sebeplerden biri de sosyolojik tabanlı sorunların varlığıdır. Boşanmanın altında yatan sorunları ataerkil bakış açısının toplumsal cinsiyete yüklediği anlamlar çerçevesinde ele alan bu çalışma erkeklik tanımlamaları ve toplumun boşanmış erkeklere bakışını da irdeleyerek aile çalışmalarına katkı sunmayı hedeflemektedir.

Denizli’deki boşanmış erkekler üzerinden elde edilecek bulgular, aynı zamanda Denizli’nin sosyo-kültürel yapısını ve aile içi cinsiyete atfedilen kültürel kodların nasıl oluştuğuna dair bilgiler vereceği düşünülmektedir. Bu çalışmada, evlenilen yaş ile

boşanma arasında bir ilişki olup olmadığı, çocuk sahibi olmanın bu süreci etkileyip etkilemediği, erkeklerin boşanma sonrası toplumsal hayata adapte olma biçimleri ve erkeklik kimliğinin getirdiği zorlukların/kolaylıkların ne olduğu öğrenilmeye çalışılmıştır. Çalışmada erkeklere ilişkin kültürel tanımlara yer verilirken aynı zamanda ‘ataerkil sistem’ ile ilgili de derinlemesine inceleme alanı oluşturulacaktır.

Çalışmada, boşanmış erkeklerin deneyimleri analiz edildiği için toplumsal cinsiyet ve rollerini yöneten, davranışlarını şekillendiren sosyolojik faktörler hakkında detaylı bilgileri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1.2 Araştırmanın Metodu

Bu çalışmada ilk olarak literatür taraması yapılmış olup, kadın ve erkeklerin boşanma süreçlerine ilişkin tüm araştırmalar incelenmiştir. Yapılan taramalarla birlikte erkek çalışmalarında son yıllarda niceliksel artışla beraber çalışma konularında niteliksel bir genişlemenin de olduğu görülmüştür.

Yapılan taramalar ile erkeklerin yetiştiği ailede öğrendiği pratik ve sosyal kalıplar, eş seçimi, evlilik içerisinde gösterdiği rol ve davranışlar buna ek olarak boşanmaya giden yolda sergiledikleri tutumlar dikkatli bir şekilde değerlendirilmiş ve titizlikle ortaya konmuştur. Boşanmış erkeklerin kendilerine karşı özeleştirici yapmalarına, dışarıdan bir gözle kendilerini yorumlamalarına da yer verilmiştir.

Bütün sosyal bilimcilerin farklı noktalardan ilgi alanına giren boşanma, birçok sosyolojik değişkene bağlı olarak gelişir ve her iki cinsiyette de farklı şekillerde tezahür eder. Çalışmanın amacı bu olguyu erkeklerin penceresinden araştırmaktır. Erkeklerin toplumdaki rolleri, boşanmanın bu rollere etkisinin olup olmadığı, boşanma sonrası sosyal hayatta kurdukları ilişkiler gibi konularda fikir sağlayacağı düşünülmektedir.

Akademik çalışmalarda daha çok kadın odaklı boşanmalar (Sucu, 2007; Yıldırım, 2015; Savaş, 2010; Demircioğlu, 2000; Seçen, 2017; Yücel ve Aksu, 2016; Eryavuz, 2018) ele alınırken, erkek boşanmalarının görece daha az olduğu tespit edilmiştir. Boşanmaların bütüncül ve tüm yönleriyle anlaşılır kılınması amacıyla, bu süreci yaşayan erkeklerin de tecrübelerinin irdelenmesi önemli bir nokta olacaktır.

Araştırmanın önemli bulgular sunacağı kısmı ise saha çalışmasıdır. Saha çalışması, boşanma oranının yüksek olduğu şehirlerden biri olan Denizli’de gerçekleştirilmiştir. Boşanma davalarının Denizli’de açılmış ve boşandıktan sonra erkeğin bir daha evlenmemiş olmasına ayrıca dikkat edilmiştir.

Boşanmış erkeklerle yapılmış olan bu çalışma, küresel salgın olan Covid19 sürecine denk gelmiştir. Çalışmadaki katılımcılar ile görüşmeler dijital platform üzerinden skype ile gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, araştırma sürecinde karşılaşılabileceğimiz olası problemleri görebilmek ve saha çalışmasına hazırlık sağlaması adına pilot görüşme yapılmıştır. Pilot görüşme sonucunda, anlaşılması güç olan ve hatalı çıkarımlara yol açabileceği düşünülen sorular düzeltilmiştir. Görüşmecilere yarı yapılandırılmış soru formları yöneltilmiştir. Görüşmeyi yarı yapılandırılmış sorularla sınırlı tutmamamızın amacı, erkeklerin aynı deneyimleri yaşamış olmalarına rağmen hepsinin boşanma eyleminin sonucunda farklı tecrübeler çıkarabilecek olmasıdır. Bu tecrübeler ise çalışma ile ilgili daha incelenbilir veriler sunacaktır. Yarı yapılandırılmış soru formlarında ilk olarak görüşmeciye ait sosyo-demografik bilgiler edinilmeye çalışılmış, daha sonrasında boşanma süreçlerine yönelik detaylı sorulara yer verilmiştir. Anket veya survey tipi görüşme tekniklerinden farklı olarak açık uçlu sorular üzerinden gidilecek olması, katılımcılara kendilerini rahat hissettirdiği bir sohbet havası yaratmıştır.

Boşanmaya ilişkin detaylı bilgilere ulaşmak ve bu bilgileri daha görünür kılmak amacıyla niteliksel araştırma yöntemi seçilmiştir. Bu amaç doğrultusunda erkeklerin sadece boşanma süreci ve o sürecin öncesine odaklanılmamış aynı zamanda boşandıktan sonra da gündelik pratiklerindeki değişimleri de ortaya çıkarmayı amaçlamıştır.

Katılımcılar sahip oldukları sosyal çevreleri, kültür seviyeleri, eğitim düzeyleri ve ekonomik durumlarının birbirinden tamamen farklı olmasına özen gösterilmiş ayrıca boşandıktan sonra bir daha evlilik gerçekleştirmemiş olmalarına daha hatırlanır tecrübeleri iletmeleri açısından dikkat edilmiştir. Araştırmanın amacına bağlı olarak aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır; boşanma deneyimi yaşayan erkekler (için),

- Yaşadıkları çevrede (kır-kent) ‘erkek olmak’ ne ifade ediyor (nasıl algılanıyor)?
- Evlilik süresince karşılaşılan zorluklar ve bunlarla baş etme yöntemleri.
- Ev içinde eşler arasında toplumsal cinsiyete ilişkin rol var mıydı?
- Aile evindeki sorumluluklar ile evlenince ev içindeki sorumluluklar nasıl bir değişime uğradı?
- Toplumsal cinsiyet bağlamında, boşanma sürecinde erkek olmanın avantajları ve dezavantajları nelerdir?
- Boşanma, iş hayatını nasıl etkiledi?

- Boşandıktan sonra diğer evli olan erkek arkadaşlar ile iletişimde kopukluklar/dışlanmalar oldu mu?
- Boşanma sonrasında toplumsal mecralarda karşılaştıkları temel problemler nelerdi?
- Erkeklerin evlendikleri yaş ve evli kalma süreleri arasında bir bağlantı var mı?

1.2.1 Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma “*gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma*” olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2016: 39). Nitel araştırma ile kişilerin konuya bakış açılarını anlamak ve betimlemeler yapmak amaçlanmıştır. Nicel yöntemden farklı olarak, bize daha detaylı ve zengin bulgular sağlayan veri toplama tekniğidir.

Çalışma nitel araştırma yönteminin bir tekniği olan derinlemesine görüşme ile sağlanmış olup, erkeklerin boşanma sürecindeki düşünce ve deneyimlerine ilişkin anlatıları irdelemiştir. Miller’e (1997) göre, derinlemesine görüşme tekniği kişinin kendi yaşantısına ne gibi anlamlar yüklediği konusunda araştırmacıya katkı sağlayan, katılımcıların birbirinden farklı bakış açılarına erişebilme imkânları sunan bir tekniktir. Derinlemesine görüşme tekniğinin seçilmesinin amacı, çalışmanın üzerinde durduğu konu ile ilgili kişilerin duygu, düşünce ve tecrübelerine yönelik yüzeysel olmayan detaylı veriler toplamasıdır. Bu teknik direkt olarak gözlemleyemediğimiz, sosyal hayattaki rollere yansımayan fakat belli bir zaman dilimi içerisinde su yüzüne çıkıp kendini gösterebilecek, anlamlara ve isteklere bakarak kişinin kendisi dışında da var olan o dünyaya dair algılarını değerlendirebilme fırsatı sağlar. Kümbetoğlu’na (2005) göre derinlemesine görüşme tek yönlü bir süreç değil tam aksine iki taraflı iletişimin sürdüğü bir süreçtir. Boşanma deneyimini yaşamış olan erkeklerin dış dünya ile ilgili muhakemelerini ve sosyal hayatlarını hangi bakış açısıyla sürdürdüklerini, görüşülen süre zarfında çift taraflı bir etkileşim içerisinde deneyimlemek mümkündür (akt. Aktaş, 2011: 24-38).

Daha zengin veriler elde etmemizi sağlayan bu teknik, dışarıdan görünenin arka perdesine yani temele inmeyi ve ayrıntıları daha bütüncül içselleştirebilmeyi olası kılmıştır. Buradan yola çıkarak, çalışmanın nitel saha uygulamasında farklı kültür ve

farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahip boşanmış erkeklerin evliliğe ve boşanmaya olan bakış açılarından, ‘erkeklik’ tanımlarına kadar boşanma sürecini etkileyebilecek pek çok nokta, onların gözünden öğrenilmeye çalışılmıştır. Görüşmecilere yöneltilen açık uçlu sorular, bir araştırmadan çok sohbet havası içerisinde geçmiş ve bu durum katılımcıların izni ile ses kayıt cihazına kaydedilmiştir.

1.2.2 Araştırmanın Veri Analizi

Bu çalışmada örneklem biçimi olarak kartopu örneklem tekniği benimsenmiştir. Kartopu veya zincir olarak da geçen örnekleme biçimi, bilgilerin ulaştırılması zor olduğu durumlarda kullanılmaktadır. Araştırmacı, merak ettiği, ilgilendiği konu ile ilgili olarak öncelikle şu soruları sormaya başlar: “Bu konu hakkında en çok şeyi bilen kimdir? Görüşmeye kiminle başlamalıyım?”. Araştırmacı bu şekilde kişilere başka kimlerle görüşebileceğini sorarak yeni veriler edinmeye çalışır. Kartopu örneklem biçiminde, araştırma zincirleme bir şekilde sürer ve veri doygunluğa ulaştığında çalışmanın veri toplama aşaması tamamlanmış olur.

Bu araştırmada seçilen yöntem ve örneklem grubu ile veriler toplanmış ve analiz aşamasına geçilmiştir. Nitel verilerin analizi konusunda, farklı yaklaşımlar ve kavramların olduğu yapılan literatür çalışmalarında görülmektedir. Bu yaklaşımlarda dikkat edilen nokta, verilerin betimlenmesi ve temaların ortaya çıkarılmasına verilen önemdir. Bununla birlikte çalışmanın yorumları ve ortaya çıkan temaların anlamlı şekilde ilişkilendirilmesi de oldukça önem arz etmektedir.

Veri analizinin birinci adımı, yapılan görüşmelerde elde edilen ses kayıtlarının birebir çözümlenmesidir. Kayıtların çözümlenmesi zaman alan ve sabır gerektiren bir işittir. Kümbetoğlu “*Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*” adlı kitabında Bell’in verilerin çözümlenmesinde karşılaşılan güçlüklerle ilişkin şu sözünü hatırlatır: “Bir saatlik bir görüşme kaydı on saatlik bir çözümlenme ve dinleme seansı gerektirir. Bu yüzden araştırmacı, araştırmanın hızla akan zamanı ile doğru bir çözümlenme arasında sıkışabilir” (akt. Aktaş, 2011: 26). Bu tür bir zaman problemi yaşamamak adına, yapılan görüşmelerden hemen sonra ilgili görüşmenin ses kayıtları çözümlenmiştir.

Yapılan çalışmada görüşmelerin deşifre edilmesi ile birlikte, erkeklerin boşanma sürecine yönelik değindikleri önemli konulardan yola çıkarak, sık tekrar edilen ifadeler

bulunmuştur. Devamlı olarak tekrar edilen kavramlardan genel bir kategori oluşturulmuş, bu kategoriler aşağıdaki başlıklar altında toplanmıştır:

- Boşanmış erkeklerin evliliğe ilişkin düşünceleri
- Erkeklerin yetiştiği aile yapıları ve boşanma olgusunu belirleyen aile içi kültürel kodlar
- Toplumsal cinsiyet rollerinin aktarımında evlilik ve boşanma ilişkisi
- Erkekliğin kurgulanışı ve boşanma süreci ile ilişkisi
- Boşanma kararında çocuk sahibi olmanın rolü
- Boşanan erkeklerin toplumsal hayatta kabul görme biçimleri
- Erkeklerin boşanma aşaması ve sonrasında psiko-sosyol süreç ile baş etme stratejileri

Bu başlıklar etrafında katılımcıların, evlilikten beklentileri, ev içi rolleri, erkeklik algıları ve boşanma süreçlerine ilişkin tüm düşünceleri analiz edilmiştir. Derinlemesine görüşme aracılığıyla toplanan veriler, betimsel analiz kullanılarak çözümlenmiştir. Betimsel analiz, önceden belirlenmiş bir çerçeveye bağlı olarak nitel verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve tanımlanan bulguların yorumlanmasını içeren dört aşamalı bir süreçtir. Betimsel analizde kullanılacak çerçeve, araştırma soruları, araştırmanın kavramsal/kuramsal yapısı ve görüşmede yer alan boyutlarından oluşmaktadır. Bu çalışmanın araştırma metot kısmında soru cümlelerine yer verilmiş, ilerleyen aşamalarda kavramsal/kuramsal çerçeve oluşturulmuş ve son bölümde ise görüşmenin bulguları yorumlanmıştır. Betimsel analiz türünde araştırmacı görüştüğü kişilerin görüşlerini dikkat çekici bir şekilde verebilmek için katılımcıların doğrudan alıntılara sık sık yer verebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 224). Erkeklerin boşanma deneyimlerine ilişkin görüşlerini dikkat çekici bir şekilde sunabilmek adına, bulgular kısmında doğrudan alıntılara başvurulmuştur.

1.3 Araştırmanın Katılımcı Grupları

Erkek gözünden boşanma sürecinin nasıl yaşandığını göstermeyi amaçlayan bu çalışma Denizli’de yaşayan boşanmış erkeklerden oluşturulmuştur. Denizli ilinde boşanma oranlarının yüksek olması çalışmanın burada yapılması adına önemli bir faktör olarak görülmüş, bununla birlikte Covid19 salgını kısıtlamalarından dolayı katılımcılara

doğrudan ulaşabilmek ve detaylı bilgiler alabilmek için de araştırmanın mekânı Denizli ile sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın katılımcı gruplarında;

- Boşanmış erkeklerin 18 yaş üzeri genç yetişkin olması,
- Boşanma davasının Denizli’de açılmış ve yine Denizli’de sonuçlanmış olması,
- Boşanan erkeğin bir daha evlilik gerçekleştirmemiş olması,
- Katılımcıların sosyal, ekonomik veya kültürel olarak farklı düzeylerde olması gibi durumlara, araştırmanın geçerliliği açısından güvenilir bilgiler sunması adına dikkat edilmiştir.

Yukarıdaki kriterlere uygun toplamda otuz boşanmış erkek ile çalışma yürütülmüş olup katılımcıların halen Denizli’de ikamet ediyor olma şartı aranmıştır. Denizli’nin tek bir noktası ile sınırlı kalınmamış, birçok farklı ilçe ve köylerinden oluşan katılımcıların görüşlerine başvurulmuştur. Denizli ilinde gerçekleşen bu mikro çalışmada farklı ekonomik, kültürel ve toplumsal sınıflardan bireyler çalışmaya dâhil edilmiştir. Ekonomik, kültürel ve toplumsal sınıf farklılıklarının erkeklerin boşanma ile baş etme yöntemlerine olan etkisi analiz edilmeye çalışılmıştır.

Görüşmeler toplamdan 4-5 saat sürmüştür. Bu görüşmeler kişilerin izni ile ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Yapılan her görüşme kendi içinde boşanmaya dair bilgiler sunmuş olup, kazandığı anlam çerçevesinde kategoriler ile analizi sağlanmıştır. Süreçte görüşülen kişinin söylediği her şey eksiksiz bir şekilde kayıt altına alınmıştır. Önceden hazırlanan tüm sorular eksiksiz şekilde katılımcılara sorulmuştur. Soruların hepsini yanıtlamaya çalışanlar kadar, cevap vermek istemeyen, detaylı ifadelerden kaçınanlar da görülmüştür. Her görüşmenin kaydı titizlikle tutulurken diğer yandan araştırma süresi boyunca da gözlem yapılmış olup onların da notları alınmıştır. Gözlem notları boşanmış erkeklerin, daha çok boşanma hikâyelerini anlattığı sırada sergilemiş oldukları jest ve mimikler üzerinden tutulmuştur. Araştırmaya dair veriler toplanırken erkeklerin kimliğinin deşifre edilmemesi için gerçek isimleri araştırmada kullanılmamıştır. Boşanmış erkeklerle yapılan görüşmeler, araştırmanın güvenilirliğine ve geçerliliğine gölge düşürmeyecek biçimde sağlanmıştır.

1.4 Araştırma Sürecinde Karşılaşılan Güçlükler

Tüm bu saha çalışması içinde zaman zaman zorluklarla da karşılaşmıştır. Boşanma deneyimlerini tüm samimiyeti ile anlaşılır şekilde cevaplayan ve önceden belirlenen zaman dilimi içinde görüşmeye katılan bireyler olmakla birlikte, görüşme saati ve tarihini unutan katılımcıların sayısı oldukça yüksektir. Tekrardan birçoğu ile tarih ve saat konusunda iletişime geçilmiş, buna rağmen yine de geç kalan katılımcılar olmuştur. Küresel bir salgın dönemine denk gelen bu çalışmanın görüşmeleri dijital platformlar üzerinden yapılmıştır. Bu durum bireylerin sorular karşısındaki jest, mimik ve davranışlarını gözleme olanağını kısıtlamıştır. Kadın araştırmacı olarak erkekler ile yapılan görüşmelerde hem avantaj hem de dezavantaj sağlayan durumlar yaşanmıştır. Araştırmacıdan yaşça büyük olan katılımcılar, kendi kızına anlatır gibi rahat hissettiklerini ifade etmiş, duygu ve düşüncelerini açıklarken çekinmemişlerdir. Kadın araştırmacı olmanın dezavantajı ise şu şekilde deneyimlenmiştir. Bazı katılımcıların görüşmeden sonra da mesaj yoluyla iletişime geçmiş, yüz yüze gelerek de boşanmaları ile ilgili anılarını anlatabileceklerini söylemişlerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1 Kavramsal Çerçeve

2.1.1 Boşanmanın Gerçekleştiği Mekân: Aile

Aile mefhumunun birçok kaynakta birden fazla tanımı olduğu aşikârdır. İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe ve evrenselliğe sahip olan bu kurum, evrensellik olgusu içinde dahi farklıları mevcut olup kültürden kültüre ve zamana bağlı olarak değişen ve gelişen bir dinamiğe sahiptir (Bozkurt, 2013: 59). Bu nedenle sabit bir tanım bulmak ve onun üzerinden ilerlemek oldukça güçtür. Aile olgusuna dair Türk Dil Kurumu şöyle bir tanım yapmıştır; “Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik, aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümüdür” (TDK, 2018).

Aile; cinsel ilişkilere temelinde, çocuk dünyaya getirme ve bu çocukları yetiştirme niteliklerine sahip bir grup olarak tanımlanır. Winch de aileyi grup kategorisi içinde yorumlayanlardandır: “Aile kuşak ilişkilerine göre âna-baba ve çocuktan meydana gelen bir sosyal gruptur.” Nimkoff’a göre ise; “karıkoca-çocuklardan veya sadece karı-kocadan kurulu az veya çok devamlılık gösteren bir birliktir” (akt. Gökçe, 1976: 47).

Toplumsal hayatın en önemli taşı şüphesiz ailedir. Türkiye Cumhuriyeti anayasasında da ifade edildiği gibi ‘Aile Türk toplumunun temelidir’. Bu temeli oluşturan fertlerin hayata bakış açıları, kültürleri, eğitimleri ve ekonomik seviyeleri, aile kurmadan önceki evliliğe bakış açıları ile kurduktan sonraki bakış açıları toplumun düzenini ve işleyişini mutlak şekilde etkilemektedir. Sosyal yaşamda ailenin bu denli önemli olmasını sağlayan sebeplerden biri ise insan soyunun devam ettirebilmesi olanağıdır. Tarihte bu soyu sürdürebilmenin yolu aile kurumu ile sağlanmıştır (Ünal, 2016: 11).

Aile olgusuna dair yapılabilecek birçok tanım mevcut olduğundan, kavramsal çerçevede bu tanımlardan ziyade, bahsedilen olgunun belli başlı niteliklerinden söz etmek konuyu daha anlaşılır kılabilir. Önal’ın tanımına göre aile, sosyalleşme süreci içinde ilk ortaya çıkan, biyolojik ilişki ile insan soyunun devamını sağlayan, bulunduğu

toplum ve onun kültürünün tüm yönlerini kuşaktan kuşağa aktaran, hukuksal, psikolojik, sosyolojik tarafları bulunan toplumsal bir kurumdur (akt. Aktaş, 2011: 50).

Başka bir ifadeyle aile, kan bağı ve mülkiyet etrafında şekil alan, hukuk, antropoloji, biyoloji, psikoloji ve sosyoloji disiplinlerin de kayıtsız kalamadığı global özelliklere sahip en önemli yapıdır (İçli, 1997: 60).

İçinde bulunduğumuz hayatın en temel taşı olan aile, gerek biçimsel gerek işlevsel olarak değişime uğramaktadır. Bilhassa kadının tarımsal yapıdan kent içine göç etmeye başlaması ve bununla birlikte emek kavramının yeniden değerlendirilme süreci aileyi ve üyelerini etkilemektedir. Türk toplumunda görülen aile tipleri aile içi üye sayıları üzerinden incelendiğinde küçük (çekirdek) ve büyük (geniş) olarak iki temel başlıkla ayırt edilebilir (Gökçe, 2011: 52). İki grup da kendi içinde farklılıklara sahiptir.

Özellikle sanayileşme ile birlikte geniş-gelenekselden, çekirdek-moderne geçiş yapan aile kurumu, erkeklerin yanında kadınların da rollerinde değişikliğe yol açmıştır. Ev içinde, çocuklarıyla hayatını sürdüren kadının sosyal, kültürel ve çalışma hayatına daha fazla dâhil olması bu dönüşüm ile beraber ortaya çıkmaya başlamıştır (Çetinkaya, 2018: 25).

Aile, toplumsallaşmanın ilk basamağını meydana getiren en önemli kurumdur. Toplumda kişinin sağlıklı olması kadar ailenin de sağlıklı ilişkiler temelinde kurulmuş olması önemli bir kriterdir. Aile sağlığı bireylerin birbirleri ile olan iletişimleri kadar aile dışındaki hayatla da doğru bağ kurabilme ve sorunlarla baş edebilmeyi gerektirir (Hallaç ve Öz, 2014: 142). Bu fonksiyonların nasıl olması gerektiğine yönelik kesin bir yargı ve otoriteden bahsetmek mümkün değildir. Çünkü aile; dönemin siyasal, ekonomik ve kültürel gidişatından etkilenip şekillenen bir olgudur. Zamanın ve şartların değişimine ayak uydurabilme gücü aile sağlığı ile doğru orantılıdır.

Sonuç olarak, ailenin kendi içindeki dinamizminin her çağda farklı olması ve onu oluşturan fertlerin de bu hareketliliğe göre şekillendiğini bilmek aile olgusunu kavramak adına önemli bir noktadır. Her ne kadar işlevsel bir yapıya sahip olsa da, ailenin en önemli özelliği ve belki de hiç yok olmamasını sağlayan şey kültürleri kuşaktan kuşağa aktaran bir araç olmasıdır. Kültür aktarım mekanizması olan aile, bu taşıyıcılık rolünü daha çok manevi kültür ve geleneksel değerler üzerinden sürdürerek tarih boyunca nesiller arası etkileşimi sağlamıştır. Gerçekleştirdiği çift yönlü etkileşim sayesinde, yani kültür öğelerinin de desteğiyle kendi mevcudiyetini devam ettirmektedir (Burcu, 2007: 191).

2.1.2 Aile Türleri

Aile yapısı, 19.yy'ın sonlarına doğru meydana gelen ekonomik ve sosyo-demografik değişimlerden etkilenmiş ve farklı aile türleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönüşümler başlamadan önce doğum oranları yüksek, nüfus genç ve ortalama yaşam süresi kısaydı (Özbay, 2013: 106). Endüstrileşmenin gelişmesiyle bu özellikler de tersine dönmüş, toplumun dinamiğinde olduğu kadar ailenin içinde de yeni oluşumlar başlamıştır.

Nasıl ki toplum içindeki her kurum zamanla değişim göstermiş, ilk olduğu gün gibi kalmamış ise aile kurumu da sürekli kendini yeni yorumlamalara açık hale getirmiş, çağın gerekliliklerine göre şekillenmiştir. Bu bağlamda aile kavramı tarihsel sürecin bir ürünü olarak dikkate alınmalıdır (Demir ve Çelebi, 2017: 111).

Taylan'ın (2009) tespitine göre Türkiye'de aile türleri geleneksel, kalabalık düzenin sürdüğü kırsal yapıdan, kentsel hayata adapte olan çekirdek bir forma evrilmiştir. Aile üyelerinin sayısına göre Türkiye'de aile yapıları, çekirdek ve geniş olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir (Soygan, 2019: 119). Çalışmada bu iki tür aileye ek olarak, boşanma olgusu ile bağlantılı olan tek ebeveynli aile yapısına da yer verilmiştir.

2.1.2.1 Çekirdek Aile

Çekirdek aile türü literatürde küçük aile, şehir ailesi ya da modern aile gibi kavramlarla da ifade edilmektedir. Çekirdek aile modeli toplumun tabanı olarak algılanan, anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşur. Kentleşmenin gelişmesi, kırsal alanlardan yapılan göçlerle birlikte toplumda çekirdek aile sayısının arttığı bilinmektedir. Bu model aile tipinde, aile içi otoriter yapının eşit olduğu ve kadının da çalışma hayatında yer edindiği görülmektedir (Şenkul, 2014: 12).

Parsons “çekirdek aileyi endüstriyel toplumun bir ürünü” olarak tanımlar. Bu görüşe göre sanayileşme ve modernleşmeye bağlı olarak küçük aile türlerinin ortaya çıktığı düşünülmektedir. Tarımdan kopuş ile birlikte daha çok işçi veya memur sınıfının hâkim olduğu görülen bu aile türünde aile üyelerinin birbirleri üzerinde herhangi bir din, gelenek, görenek ve kültür baskısı çok hissedilmemektedir (Merter, 1990, 10).

Modern toplumlarda çok sık rastlanılan çekirdek ailede tek eşlilik egemendir, bireylerin birbirleri üzerinde ki ahlaki mekanizmaları azdır ve evlenen çocukların anne-

baba evinden bağımsız kendi evlerine çıktıkları da yine bu aile türüne özgü özelliklerdendir (Aydoğan, 1992: 28).

Sanayi toplumlarının çekirdek ailesinde, ebeveynler yaşlı kuşakların tecrübelerinden yararlanma imkânlarından mahrum kalmakla birlikte, toplumun ihtiyaç ve yaşantıları da, geleneksel toplumlarda hüküm süren yaklaşımlardan ayrı olarak evlilik ve aile hizmetlerini gerektirmektedir (Ünal, 2013: 591).

Çalışmamızın teması olan boşanma olgusu ve sürecinin işleyişi, her ailenin türüne göre değişiklikler göstermektedir. Yapılan araştırmalara göre kentsel aile modeli olarak tanımlanan çekirdek aile türünde boşanma oranlarının, diğer özellikle de geleneksel-geniş aile türüne göre daha fazla olduğu bilinmektedir. Kadının kazanç sahibi konumuna gelmesi, ekonomik olarak güçlenmesi ve toplumun kısıtlayıcı kontrol baskısının hafiflemesi bu oranları etkilmektedir (Çelik, 2010: 25-26).

Çekirdek aile modeli sanayileşme ile entegre olarak düşünüldüğünden bu tarihsel süreçte birçok getirisi olduğu görülmüştür. Televizyon, telefon ve bilgisayar gibi iletişim araçlarının aile içinde kullanımının çoğalması, eğlence anlayışlarının değişmesi, kadınların eğitimden aktif şekilde yararlanma oranının artması, zorunlu ekonomik gereksinimlerden dolayı yapılan evlilikler yerine duygusal evliliklerin ön plana çıkması bu aile türüne ait özellikler olduğu söylenebilir. Bu tarz değişimlerin olumlu olduğu kadar olumsuz tarafları da mevcuttur. Kadın rollerindeki gelişmeler, aile üyelerinin ekonomik özgürlükleri, sevgi çerçevesinde evlenmeler olumlu yönde seyrederken, boşanma kararlarının eskisine göre daha hızlı verilmesi, çocukların gelişimini tamamlamadan çok küçük yaşlarda aile dışında bakımının yaygınlaşıp anne ilgisinden uzak kalması ve üreten toplum modelinden tüketen durumuna geçilmesi olumsuz sayılan nitelikler arasına girmektedir (Tezcan, 200: 146).

Küçük aile, içinde bulundurduğu üye sayıları ve aile rolleri bakımından da sınırlılık göstermektedir. Özellikle toplumsal cinsiyet rollerinin günümüz çağında yeniden değerlendirilmesi ve kurulan aile yapılarının içinde yorumlanması oldukça önemlidir. Çekirdek ailenin bazı kaynaklarda 'geçiş aile' kavramını da içine aldığı görülmektedir. Geçiş ailesi Türk toplumunda gecekondü ya da kasaba ailesi olarak tanımlanmaktadır (Gökçe, 2011: 55).

Geçiş ailesi, hayata karşı beklentileri ve hedefleri noktasında çekirdek aile özelliklerini taşımakla beraber diğer taraftan da kır hayatının değerlerinden tam bir kopuşun sağlanmadığı görülmektedir. Tarımsal hayatın alışkanlıklarından kurtulamayan

ama şehirleşen yapıya da özenen bir aile tutumu söz konusu olduğundan, iki aile tipinin özelliklerini taşıdığı söylenebilir (Sunay, 2004: 57).

Yapılan birçok çekirdek aile tanımları içinde ortak şekilde bahsedilen kentleşme kavramı dikkat çekmektedir. Kentleşmenin yani sanayileşmenin etkisiyle yeni iş sahalarının oluşması, ekonomik bağımsızlıkları eline alanların sayısının artması, kadının aile içindeki görevlerinde değişmelerin meydana gelmesi, duygusal bağlar ile yapılan evliliklerin artması, bununla beraber boşanmalarda bu türün daha fazla görülmeye başlanması çekirdek ya da küçük aile dediğimiz modelde yerini almış bulunmaktadır.

2.1.2.2 Geniş Aile

Geniş aile diğer adıyla büyük aile olarak da bilinen biçim, genellikle şehir merkezinden uzak daha çok kırsal kesimde yaşayan, ekonomik faaliyetlerini tarıma dayandıran, erkek otoritesinin güçlü olduğu, anne-baba ve çocuk dışında da üyelerin bulunduğu, kız ve erkek çocuklarının sosyalleşme süreçlerinde net farklılıkları olan yapılardır. Akraba ilişkilerinin kuvvetli olduğu bu aile türü daha çok geleneksel yapıdaki toplumlarda görülmektedir (Çetinkaya, 2018: 11).

Hayatını idame ettirdiği sosyal yapının da getirileriyle, büyük ailenin işlevleri diğer aile türlerine göre oldukça farklılık göstermektedir. Büyük ailede akrabalık bağlarının sosyal ve ekonomik yönden oldukça kuvvetli olduğu bilinmektedir. Bu bağların birbirlerine olan etkileri sofraya kültürlerine bile yansımış, akrabalar ayrı evlerde otursalar bile akşam aynı tencereden yemek yiyen bir yapı oluşturmuşlardır. Tarımla geçimini sağlayan geniş ailede hane halkı sayısı fazladır. Ebeveyn ve çocukların dışında büyükanne, büyükbaba hatta bazen evlenen çocuk var ise eşi ile birlikte ayrı eve çıkmadan bu evde yaşadıkları görülmektedir (Aydın, 2013: 24).

Geleneksel ailede kadının rolü, giyim kuşama da modern yapıya sahip aileye göre farklılık göstermektedir. Kırsal kesimde kadının sorumlulukları daha çok ev içinde ön plana çıkmakta, yemek yapımı, çocuk bakımı gibi görevler üstlenilmektedir. Bu aile türünde diğer ön plana çıkan özellik ise erkek egemen bir yönetimin var olmasıdır. Ataerkilliğin baskın olduğu ailede kontrol mekanizması erkektir. Kendinden önceki kuşaklara saygının yüksek olması, son sözün yaşlılara bırakılması ve onların istekleri doğrultusunda hareket edilmesi gibi davranış şekilleri büyük aile yapısında oldukça çok sık görülmektedir.

Eğitim faktörü de büyük aile yapısının içinde kendini çok gösteren bir konumda değildir. Sanayi toplumuna göre maddi olarak daha geride kalan bu ailede kız ve erkek çocukları birbirlerinden farklı rollerde karşımıza çıkmaktadır. Kız çocuğunu yetiştirmek annenin, erkek çocuğu ise daha çok babanın sorumluluğundaymış gibi tutumlar sergilenmektedir. Erkek çocuğu daha serbest ve sosyal hayata daha çabuk atılan yapıya bürünürken, kız çocuğu ev işlerini öğrenmek, kendinden küçük kardeşe bakmak gibi önceden dayatılmış görevlerle büyümektedir (Akdoğan, 2002: 37).

Hayata bakış açıları kendi kendine yeterli olma düşüncesi üzerine kurulu olan geniş aile; sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan çekirdek aileden oldukça farklı yapıda olduğu görülmüştür. Boşanma konusu içinde de sosyal ilişki bağlarının kuvvetli olması, karı koca ayrılığının çevreleri tarafından hoş karşılanmayacağının bilinmesi ve özellikle kadının sessiz kalması bu tip ailelerde görülen davranışlardır. Bazen sağlıklı gitmeyen aile içi ilişkiler sırf bu sebeplerden dolayı yürütölmek zorunda kalınmıştır. Gelenek göreneklerin yaşatılması, kültürel değerlerin korunması adına bu tip ailelerin topluma olumlu katkıları olsa da ilişkiler üzerinde kurulan baskılar diğer taraftan olumsuz etkileri doğurmaktadır (Ünal, 2013: 592).

2.1.2.3 Tek Ebeveynli Aile

Üye sayılarına göre iki şekilde ele alınan aile gruplamalarının yanında, post-sanayi toplumlarında hızla yaygınlaşan ve yeni bir aile türü olan, tek ebeveynli aileler oluşmaya başlamıştır.

Toplumda oldukça fazla rastlanılan tek ebeveynli aileler genellikle, çiftlerin boşanması, ölümu veya tercihi sonucu ortaya çıkmaktadır (Öztop, 2013: 210). Ekonomik yönden birçok sorunu da beraberinde getiren bu oluşum aile kurumunu da daha kırılgan bir forma dönüşmesine yol açmıştır (Coşan, 2018: 259).

Ölümün sebebiyet verdiği tek ebeveynli ailelerde, ölen kişi aile hayatının tümü üzerinde bir tesire sahiptir. Ölümden sonra aile üyeleri, aileyi yeniden kurma ve şekillendirme gibi görevlerin altına otomatik olarak girmektedir. Ölümün tek ebeveynli aile oluşumunda üç aşaması mevcuttur. İlk aşama yas kısmıdır. Yas süresi aileden aileye değişse de genelde uzun zaman aldığı bilinmektedir. Geride kalanların o kişinin ölümünü kabullenmesi, onun hakkındaki iyi veya kötü düşüncelerini ortaya çıkarması önemli bir noktadır. Bu süreç tamamlandıktan sonra ikinci aşama yani yeniden uyum aşamasına geçilir. Yeniden uyum aşaması, aile üyelerinin görevlerinin yeniden

şekillendiği, eskisinden farklı sorumluluk altına girdiği aşamadır. Zaman alan bu süreç de tamamlandıktan sonra son aşama olan yenilenme ve başarı aşamasına geçilebilir. Bu noktada aile fertleri kendilerini ve ailelerini geliştirebilmek için yeni imkânlar bulmaya odaklanmaktadır. Ölümün dışında kişinin kendi tercihi ile de bu aile türü oluşturulabilir. Burada evlilik dışı çocuk sahibi olma, bekâr bireylerin evlat edinmesi gibi durumlar söz konusudur. Bu tarz oluşan tek ebeveynli ailelerin, çocuk aileye dâhil olmadan önce kendilerini bu duruma hazırlayacak süreye sahip olma şansları vardır. Kişinin kendi tercihi ve ölüm dışında gerçekleşen diğer tek ebeveynli aile modeli ise boşanma yoluyla oluşabilmektedir (Boylu, 2013: 210).

Boşanma ile oluşan tek ebeveynli ailelerin, yapılan çalışmalarda birden fazla sorunla mücadele ettiği görülmektedir. Diğer aile türleri ile aralarında sosyal, ekonomik, psikolojik farklılıklar ya da benzerlikler bulunan tek ebeveynli aileler, Batı toplumlarında oldukça yaygınlaşmıştır. Tek ebeveynli aile ortamının yetişkin ve çocuk yönünden de eğitici ve öğretici bir atmosfer yaratmadığı yine bu çalışmalarla ortaya çıkmıştır. Bir ebeveyn ile hayatını sürdürmek zorunda kalan çocuğun, bir yandan anne ve ya baba modelinden ve deneyiminden mahrum kalması diğer yandan aile içinde farklı cinsiyet rollerinin sağladığı desteğin yok olması birçok sorunu da beraberinde getirmektedir (Satir, 2001: 172). Yapılan çalışmalara göre (OECD, 2011) ülkelerinde tek ebeveynli çocukların %15 oranına sahip olduğu görülmüştür (akt. Koç, 2019: 817).

Mahkemelerin çoğunlukla çocuğu anneye vermesinden dolayı pek çok boşanmış aile anne odaklı ailedir. Anne odaklı ailede yetişen ve 'olmayan baba' durumu ile karşı karşıya kalan çocuk benlik değerini belirleyememektedir. Giddens'a (2000) göre babanın varlığından uzak şekilde yetişen çocuklarda cinsel tacize maruz kalma durumlarının ve ergenlik çağlarında kız çocuklarının hamileliği arasında bir ilişki olduğu ileri sürülmüştür. Aileden uzaklaşan baba figürü çocuğun gelişim aşamasında duygusal olarak güç alacak birinden yoksun bırakmaktadır. Çocuğun baba ile uzak kalıp ayrı yaşaması ne kadar ciddi sorunlar doğuruyor ise aynı şey anneden ayrı kaldığında da kendini göstermektedir. Çocuk doğduğu andan itibaren ilk olarak anne ile temas ve ilişki halindedir. Anne sevgisi çocukta toplumla bağ kurabilme ve kendisi dışında da kişilerin var olduğunun fark etmesini sağlamakta olup, şefkatin ve güvenin sembolü olan anneden uzak kalmak çocuk da ruhsal olarak büyük sıkıntılara yol açmaktadır (akt. Şentürk, 2008: 11-16).

Tek ebeveynli ailelerin zayıf yönleri ile ilgili birçok çalışmada üzerinde durulan belli noktalar bulunmaktadır. Genel olarak tek ebeveynli ailenin şu özelliklerinden bahsedilmiştir;

- Çocukların bakımının tek bir ebeveyne yüklenilmesi veya her iki ebeveynin de sorumluluk almaktan kaçınması durumu söz konusudur.
- Çocukların kimlik karmaşası yaşama olasılıkları mevcuttur.
- Karşı cinsle ilişki kurma konusunda çocuklar zorluk yaşayabilirler.
- Aile üyeleri duygusal olarak psikolojik birçok problemle baş etmek zorundadırlar.
- Diğer ailelere kıyasla bu ailedeki çocuklar akademik başarı yönünden istenilen verimi sağlayamazlar.
- Roller ve sınırlar net olarak tanımlanmadığından sosyal hayata adapte konusunda bireyler sorun yaşayabilirler (akt. Öztop, 2013: 210).

Aile yapılarının bu denli çeşitli hale gelmesi, özellikle de kalabalık aileden çekirdek aileye olan dönüşüm ve oradan da farklı modellerde kurulan aile yapılarının modernleşmenin getirileriyle paralellik gösterdiği söylenebilir (Subaşı, 2014: 114).

2.1.3 Ailenin İşlevleri

Kentleşme ve sanayileşme ile birlikte, toplumlarda aile kurumunun sağladığı işlevler önemli bir değişime uğramıştır. Değişen bu işlevlerin bir kısmı, başka toplumsal kurumlara aktarılmıştır (Dündar, 2020: 57). Sosyal bilimcilerin de üzerinde durduğu bu konu hakkında birçok görüş mevcuttur. Kimi görüşlerde ailenin, sosyalleşme, ekonomik, dini ve eğitim alanındaki işlevinden bahsedilmiş, kiminde ise aile üyelerinin özellikle de çocukların tehlikelere karşı korunması ve duygusal yönden yetiştirilmesi işlevine değinilmiştir (Kır, 2011: 384).

Yapılan literatür taramalarında bu konu ile ilgili üç ana başlık öne çıkmıştır.

1)Biyolojik İşlev 2)Ekonomik İşlev 3)Toplumsal İşlev.

2.1.3.1 Biyolojik İşlev

Ailenin en önemli işlevlerinden biri, kendi neslinin devamlılığını sağlamaktır. Evlilik ile eşlerin cinsel birliktelikleri yasallaşırken, çiftler arasında birbirine karşı hak ve yükümlülükleri de düzenlenmiştir. Çocuk sahibi olma toplumsal bir onay ile aile kurumuna verilmiştir. “Üreme güdüsü biyolojik bakımdan cinsin devamını sağlayan bir ilgi, sosyal bakımdan bir kişiyi diğer kişiye yönelten bir eğilimdir” (Baymur, 1997: 68).

Aile, kadın ve erkeğin cinsel gereksinimini yasal yoldan sağlayan, nüfusun niceliksel artışında payı olan biyolojik özelliklere sahip bir kurumdur. Ailenin, bireyin soyunun devamını sağlayan bu fonksiyonu insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir ve insanlık var oldukça da bunu sürdürecektir (Kır, 2011: 385). Bu işlev yeryüzündeki tüm aile türleri için ortaktır. Çocuk sahibi olma motivasyonu evliliğin temelinde rol oynayan başak faktördür. Bireylerin, çocuğun doğumuyla birlikte anne ve baba olma duygusunu tatması da biyolojik işlevin psikolojik tatmine olan katkısıdır (Aydoğan, 1992: 70).

Aile kurumu, kadın ve erkek arasındaki cinsel arzunun meşru yoldan gerçekleşmesini sağlar. Aile, bireylerde bastırılan cinsellik içgüdüsünün serbest bırakıldığı ve özgürce paylaşılabilen cinsel hayatın bir kapısı olarak görülmüştür. Bu konu üzerinde yapılan çalışmalarda, cinselliğin herhangi bir suçluluk duygusu hissetmeden yapılıyor olması, eşler arasındaki hazzın paylaşımı, tatmini ve doyumunu evliliklerdeki sorunlarla baş etmede dayanak noktası olarak görülmüştür. (Çetinkaya, 2018: 14).

Neslin devamını sağlayan ve eşlerin cinsel ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir yere sahip olan biyolojik işlev, demografik yapı için de aynı değeri taşımaktadır. Kişinin evlenme yaşı, evlendikten sonra eğitimini bırakıp bırakmaması ve yapılan çocuk sayısı yaşanan toplumun demografik özelliklerini oluşturan biyolojik işlevler arasına girmektedir. Toplumda ailenin bulunduğu konum ve ona yüklenen anlamların temelinde biyolojik işlevlerin getirileri yatmaktadır (Çatal, 2019: 13).

2.1.3.2 Ekonomik İşlev

Toplumlar geçmişten günümüze kadar birçok deformasyona uğramış ve yaşamlarını devam ettirebilmek için farklı gereksinimlere ihtiyaç duymuşlardır. Bu gereksinimler de çağın getirilerine göre karşılanmaya çalışılmıştır. İhtiyaçların ve bu

ihtiyaçların karşılanma biçimlerinin sürekli değişmesi, aile kurumunun ekonomik işlevini de etkilemiştir.

Avcı toplayıcı toplumlarda ekonomi beden gücüne dayanmaktaydı ve birey hayatını idame ettirebilmek, geçimini sağlayabilmek için lazım olan bilgi ve birikimleri aile içinde kazanmaktaydı. Temel ihtiyaç olan yiyeceğin bulunması, o dönemde avcı olan erkek birey tarafından sağlanmış ve kadınların toplayıcılığı ile birlikte aile içi iş bölümü oluşmuştur (Erden, 1998: 88).

Geleneksel aile yapısının hâkim olduğu dönemde yani sanayi öncesi tarıma dayalı ekonomide, ailenin hemen hemen her üyesi üretim aşamasına katkıda bulunur, küçük erkek çocukları aile reisinin yanında eğitilirdi. Ailenin kalabalık nüfusa sahip olması o dönemde üretime olumlu yönde katkı sağlamıştır (Bayer, 2013: 107). Tarıma dayalı ekonomide tüm fertler üretime dâhil olsa da, aile içindeki gelir tek bir kişide toplanır ve yine tek bir kişiden çıkardı. Hiyerarşi rüzgârları esen bu aile yapısının en tepesinde, deneyimine ve tecrübesine güvenilen yaşlılar bulunmaktaydı. Aile içinde lider konumda olan yaşlı kişi diğer fertleri denetler ve ekonomik fonksiyon dâhil olmak üzere birçok yerde yön verici konumda olurdu (Eyce, 2000: 229).

Günümüz toplumlarında ekonomik faaliyetler eskisinden daha farklı bir hal aldığından, ailenin üretim süreci de değişmiştir. Sanayileşmenin arttığı toplumlarda aile kurumu, üretim kısmından yavaş yavaş çekilip tüketim kurumuna dönmüştür. Aile dışında var olan çeşitli kurumlar üretimi eline almış olup aile içi ekonomik işlev azalmıştır (Tezcan, 1997: 272). Makro düzeylerde meydana gelen bu değişiklikler ailelerin yaşam standartlarını da etkilemiş, tüketim toplumuna ayak uydurabilme çabası içine sokmuştur.

Ekonomi ve aile nitekim birbirinden ayrı düşünülmecek iki kavram olarak karşımıza çıkmıştır. Sosyal faaliyetlerin her basamağında olduğu gibi ekonomik faaliyette de nitelikli bireye ihtiyaç duyulmaktadır. Önceden aile içinde kazanılan bilgi ve birikimler modern toplumlarda bu görevi eğitim kurumlarına aktarmış olup, eğitim kurumları da ekonomik işleve katkı sağlayacak bireyler yetiştirmeyi görev bilmiştir. Bu doğrultuda ailenin ekonomik işleve katkı sağlayabilmesi için çocuklara gerekli alt yapı sağlamaları gerekmektedir (Kır, 2011: 398).

2.1.3.3. Toplumsallaşma İşlevi

Bir topluluğun aile kurumu haline gelebilmesi için, biyolojik birleşimin de ötesinde yasal ve sosyal bir kaidenin varlığından söz edilebilmesi gerekir (Bilgiseven, 1982: 239). Bireyin çevresine karşı olan algılama sürecinin başladığı yer olarak aile gösterilmektedir. Parsons toplumsallaşma süreci ile ilgili iki önemli noktadan bahseder, bunlar kişiliğin yapılanması ve kültürün içselleştirilmesidir. Karşılıklı güven ve desteğe ihtiyaç duyulan bu toplumsallaşmayı sadece aile kurumunun yapabileceğini öne sürer (Aktaş, 2011: 38).

Kumral'a göre toplum içinde varlık sürdürmek bir gereklilik halidir. Fertlerin ruhsal ve bedensel talepleri bir toplulukla beraber hayatlarını devam ettirebildiklerinde karşılanmaktadır. Burada toplum ve kişi arasında karşılıklı bir zorunlu ilişki olduğu ortaya çıkmaktadır (Kumral, 2017: 114). Ortaya çıkan bu zorunlu ilişkiyi, normların ilk öğrenildiği yer olan aile kurumu yönlendirmektedir.

Her yönü ile birbirinden farklılığı olan bireylerin toplumsal süreç içinde ortak bir paydada buluşturup iletişim kurmalarını sağlayan şey ise toplumsal denetim mekanizmalarıdır. Bu mekanizmanın araçları eylemin şekline göre kimi zaman, yazılı hukuk kuralları, kimi zaman örf ve adetler kimi zaman ise sevap ve günah yargıları olarak kişinin üzerinde varlığını hissettirmektedir. Bunların içerisinde toplumsal düzeni sağlama yönünde yaptırım gücü en yüksek olan yazılı hukuk kurallarıdır (Erden, 2007: 44).

Kişinin kültürel ve sosyal gelişimi çocukluk çağında içinde bulunduğu aile ve onun çevresinde şekillenmektedir. Ebeveynlerin iyi birer rol model olması, çocuğun topluma uyumlu bir fert haline gelmesi ve kültürel kodların aktarımı ile doğru orantılıdır. Aile içinde aktarılan toplum algısı ilerleyen süreçlerle beraber eğitim hayatının başlaması ve iletişim araçlarının da katkısıyla sosyalleşmeyi hızlandırmaktadır (Kurt, 2012: 2).

2.1.4 Aile İçi Roller Ekseninde Erkeklik İnşası

Aile, bir kültürel miras mekanizması olduğundan kuşaktan kuşağa aktarılan değerler ve duygular, bir birikimin sonucu olarak kadın ve erkek rollerini açığa çıkarır (Aktaş, 2011: 39). Sosyalleşmenin ilk yeri olan ailede cinsiyet rolleri, tutum ve düşünceler öğrenilirken bireyin davranışının temeli toplumsal cinsiyet perspektifine uygun olarak burada oluşturulur. Aile içinde bulunan çocukların ise cinsiyete bağlı

kimlikleri, ebeveynleri ile olan ilişkileri yoluyla edinilir. Bir döngü içinde olan bu etkileşimin her basamağı bireyin davranış kalıplarının oluşmasında oldukça önemlidir (Metin, 2010: 87).

Erkeklik üzerine yapılan çalışmalar en az kadınlar üzerine yapılanlar kadar eski bir geçmişe sahiptir. 'Erkeklik' odaklı yapılan araştırmaların, kadın incelemelerinden ayrıldığı pek çok nokta mevcuttur. Bu durumun en büyük örneği hâlen erkek egemen bir toplum dinamiğinin devam ediyor olmasıdır. Bu düzenden iki farklı cinsin aynı oranda etkileneceğini düşünmek doğru olmayacaktır (Barutçu, 2013: 12).

Erkeklik inşası kendi içinde cinsiyete dayalı rolleri barındırmaktadır. Cinsiyete dayalı bu rollerin antropologlara göre tarihsel süreç içinde çok eskiden beri var olduğu söylenmektedir (Bora, 2012: 4).

Aile içi düzen geleneksel konumunda iken erkeklere uygun görülen şey daha çok, mensup olduğu ailenin bireylerini korumak, onları geçindirmek ve ev içi işleyişinden uzak bir rol sergilemek olmuştur. Kadınlar ise ailenin çevre ile olan sosyal ilişkilerini düzenleyici, bütünleştirici ve çocukların bakımını sağlayıp daha çok toparlayıcı taraftadır (Demircioğlu, 2000: 12). Kadının zaman içinde tüketen taraftaki ağırlığının azalması ve üreten, çalışan, ekonomiye katkı sağlayan boyuta geçmesi aile içi rollerinde değişimlere yol açmış olup sanayileşme sürecinde oluşan kentsel aile modeli, rollerin görece daha eşit duruma gelmesini sağlamıştır.

Kadınlar içinde bulunduğu ailede aslında yıllarca birçok üretim faaliyeti sergilemekteydi. Yemek yapma, bulaşık yıkama, çocuk büyütme gibi birçok faaliyetin piyasada karşılığı bulunmamış, maddi olarak değeri olmayan çalışma biçimleri olarak görülmüş ve değersiz kılınmıştır. Kadının çalışma hayatına katılımı ile ilgili birçok görüş mevcuttur. Kimi görüşler iş alanında kadın katılımının az olmasının sebebini, kadının kendi tercihi olduğunu, ev ve çocuk bakım işlerine öncelik vermesinin rasyonalist bir seçim olduğunu öne sürmüştür (Özçatal, 2011: 22).

Feminist kurama göre ise kadının her alanda ikincil pozisyonundaki durumu, toplumsal cinsiyet ve ataerkillik odaklı olan iş bölümüdür. Feminist görüşte cinsiyete dayalı ayrıştırılan iş bölümleri, kadını erkeklerden daha alt bir hiyerarşik konuma koyarken, erkekleri de kazanç olarak kadınlardan daha üst bir sınıfa sokmaktadır (Güneş, 2017: 250).

Kadınların sosyal olarak dezavantajlı oldukları doğrudur, ancak cinsiyete dayalı bu ayrımcılığın tek mağdurunun kadınlar olduğunu vurgulamak yanlış olur. Çünkü erkekler farklı alanlarda kadınlar kadar önyargılıdır. Özellikle ataerkillik bir kültürel

yapıda, bu toplumsal ayırım, daha doğrusu toplumsal cinsiyet baskısı, erkek bireylere büyük sorumluluk ve vazife yüklemektedir (Altunel, 2019: 11-12).

Değişen dünya ile birlikte rollerin esnemesi eski erkeklik olgusunun temelinde sallantılara yol açmıştır. Toplumun erkekler için tasarladığı cinsiyet konumu, erkeklerin özünde ne olduğu, nasıl olması gerektiği veya günlük yaşamda ne yaptıkları ile çok bağdaşmaz. Cinsiyet rolleri belirlenirken, mevcut ataerkil yapının güçlü bir şekilde yaptırım uyguladığı görülmektedir. Erkeklik, biyolojik cinsiyetleriyle ilişkili olarak toplum tarafından erkeklere atanan sosyal uygulamalar, roller ve davranışlar dizisi olarak tanımlanabilir. Biyolojik pencereden görülen erkeklik niceliksel olarak tek bir yargı ifade ederken, toplumsal cinsiyet bağlamındaki erkeklik imajı ise bize kromozom sıralanışının ve testosteron seviyesinin dışında birden fazla paradigma sunmaktadır. Kültürel kodların içinde çeşitli mücadeleler ile şeklini alan, kişinin kendi yön verdiği fakat sosyal çevresinin de etkileşimi ile anlam kazanan ve yoruma açık olan bir kavramdan bahsettiğimizi söylemek gerekir (Özbay, 2012: 188).

“Erkeklik habitus olarak işler” ve erkek bireylere fark etmeden atfedilen rollerle şekillenen davranışlar hayatlarının her noktasında tekrarlanır. Daha doğmadan erkek bireye biçilen roller süreç içinde birden olmasa da yavaş yavaş içselleştirilir. Ancak habitus, içinde şimdiki, geleceği ve geçmişi bulunduran bir çember olduğundan bahsedilen rol ve davranışlar kalıcı değildir (Cengiz vd., 2004: 57). Erkeklikle bağdaştırılan özellikleri kimi zaman dövüş sporları ile uğraşmak kimi zaman dans etmek ya da sanata ilgi duymak olabilir. Bu durum da erkekliğin her toplumda ve dönemde farklılık gösterdiğine işaret eder.

Erkeklik kavramı üzerine birçok çalışma yapılmış ve farklı erkeklik rollerinin ortaya çıkması üzerine bunların birbiriyle olan etkileşimleri incelenmiştir. Yapılan çalışmalarda, tek bir erkeklik formundan bahsedilmediği gibi hiyerarşik bir yapının erkekler arasında da var olduğu görülmüştür. Bu hiyerarşik düzen içinde söz sahibi olan, güç simgelerinden herhangi birini elinde bulunduranlar için Connell’in ‘hegemonik erkeklik’ kavramı kullanılmıştır. Hegemonik erkeklik, belli erkek gruplarının zenginliği ve ezici gücü ellerinde nasıl tuttuklarını, tahakkümü oluşturan sosyal bağları nasıl meşrulaştırdıklarını ve yeniden ürettiklerini kavramayabilmek için oluşturulmuştur (Bozok, 2019: 203).

Connell’a göre; *"Hegemonik erkeklik daima kadınlarla ilgili olduğu kadar, ikincil konuma itilmiş çeşitli erkeklik biçimleriyle ilgili olarak da inşa edilmektedir. Farklı erkeklik biçimleri arasındaki etkileşim ataerkil bir toplumsal düzenin işleyiş*

biçiminin ayrılmaz parçasıdır." Ona göre bu kavram, patriarkal düzen içinde iktidarı elinde bulunduran erkeklik imajına karşılık geldiği söylenebilir. Hegemonik erkeklik terimi, kültürel yaşamın ve özel hayatın örgütlenme sürecine giren, toplumsal üstünlük anlamında kullanılır (akt. Akgül, 2018: 29). Yani Connell, yalnızca erkeklerin kadınlar karşısındaki nüfuzundan bahsetmez aynı zamanda farklı erkek gruplarının başka erkekler üzerindeki tahakkümüne de dikkat çekmiştir.

Yukarıda da belirtildiği üzere toplumda pek çok erkeklikten bahsedilebilir. Fakat toplumda üstün var olan erkeklik algısı kendi dışındaki diğer, ona benzemeyen erkekleri ötekileştirmektedir. Egemen olan ya da egemenliği elinde bulunduramayan bu erkeklerin kurdukları aile bağları, aile içi ilişkilerinde dolaylı olarak rollerine yansımaktadır (Uçan, 2012: 264).

Erkek bireyin, erkeklik inşasını toplumsal yargılar içinde başarılı şekilde tamamlayabilmesi için belli başlı sosyal ve bedensel olgular norm haline gelmiştir. Bu normlar ara sıra toplumsal değişimlerle birlikte gücünü yitirse de, toplumsal cinsiyet rolleri kaçınılmaz olarak bir sorumluluk şeklinde erkeğin karşısına çıkmaktadır. Erkek ise kendini gösterebilmek için bu sorumluluklarını yerine getirmek zorundadır (Barutçu, 2013: 7).

Özetle erkeklik inşası, insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olmakla birlikte kültürel ve sosyal bağlamından kopartılmadan sürekli yeniden yorumlanıp üretilen bir kavram olmuştur. Avcı-toplayıcı toplumlardan beri bir şekilde oluşturulmaya çalışılan erkeklik inşası özellikle çocukluktan başlayıp davranışlara yerleşerek, erkek bireyin karşı cins ile kurduğu her ilişkide kendini göstermektedir. Evlilik içi pratikler ve erkeklerin boşanırken gösterdikleri tutum ve davranışların bu inşaya paralel ilerlediği bilinmektedir.

Boşanmanın erkekler gözünden aktarımını sağlamayı amaçlayan bu çalışmada, aile olgusunu ve aile içindeki kadın-erkek rol dağılımlarını kavrayabilmek oldukça önemli bir noktadır. Toplumsal cinsiyet ile entegre olan bu rollerin kavranması, beraberinde erkeklik inşasını da anlayabilmemiz için yardımcı olacaktır.

2.1.4.1 Ataerkillik

Ataerki kavramına ilk defa Weber'in metinlerinde rastlandığı görülür. Ona göre bu terim, hem ekonomik hem de akrabalık bağı ile bir arada bulunan hane üyeleri üzerinde, babadan oğula geçen bir otorite tanımına karşılık gelmektedir (akt. Güneş, 2017: 245-256).

Ataerkilliğin birçok düşünür tarafından farklı şekillerde tanımı mevcuttur. Psikolog Mitchell ataerki kavramını kadını değiştiren bir sistemin parçası olarak görürken, Walby ise "ataerkilliği, erkeklerin kadınlara hükmettiği, baskı yaptığı ve istismar ettiği pratik ve sosyal yapı olarak" yorumlamaktadır (Sultana, 2019: 418).

Walby bir önceki tanımının devamı olarak ataerkilliğin aynı zamanda iki farklı tipte görüldüğünü dile getirmektedir. Birincisi aile üyelerinin üretiminin önemli görüldüğü özel ataerkillik dediği tiptir. Bu ataerkillik tipinde kadınlar özellikle kamusal alandan uzaklaştırılıp (mesela meslek edindirmemek, oy hakkı verilmemek) kocaları veya babalarının kontrolünde yaşamlarını sürdürmektedir. Zaten bu ataerki sistemde kazançlı çıkan her zaman babalar, ağabeyler ve kocalar olmaktadır. Bu görüşün hâkim olduğu zamandan 150 yıl sonrasına gelindiğinde ise ataerkilliğin biçiminin değiştiği görülmektedir. Wably özel ataerkillikten kurumsal ataerkilliğe geçişin sağlandığını ileri sürer. Kurumsal tipte; kadın emeği ile ilgili özgürleşme talepleri ve feminist kampanyaların başlaması önemli rol oynamıştır. Kurumsal ataerkillik modelinde kadınlar kamusal alanlarda kendilerini gösterebilmesi söz konusu olmuş ancak bu imkânlara erişme avantajları olmamıştır. Özetle kamusal ataerkillik, kadınları tek bir alandan çıkarıp onları her yerde erkek egemenliği altına almış olmaktadır (akt. Bilton vd., 2009: 138).

Ataerkillik üzerine yapılan tanımların ortak noktası, ataerkilliğin sadece tek bir çevrede sınırlı kalmayıp birçok yerde kendini gösteriyor olmasıdır. Gerek kamusal gerek özel alanda kadının üzerindeki erkek hâkimiyetine işaret eden ataerkillik, çoğunlukla kadın ve erkek arasındaki güç ilişkisini tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu da erkekliğin ataerki yapı içinde şekil alan 'tekil' bir kimliğin ötesinde olduğunu göstermektedir (Akgül, 2018: 79).

Ataerki toplumsal yapının birden ortaya çıkmadığı, insanların çok uzun yıllar anaerki düzende yaşamını sürdürdüğü yapılan çalışmalarda görülmektedir. Anaerki dönemde günümüze kıyasla koşullar daha basit ve kolaydı, herhangi bir yazılı kanundan bahsedilmezdi. Yeni devlet anlayışı ile kurulan sosyal düzenin içindeki sınıfsal yapı

kadın ve erkek cinsiyet rollerini yeniden şekillendirmiş, ataerkil düzene zemin hazırlamıştır (Çelik, 2008: 96).

İnsanın sosyal gelişimine göz atıldığında, tarihler boyunca hep ortak bir gerçeklikte buluşulmuştur. Bu gerçeklik, toplumların da insanlar gibi biyolojik canlı özelliği gösteren bir yapıda olduğu görüşüdür. Modern dönemin bireyinin içinde bulunduğu toplum, ataerkil bir yapıya sahip toplumun üst yapısı olarak görülmektedir. İnsanoğlunun yaratılışından beri, kadınlar ve erkekler bir arada yaşamakta, üretim faaliyetleri ve ilişkileri içinde bulunmaktadır. İki farklı cins arasındaki bu iletişim, fiziki koşulların biçimlendirmesi ile oluşan iş bölümlerini ortaya çıkarmıştır. Biyolojik temelli olan toplum, süreç içinde sürekli ilerleme özelliği gösterdiğinden her çağda farklı koşullarda şekillenen iş bölümlerini ortaya çıkarmıştır. Üretim metalarının zamanla erkek egemenliğine girmeye başlamış olması, ilk dönemlerde etkin role sahip olan üretken kadının, toplumsal ve ekonomik sistem içinde geri plana itilmesine sebep olmuştur (Erdem, 2012: 112-113). Bu konu bağlamında Engels, kadının ikincil plana itilmesini, özel mülkiyet kavramının gelişmesi ve mirasın babasoylu ilerlemesinin bir sonucu olarak görmektedir. Çünkü özel mülkiyetin yükselişe geçmesi ile birlikte erkek, tüm bu güç otoritelerine sahip olup çocuklarına devretmeyi yani miras bırakmayı istemekte ve bu arzusunu garanti altına almak için ise kadın cinsiyeti üzerinde kontrol mekanizması kurması gerekmektedir (Sultana, 2019: 419).

Ataerkillik kavramı feminist kuramla da ilintili şekilde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle feminist analizde cinsiyete dayalı iş bölümünün, kadınları erkeklere daha bağımlı bir konuma getirdiğine yönelik tartışmalar yıllardan beri süregelmektedir. Sosyalist feministlerin yaptığı çalışmalarda ataerkillik kapitalizm ile birlikte ele alınmaktadır. Kadının ikincil konumda varlığını sürdürmesi kapitalist düşüncenin temelinde ataerkilliğin olması ile ilişkilendirilmiştir. Ataerkil-kapitalist düzen içinde kadın, iki yönden de baskı altında kalmıştır. Bir taraftan sınıf temelli sömürü sürerken diğer taraftan ise erkek tahakkümünün baskısı devam etmektedir. Her alanda emeği sömürülen kadın, ev içinde maddi karşılığı olmadan birçok işle meşgul olmakta ve doğurganlığı ile kapitalist sisteme yeni işçiler vermektedir. Kadın emeği üzerinde denetim gücü bulduran ataerkil yapı, sosyalist feminizmde kapitalizmden bağımsız düşünülmemektedir. Radikal feminizmin görüşünde ise, kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olmamasının nedenini önce ailede daha sonra üretim ilişkilerinde aranmaktadır. Aile içinde kadınlar erkekleri memnun etme, onlara hizmet etme gibi görevler üstlenmiş ve bu görevleri doğallaştırarak ataerkil mekanizmasının yeniden üretimini sağlamıştır.

Sosyal feminizmin bahsettiği gibi radikalciler ataerkilliği sınıf temeline indirgememektedir. Önce kendi yapısı içinde anlaşılır kılınması gerektiğini daha sonra ise cinsiyetler arası iktidarlık savaşlarına odaklanılmasını istemektedir. Kadın üstündeki erkek hâkimiyeti avcı toplayıcı dönemde başlamış, bu çağda dışarıda avlanan erkeğin fiziksel olarak güçlendiği ve kadın üzerinde kolaylıkla tahakküm oluşturduğu söylenmektedir (Özdemir, 2017: 401-405).

Toplumsal cinsiyet alanında ilerleyen ataerkil ideoloji, yaşam şekilleri, cinsel ilişkileri, bedenleri ve sosyal rolleri etkilemekte ve erkeğin kendi kimlik inşası için rol oynamaktadır (Barutçu, 2013: 61). Tüm alanlara sirayet eden ataerkillik olgusunun en çok etkisinin hissedildiği yer kuşkusuz aile kurumu olmaktadır. Ataerkil aile, anaerkil dönemde saygın konumda olan kadının zaman içinde yerleşik hayata geçilmesi, ekonomik ve siyasal alanda yapılan değişikliklerle beraber yeni iş kollarının ortaya çıkması erkeğe göre kadını daha da pasifleştirmiş ve ikincil plana itmiştir. Fiziksel güç gerektiren işler ile meşgul olan erkek bu dönemde toplumsal statüsünü arttırmış, kadın ise ev içi yemek, temizlik ve çocuk bakımı gibi geleneksel görevleri yüklenerek geri planda kalmıştır. Ataerkil aile yapısı Türk toplumunda geniş aile olarak tanımladığımız yapılarda karşımıza çıkmakla birlikte diğer aile türlerinde de kendini farklı yollardan göstermektedir. Türk aile yapısında ailede ki yaşlı kişi diğer tüm fertler üzerinde otoriteye sahiptir. ‘Aile reisi’ olarak tanımlanan bu kişi aile içinde kendini ispatlayabilmek için bütün konularda söz hakkına ve yönlendirme yetkisine sahip olduğunu düşünmektedir. Ataerkil zihniyet, aile içinde çocukların davranışlarına ebeveynlerin bilinçli veya farkında olmadan cinsiyetçi söylemler ile müdahale etmekte hatta oynatılan oyunlar ile kadının ev içi görevleri olması gereken ve zorunlu bir eylem şeklinde öğretilerek toplumsal cinsiyet rollerini yönlendirmektedir (Elitok, 2019: 17).

Sonuç olarak ataerkil düzen içinde erkek kimliği taşıyan herkesin sert, rekabetçi, çalışkan ve ekonomik olarak güçlü olması gerektiği görüşü var iken, kadının ise bu özelliklerin tam karşısında duygusal, anlayışlı ve daha kırılgan yapıya sahip olduğu düşüncesi hâkimdir. Aile bireylerinin arasındaki ilişkiler, cinsiyetçi görüşün yarattığı iş bölümü eşitsizliği üzerine kuruludur. Kadının metalaştırıldığı ve erkek egemenliğinin üst düzeyde seyredildiği bu çerçevede, erkeğin üzerine yapışan ve oynadığı ataerkil rolünün boşanma olgusuna olan etkisi, bireylerle yapılan görüşmelerin analizinde incelenmiştir.

2.1.4.2 Boşanma Olgusu

Aile, bireyin neslinin devamını sağlayan, toplumsal hayatı düzenleyen, kişilerin duygusal ve ekonomik gereksinimlerini karşılayan normatif bir mekanizmadır. Bu mekanizma evlilik akdinin gerçekleşmesi ile devreye girmektedir. Evlilik, kadın ve erkeğin yasal yollar ile sürekli ortak bir hayatı paylaşmak üzere yola çıktıkları, hayatın tüm getirileri ile birlikte soylarının devamını sağlamak istedikleri sosyal bir olgudur (Keskin, 2007: 9).

Kendi içinde birçok beklentiye sahip olan evlilik kurumu bazı durumlarda farklı nedenlerden dolayı sonlanabilir. Bu durumda sağlıklı ve bunalımda olan evlilikler çözüm yolu olarak boşanmayı seçebilmektedir. TÜİK boşanmayı “*evlenmenin yasal olarak sona erdirilmesi*” şeklinde en basit düzeyde tanımlarken, Akıntürk ise “*eşler henüz hayatta iken, kanunda öngörülmüş olan bir sebebe dayanarak eşlerden birinin açacağı dava sonucunda evlilik birliğine hâkimin kararı ile son vermek*” olarak tanımlamıştır (Akıntürk, 2008: 235).

Sosyal bir davranış biçimi olarak karşımıza çıkan boşanma, ev içinde teknolojik araç kullanımının yaygınlaşması, medyanın toplumda yarattığı değerler karmaşası, tüketim odaklı yaşantı, şiddet eğilimli tavırların artışı, tahammülsüzlük ve ahlaki erozyon gibi önemli değişimler ile birlikte üzerinde durulması gereken bir konu haline gelmiştir (Aktaş, 2018: 3). Evlilik içinde eşlerin birbirlerine karşı olan sorumluluklarını barındıran bir kurumdur. Kimi zaman bu sorumlulukların yerine getirilmemesi, eşlerin aile içinde sergiledikleri rol ve davranışların beklentileri karşılamaması ayrılma düşüncesini gün yüzüne çıkarmaya başlayan etkenlerdendir. Aynı ev içinde birbirine yabancılaşmak, duygusal tatminsizlik, ilişki içinde çıkan krizlerin doğru yönetilememesi veya taraflardan birinin ihaneti de bunu tetikleyen diğer faktörler arasındadır (Demirel, 2019: 22).

Boşanmanın toplumsal bir problem olarak görülmeye başlanması 1970’li yıllara dayanmaktadır. Daha sonraki yıllarda ise bu olgunun daha sistematik ve detaylı şekilde analizlerinin yapıldığı görülmüştür. Bunun sebebi ise boşanmaların artmasında rol oynayan sosyal, ekonomik ve siyasal faktörler ile ilgilidir. Toplumsal hayatın değişimi ile beraber boşanma, birçok teorisyene göre kalıplaşmış yargıların farklılaşması ve modernleşen toplumun getirdiği bir yaşam tarzı olarak açıklanmıştır (Çiçek, 2014: 38-39).

Yapılan çalışmalar gösteriyor ki son yıllarda boşanmaların sayısı hızla artmaktadır. Hızını kesmeden devam eden bu olgunun altında yatan pek çok toplumsal gerçek de mevcuttur. Kişi istemese de yaşadığı coğrafya ve kültür değişip yenilenmekte olduğundan, getirdiği sonuçlar da aile kurumuna yansımaktadır. Bireyin kendi dışında olan bu değişimlerin boşanma artışında rol oynayan faktörler arasında olduğu söylenebilir. Kırsal kesimdeki boşanma oranları kent hayatına göre daha az olmasının sebebi de yukarıda bahsedilen dönüşümün orada daha yavaş ilerlemesi ile alakalıdır. Ekonomik olarak özgürlüğünü eline alamayan kadın sayısının kırsal alanda fazla olması, boşanmak istese dahi evliliği sürdürmek zorunda kalmasına sebep olmaktadır (Keskin, 2007: 13).

Yasal prosedürler ile evlilikler resmen son buluyor gibi görünse de çiftler arasındaki duygusal iletişimin tamamen yok olması uzun zaman almaktadır. Evlilik kadar boşanma da içinde birçok sebep ve sonucu barındıran kompleks bir eylem sürecidir. Her çiftte farklı zamanlarda ve etkilerde kendini göstermekte ve ailelerde benzer izler bırakmaktadır. Kimi zaman ise bazen aile baskısından bazen çocukların etkilenebileceklerinden bazen de ekonomik olarak tek başına hareket edecek gücü kendinde bulamayan kişi/kişiler de hukuksal olarak ayrılmamış olabilir ancak ruhen beraberlikleri sonlanmış olarak görülmektedir (Çetinkaya, 2014. 23).

Boşanmanın bireylere yansıyan psikolojik etkisi ile birlikte sosyal ve ekonomik olarak da ciddi hasarlar bıraktığı bilinmekte olup, çiftlerin toplumdaki statü ve itibarlarını da etkilemektedir. Boşanma ile ilgili yapılan birçok araştırmada hukuken biten evliliklerin, genelde çocuklar için sürdürüldüğü görülmekte, tamamen yeni bir hayata geçişin kolay olmadığı bilinmektedir. Boşanma aşamasında çalışan kadın, durumu uzun bir süre iş arkadaşlarından gizlerken erkeğin ise sosyal çevresinden bu durumu sakladığı görülmektedir. Özellikle toplumun bazı kesimlerinde 'boşanmış kadına' olan yaklaşımın halen olumsuz boyutta olması, kadının bu durumu saklaması için geçerli bir sebep olarak sayılmaktadır (Yörükoğlu, 1997: 15). Bununla beraber, erkeklerin boşanma sürecini incelemeyi amaçlayan bu çalışmada, katılımcıların verdikleri ifadelerde, erkeklerin de kadınlar gibi toplumsal baskılara maruz kaldıkları ve durumdan rahatsızlık duydukları ifade edilmiştir. Genel olarak boşanmanın olumsuz sonuçlarından sadece kadının etkilendiğini düşünmek bu noktada doğru olmayacaktır.

Tarihsel süreçle beraber değişen ve gelişen dünyada ataerkil yapının zaman içerisinde eskisi kadar gücünün olmaması, kadın ve erkek arasında daha eşitlikçi bir rol anlayışının ortaya çıkmasında zemin hazırlamıştır. Evlilik içine de yansıyan bu roller

karı koca arasında eşit hakların sağlanmasında yardımcı olmuş, bu değişimlerinde boşanma sebepleri arasına girdiği görülmeye başlanmıştır (Güneşlioğlu, 2009: 3).

Geleneksel yapı içinde kurulan evliliklerde otoriter güç, para kazanan taraf olan erkeklerdi. Zaman içinde dengelerin değişmesi ve sadece ekonomik olarak değil, her alanda kadının gücünün artması bu otoriteyi sarsmaya başlamış durumdaydı. Erkek, fark ettiği bu değişim ile beraber aile içindeki eş ve sosyal hayattaki statü rolünde değişikliğe gitmiştir. Bu değişikliklerin genelde uyum sağlama yönünde olumlu adımlar olduğu bilinmektedir. Eskiye göre artık evliliklerde, dayanışma, bağımlılık yerine bağımlılık, dostluk ve sevgi odaklı kavramlar ön plana çıkmaktadır. Bu kavram değişimleri, boşanma olgusunu ele alınıp değerlendirilmesini de farklılaştırmıştır (Sevim vd., 2016: 300).

Dünyada çok çeşitli aile yapıları bulunmaktadır. Modern yapıdan uzak olan toplumların dinamiğinde çok değişiklikler olmasa da Avrupa kültürünün hâkim olduğu noktalarda boşanmanın normal karşılandığı ve bu eylemin giderek arttığı görülmektedir. Bu artışın sebebine çok kolay cevap verilememekle birlikte Giddens'in üzerinde durduğu ve bu konuda fikir oluşturulmasını sağlayan bazı düşünceleri mevcuttur. İşaret ettiği en önemli nokta, evlilik kurumunun artık mülkiyet ve statü kavramlarının aktarılması ile çok alakalı olmadığı yönündeki görüşüdür. Kişilerin maddi yönden birbirlerine eskisi kadar bağlı olmaması, ekonomik ortaklık olarak da görülen evlilikleri azalmaktadır (akt. Yıldırım, 2004: 62).

Ekonomik nedenlerin yanında boşanmaya olan etkilerin bir diğeri de eğitim olarak görülmüştür. Zara (2013) sadakat duygusundan yoksunluk veya şiddet gibi kişinin kendisi ile alakalı olaylar eğitim düzeyi yüksek çiftlerde görülürken, eğitim düzeyi düşük olan çiftlerin ise aile içine, dışarıdan yani eşlerin ailelerinden gelen müdahale ve baskısından bahsetmektedir. Eğitimin düzeyi yüksek olan çiftlerin sorunsuz bir evlilikleri olduğu algısı yanlış olmakla beraber, şiddetin, ihanetin ve geçimsizliğin sadece toplumun alt tabakasına özgü olduğu düşüncesinin de doğru olmadığı, yüksek mevkilerde olan ve iyi tahsilli çiftlerde de bu tarz durumların görüldüğü literatür çalışmalarında karşımıza çıkmaktadır (akt. Demirel, 2019: 23).

Genel olarak bakıldığında, yaşadığımız topraklarda evliliklerin yarısı boşanma riski taşımaktadır. Evlilikleri kusursuz ve sorunsuz şekilde görenler için boşanma kavramı bir kriz yaratırken, kötü ve mutsuz olarak görenler için ise yeni bir kapının açılışı, farklı bir hayata geçişin ilk adımı olarak görülmektedir. Bu konu üzerinde

çalışma yapan pek çok teorisyen, boşanmanın yaygınlaşması ile ilgili evrensel bağlamda birkaç noktaya değinmiştir. Bunlar;

- Kadının bireyselleşmesi ve özgürleşmesi.
- Genel refahtaki artış. (Evlilik ile ilgili sorunlar ortaya çıkmaya başladığında kişilerin ayrı bir eve çıkması çok kolaylaşmıştır.)
- Evliliklerin artık miras ve statü aktarımı olarak görülmemesi.
- Çeşitli evlilik ve birliktelik şekillerinin ortaya çıkmaya başlaması ve bu ilişkilere karşı toplumsal baskının azalması. (Kişilerin evlenmeden birlikte yaşaması veya LGBT bireylerin ilişkileri.)
- Çocuğun, evlilik sürdürmek için tek başına yeterli bir sebep olarak görülmemesi.
- Boşanmaya olan önyargı ve aile baskının azalması, toplumun bilinçlenmesi.

Yukarıda bahsedilen noktalar, evliliğin çekici faktörlerinin yerine alternatif faktörlerin zaman içinde birbiri ile nasıl yer değiştirdiklerini göstermektedir. Burada ‘boşanma’ kötü bir evlilikten ayrılmayı daha iyi bir çözüm olarak gören kişiler için itici etkenken, kötü evliliğin hayatının sonuna kadar bekâr kalmaktan daha iyi olduğunu düşünenler için ise çekici etken durumundadır (akt. Çiçek, 2011: 39-40).

2.2 Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

2.2.1. Aile Kurumuna Yönelik Teorilere Genel Bakış

Aile üzerine yapılan birçok çalışmaya bakıldığında çeşitli kuramların olduğu, bu kuramların aile ve ilişkiler ekseninin değişen yapısıyla beraber yeniden yorumlanıp, farklı bakış açılarıyla sunulduğu görülmektedir. Bu görüşler, kişilerin ruhsal dünyaları ile değil daha çok diğer kişiler ile olan iletişimleri, rolleri ve problemleri ile ilgilenmektedir (Üstündağ, 2014: 115).

Aile sosyolojisinin içinde yer alan teoriler, tarihsel süreçle beraber değerlendirilmiş olup ilkel toplumlardan günümüze kadar gelen değişimleri, evrimsel kademeler ile incelemektedir. Aile kurumuna yönelik çalışmalar 20.yüzyılın ortalarına kadar bu evrimci görüşün tesiriyle gelişmiştir. Bunun yanında, gelişen sanayinin

yarattığı yeni toplum düzeni ve bu düzenin yol açtığı sorunlara çözüm yolu aranmış, zaman içinde ailenin tüm bu değişikliklere uyum sağlayabilecek bir formda olduğu düşüncesi kabul edilir hale gelmiştir (Canatan ve Yıldırım, 2018: 34-35).

Günümüz toplumlarında aileye yönelik farklı teorilerin tartışılıyor olması, ailenin değişim dinamiklerini analiz etme noktasında önem taşımaktadır.

2.2.2 Yapısal İşlevselci Teori

Yapısal işlevselci görüş, biyolojideki gibi organik bir modele kaynaklık ederek geliştirilmiştir. İşlevselci teoride, toplumsal yapı içinde tüm sistemler birbiri ile ilişkilendirilmektedir. İlişkilendirilen unsurların hepsinde birbirine bağımlılık, karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Etkileşimlerin sağlanması sonucunda bir öge diğer bir ögeye olumlu katkılar sunmaktadır (Aydın, 2014: 222).

Toplumsal kurumları, bütün parçaları birbirine bağımlı olan ve denge sağlayacak biçimde işleyen sistemler olarak gören yapısal işlevselciler, aile kurumuna da bu gözle bakmakta, ailenin toplumun sürekliliğini devam ettiren bir mekanizma olarak görmektedir. Yapısal işlevselci görüş, toplumun bütüncül bir resmini sunmak istemiştir. Bu teori, her sistemin kendine ait bir misyonu olduğunu dile getirmekle birlikte bu sistemler arasında da bağımlılık ve etkileşimin sürdüğünü söylemektedir. Bu düşüncenin en önemli temsilcisi T. Parsons'a göre aile kurumu, birçok alt sisteme sahip olanengin bir üst sistemin parçasıdır (Yener, 2018: 872).

Yapısal işlevselcilik, ailenin bütün olarak, parçalarından daha büyük olduğunu söyler. Bu sebeple aile içindeki herhangi bir değişim diğer bütün aile üyelerini etkilemektedir. Parsons için insan, toplumsal yapıya adapte olan ve onunla uyum halinde yaşayan organizma birimidir. Aileyi oluşturan bu organizma birimi statik ve dinamik eylemler arasında dengeyi sağlamaktadır. Aile nasıl bir sistemin parçası ise ailenin de alt sistemleri mevcuttur ve bu her alt sistem bireylere farklı sorumluluklar yüklemektedir (Kayalığıl, 2019: 8).

Parsons, modern çekirdek aile yapısının iki önemli işlevinden bahsetmiştir. İlki toplumsallaşma diğeri ise kişiliğin dengelenmesi. Parsons'un burada bahsettiği toplumsallaşma, çocukların doğdukları andan itibaren içinde buldukları kültürel çevrenin öğretileridir. Kişiliğin gelişmesi çocukluğun ilk yıllarında başladığı için bu süreç oldukça önemlidir. Dengelenme ise, aile fertlerinin duygusal açıdan desteklenmesinde ailenin sergilediği davranışları ifade etmektedir. Yetişkin bireyler

arasında kurulan evlilikler, çiftlerin kişiliklerinin ve sağlıklarının korunduğu bir yapı içindedir. Gelişmiş toplumlarda yetişkin bireylerin kişiliklerinin dengelenmesinde ailenin oldukça önemli rolü bulunmaktadır (akt. Çiçek, 2014: 14).

Aile içi kadın erkek rolleri konusunda durağan bir yapı olduğunu vurgulayan yapısal işlevselciler, kadını annelik rolü ile özdeşirmiş erkeği de eve bakan ve maddi kazanç sağlayan birer fert olarak konumlandırmıştır. Aile, bu görüş çerçevesinde sanayileşme ile beraber gelişen kent ekonomisinin taleplerini yerine getiren bir kurum olarak tanımlanmıştır. Evin geçimini sağlayan erkek figürü, bürokratik örgütler ile köprü durumundadır. Erkeğin bu köprü durumundaki hali hem kendi ailesinin yapısını korumakta hem de bürokratik örgütün işleyişinin düzenini devam ettirmektedir. Bu durumda aile tam bir denge unsurudur (Kongar, 1991: 74).

Aile içi kadın-erkek rollerinin yarattığı iş bölümünde kadının duygusal ve hane üyeleri arasında bütünlüğü oluşturan konumda, erkeğin dışarda ve içeride güçlü, gereksinimleri karşılayan biçimde görülmesi ve bunun doğal karşılanması yapısal işlevselciliğin eleştirilen noktası olmuştur. Fakat yine de görüşü kendi tarihsel süreci ve bağlamında değerlendirmek onun daha anlaşılır kılacaktır.

2.2.3 Çatışmacı Teori

Çatışmacı yaklaşım, yapısal işlevselcilerin eksiklerini tamamlama görüşü ile hareket ederek, bir nevi kendinden önceki bu teorinin devamı niteliğindedir. Çatışma kuramcıları yapısal işlevselciliği tamamen yıkmak, ortadan kaldırmak gibi bir gaye içine girmemiş, düzensizlik ve değişim gibi kavramlar ile işlevselci görüşü harmanlamak istemişlerdir (Soygan, 2019: 42).

Çatışmacı görüşün temelinde toplumun birçok alanında var olan eşitsizlikler yatmaktadır. Sosyal alandan siyasi alana kadar farklı yerlerde ve davranışlarda kendini gösteren eşitsizlikler devamında sınıfların ve grupların oluşmasına sebep olmaktadır. Çatışma teorisinin yaratıcısı olan K. Marx, ekonomik temelli oluşan bu sınıfların üretim güçlerini elinde bulunduran ve bulundurmayanlar arasında daimi bir çatışma yarattığını söylemektedir. Marx, sömürünün hâkim olduğu sınıflar arası çatışmada kapitalizmden bahsederken, kapitalist sistemin sömürde kullanılan en önemli araç olduğunu da dile getirmektedir (Şahin, 2013: 40).

Çatışmacı teorinin toplumsal düzen hakkındaki görüşleri aile kurumuna da yansımaktadır. Çatışma, aile içinde patolojik bir eylem olarak değil insani bir etkileşimin gayet doğal bir sonucu olarak görülmektedir. Çatışmacı yaklaşım, aileyi

oluşturan kişiler arasındaki güç dengesini ve elde edilen kaynakların idare edilmesi, yönetilmesi noktasına odaklanır. Dahrendorf'a göre çatışma, kişilerin birbirine uymayan tüm farklı amaçlarını içine alan ilişkiyel bir bütündür. Aile içinde de bu farklılıkların en etkili şekilde yönetilmesi çatışmanın gerçek işlevini gerçekleştirme adına önemlidir. Çatışma aile üyeleri arasında çatışılan parçanın yok edilmesi veya o parçalardan herhangi birinin elenmesi durumu değildir. Çatışma durumu doğru ve başarılı şekilde yönetilirse aile bu süreçle birlikte yaşamayı öğrenecektir (akt. Güçlü, 2020: 78-79).

Çatışmacılara göre aile, sanayi toplumlarında çalışan bireylerin günlük hayatın getirdiği stres ve sınırı en aza indirmek için kullanılan rehabilite merkezi konumundadır. Kapitalizmin amaçlarını yerine getiren, Marksistlere göre yine çekirdek ailelerdir. Sermaye odaklı kapitalist düzen içinde, anaparanın ortadan kalması halinde aile kurumunun da ortadan kalkacağı ön görülmektedir. Aile, çatışmacı görüş perspektifinde kapitalizmin yeniden üretilmesi için kullanılan bir araç olarak da görülmektedir. Toplumsal işleyiş mekanizması içinde birçok işlevi bulunan ailenin, özellikle çocuklarını yetiştirerek kendinden sonra yerine geçecek ucuz işgücünü sağlamaktadır. Aksi durumda kapitalist sistemin ayakta kalması mümkün görünmemektedir. (Yener, 2018: 873-874).

Ailenin, bu görüşe göre çatışmanın özünde yatan eşitsizlikleri deneyimleyen bir kurum olarak tanımlanması, beraberinde gruplar arası çıkar ilişkilerini ortaya sermektedir. Gruplar arası çatışmalarda karşımıza çıkan en önemli faktör ise kıt kaynaklardır. Kıt kaynaklar toplumdaki ilişkileri mücadeleye zorlar ve rekabeti artırır, aile ve ailenin üyeleri de istemeden de olsa bu kıt kaynaklar için bir yarış haline girmektedir. Burada çatışma teorisyenlerinin üzerinde durduğu şey ise, kısıtlı kaynakların olduğu durumlarda hangi aile türlerinin bunu fırsata çevirip çeviremediği sorusudur (Bonnett vd., 2009: 267).

Rekabet ve otorite gibi kavramları temel alarak kendini gösteren bu kuram, ideal aile fikrinin uzlaşma ve karşılıklı uyum çerçevesinde oluşabileceği fikrine çok sıcak bakmamaktadır. Aile yaşantısının içinde var olan gündelik çatışmaların kişiler arasındaki ilişkiyi güçlendirdiği ve motive ettiği savunulmaktadır. Marx'a göre toplum karşıt çıkarların birbiriyle olan savaşı ile oluştuğundan, aile kurumu da bu çıkar ilişkilerinin yansıması olup, aile yapısındaki değişimleri iktisadi değişimler ile açıklamıştır (Demircioğlu, 2000: 14).

Çatışma kuramcıları, boşanma olgusunun temelinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin olduğunu söylemektedir. Onlara göre kadınlar, bir obje, bir mülk olarak

bir erkek otoritesinden başka bir erkek otoritesine, yani daha anlaşılır ifade ile babadan kocaya geçişin olduğunu ifade ederler. Bu durum, erkek iktidarı ile birlikte, kadının daha geri planda kalmasına sebep olmuştur.

Sonuç olarak, çatışmanın toplum tarafı olduğu kadar aile açısından da etkileri olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Bu gerçekliğin ortadan kaldırılması yerine düzenlenmesi ve iyi yönetilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

2.2.4 Feminist Teori

18. yüzyıldan bu yana kadın-erkek arasındaki tüm mücadeleleri ve deneyimleri irdelemeyi amaçlayan, bunların sonucunda da ciddi bir düşünsel birikim ortaya koyan feminist teori, ataerkilliğin yeniden üretim alanı olan aile kurumuna karşı da kadın ezilmişliği problemini ele alan bir yaklaşım içerisinde kendini göstermektedir.

Kadın, feminizmin temel nesnesidir. Kadının erkek egemenliğin hâkim olduğu bir toplumda sergilediği rolü, statüsü, aile içindeki görevleri feminist çerçevede geniş olarak ele alınan konulardır. Bu konuların geçmişten beri bir döngü içinde halen tartışılan ve düzeltilmesi istenilen mevzu olması, sorunların kökten çözülememesinden kaynaklanmaktadır. Feminist görüşün ortaya koyduğu talepler, erkek egemen baskısı olmadan kadınların eşit şartlarda özgürleşmeleri, kamusal veya özel hayat fark etmeksizin eylemlerinde baskılanmaması-damgalanmaması ve ev içindeki rol dağılımlarında ezilmemesi yönünde özetlenebilir (Taş, 2016: 164-165).

Atan'ın (2015) tanımına göre Feminizm, *“ataerkil toplumlarda kadının dışlanmasını, aşağılanmasını, ezilişini, kendine yabancılaştırılmasını inceleyerek kadınların yaşamış oldukları baskılardan kurtulma çabalarını yansıtan bir yaklaşımdır”*. Feminist görüş tanımlarının odağında cinsiyetler arası eşitsizlik yatmakta olup, kadın ve erkek arasındaki ilişkilerde eşit güç dengesinin sağlanmadığı, bu sebeple de kadının toplumda baskı altına alınıp yönlendirildiği söylenmektedir. Feminizmde kadın, toplumsal cinsiyet şeması içinde salt olarak aileyi meydana getirmez, aile tarafından eş zamanlı olarak da meydana getirilir. Bu sebeple tarihsel sürece bakıldığında kadın-erkek eşitsizliğinin ve sömürsünün pay sahibi olarak aile kurumu görülmektedir. Feminizmin savaş verdiği noktası da, aileyi oluşturan kişiler arasındaki haksız güç ilişkisi olmuştur (akt. Güneş, 2018: 142-144).

Aile kurumuna feministlerin olumsuz baktığı görüşü bir yanlıdır. Feminizm için de aile konfor ve sevgi alanı olarak anılmakla birlikte bu alanda kadın-erkek iş

bölümünün getirdiği eşitsizliğin incelenmesi ve üzerine düşünülmesini savunmaktadır. Kadına ve erkeğe yüklenen sorumlulukların adil olmamasının sebebini kimi feminist görüşler kapitalist sisteme bağlamakta kimi ise ataerkil düzene yani sanayi öncesinden süre gelen durumla açıklamaktadır. Ataerkillik kavramı ile yakından ilgilenen feminizm, bu bağlamda aileye yönelik yaptıkları çalışmalarda toplumsal cinsiyet rollerini ele almıştır. Feminizm kendi içinde Marksist, Liberal, Radikal ve Sosyalist gibi birçok hat bulundurmaktadır. Hepsinin mücadelesi, ataerkil zihniyetin yeryüzünden tamamen yok olması ile ilgilidir (Çiçek, 2014: 18-19).

18.yüzyıl Aydınlanma Felsefesi ile birlikte feminizm ilk çeşidi olarak kendini gösteren liberal feminizm, öncelikle kadınların erkekler gibi oy kullanması gerektiği yönündeki düşünceleriyle tanınmıştır. Görüşün temelinde erkekler kadar kadınların da eşit hak ve özgürlüklere sahip olunması düşüncesi yatmaktadır. Kadınların her alanda daha güçlü var olmalarını isteyen bu teorinin, kadınların çalışma hayatına girmesi yönündeki mücadelesi devam ederken 1960 sonrası aile kurumuna yönelik de düşünceleri ortaya çıkmaya başlamıştır. İkinci dalga olarak adlandırılan bu süreçte, liberal feministler, iş yaşantısının ve ev hayatının birlikte götürülmesi yönünde vurgular yapmış, kadının her iki ortamda da başarılı olabileceği söylenmiştir (Altınbaş, 2010: 26).

Kadına ev içindeki işleri cinsiyetçi bir ayrımın göstergesi olarak yaptırılması, sarf edilen çabanın görünmez ve değersiz olmasına yol açmıştır. Erkeğin kamusal alanda kendini gösterdiği, ev işlerini yerine getiren kadının herhangi bir ücrete tabi olmadığı sistemin sebebi ise, Marksist feministler tarafından kapitalizm olarak görülmüştür. Bu görüşün savunucuları kadının aile içine sağladığı üretimin karşılıksız yani değersiz görülmesiyle yakından ilgilenmiş, bu sistemin ortadan kalkması için ailenin ve özel mülkiyetin de ortadan kalkması gerektiğini iddia etmişlerdir (Soygan, 2019: 51).

Marksist teori, ekonominin ve bilimin dışında bırakılan kadınların gerçek güçlerini gösteremediklerini dile getiren liberal feminist görüşün üzerine ortaya çıkmıştır. Bu görüşte Marx ve Engels'in düşünceleri oldukça önemlidir. Direkt olarak kadınlar üzerinden söylemleri olmasa bile, kadınların maruz kaldığı toplumsal baskılara kapitalizm ilişkisi ile değinmişlerdir (Güneş, 2018: 148).

Marksist yapı içinde kendini gösteren Sosyalist feminist teori ise konu başlıkları olarak çok farklılık göstermeden cinsiyet eşitsizliğini ve sınıf kavramını temel alarak hareket etmektedir. Sosyalist feministler insanın içinde bulunduğu her yapının karmaşık

olduğu düşüncesinden hareketle, kendi görüşlerini sağlarken hem Marksist hem Radikal feminizm ile birlikte yorumlanmıştır. Erkek egemenliğinden bahseden ve erkeklerin kapitalist toplumlarda kural koyucu olarak kendilerine yer bulmasını eleştiren bu görüş, sadece ev içinde değil iş hayatında dahi kadınlara yönelik gerçekleştirilen cinsiyete dayalı iş bölümü sebebi ile eşitsizliğin devam edeceğini söylemektedir. Sosyalist feministler her alanda görülen egemenlik ilişkilerinin, kadının aile içerisinde sergilediği emek gücünün ucuz olmasına yol açtığını ve durumun da patriarşi düzene hizmet ettiğini savunurlar (Aksu ve Yılmaz, 2019: 410).

Mülkiyet konusuna da değinen sosyalist feministler, mülk hakkının ailede ataerkil geleneğe göre sürmesi, kadının elinden alınması onun özgürlüğünü kısıtlamakta ve arkasından gelen sebepler ile boşanmaya yol açmakta olduğunu söylemişlerdir (Özdemir, 2017: 400).

Erkek egemenliğinin ve baskısının tamamen ortadan kalkması ile cinsiyetçi hiyerarşinin son bulacağını düşünen Radikal feministler ise, kadınların ancak bu şekilde doğalarına uygun 'özgürlük' anlayışını yaşayabileceklerini söylemektedir. Toplum yapısını şekillendiren şey radikalcilere göre cinsiyettir. Birbirinden her yönüyle farklı olan bu iki cinsiyetin eşitliğinden bahsetmenin zor olacağını söyleyen radikal feminist teori, kadın ve erkeğin aynı şartlarda eşitliğin sağlanması için bir görüşte bulunmamışlardır. Bunun yerine 'kadın' kavramını ve rolünü tüm sosyolojik ve biyolojik parametreler ile baştan tanımlanması gerektiği vurgusu yapılmıştır. Kadının tanımının yeniden yapılması ise en başından beri üzerinde durdukları ataerkil düzenin silinmesi ile olacaktır (Atan, 2015: 4).

Hükmedici erkek otoritesinin toplumdan silinmesinin ne denli zor olduğunu bilincinde olan teorisyenler kadın-erkek arasındaki farklılığın kültürel bir inşa olduğunu ifade etmektedir. Feminist görüşlerin çoğunda aile kurumu sorunlarına yönelik alternatifler geliştirildiği görülürken, radikalciler görüşte erkek egemenliğinin olduğu birçok alandan başlayarak patriarkal düzene savaş açılmıştır. Onlara göre kadının cinsel hayatından, doğum yapmasına, çocuk büyümesine kadar kendi doğasında var olan özelliklerin hepsinde ataerkil kontrol mekanizması mevcuttur (Bilton vd., 2009: 490).

Tüm bunların ışığında feminizm, eril toplum yaşantısının kadınlara oluşturduğu olumsuz dünyayı ortadan kaldırmak ve kadının erkekler ile eşit haklara sahip olduğu bir düzeni gerek sosyal hayatta gerek aile kurumunda oluşturmayı amaçladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Buradan hareket ile feminizmin uğraş verdiği şey, var olan sistemler değil bu sistemlerin sonuçlarıyla ilgilidir.

2.2.5 Sosyal Alışveriş Kuramı

G.Homans tarafından kavramlaştırılan sosyal alışveriş teorisi, ‘her şeyin bir fiyatı vardır’ önermesinin tam yanında kendini göstermektedir. Bu kuramda insan davranışı pragmatik düşüncenin sonucu olarak eylemlerini gerçekleştirmektedir. Diğer bir ifade ile birey, içinde bulunduğu topluma göre değil kendi mantığının çerçevesinde hareket sağlamaktadır (Türkkan, 2020:195).

Sosyal alışveriş kuramı kaynağını insan ilişkilerinden almaktadır. Her birey kendine özgü sebeplerle başka bir birey ile ilişki kurar. Bu sebepler çoğunlukla kişinin hazlarını tatmin etme güdüsü ile ilgilidir. Aşk, mesleki başarı, eğlence, cinsellik, otorite, saygınlık ve daha birçok sosyal duygu durumuna ulaşmak için kişiler birbirleriyle etkileşim içerisine girerler. Maddi ve manevi her türden kurulan bu etkileşim aslında bir alışveriş ilişkisidir. ‘Sosyal alışveriş’ kavramı da ekonomik bağlamın dışındaki bu etkileşimin aslında ekonomik davranışa ne kadar çok benzediğini göstermek için kullanılmıştır (Ünal, 2016: 12).

Bu kuramın savunucularına göre, kişi rasyonel ilişkiler ekseninde kar-zarar kıyası ile ilişkilerini kurmaktadır. Ve fayda sağladığı, ödüllendirildiği takdirde davranışın tekrarlanacağı düşünülmektedir. Ödülün olmadığı veya beklentinin altında seyredilen durumlarda aktör, karşı taraf için harcadığı her türlü enerjiyi en az düzeye çekmeye çalışacaktır. Bu kuram kişinin sosyal alanı için de oldukça önemlidir. Teoriye göre insan ilişkilerinde kazanımların yani ödüllerin en yüksek düzeyde, ceza ve maliyetlerin ise minimum seviyede olması istenen bir durumdur. Böyle bir durumda makro uygulama için bağ kurma, pazarlık etme, görüşme ve kişilik haklarını savunma önemli beceriler haline gelmektedir (Akan, 1990: 11-12).

Karşılıklı fayda düşüncesi üzerinden hareket eden teori, aile olgusuna da aynı düzlemde bakmıştır. Aile içinde iş bölümünden, cinselliğe kadar birçok noktada alışveriş diğer tabir ile mübadele söz konusudur. Kadının ve erkeğin ev içinde sergiledikleri davranışların belli karşılıkları mevcuttur. Her ailenin dinamiği farklı olduğunda, bu karşılıklı beklentiler herkeste aynı seyretmez. Bazen sergilenen eylemlerin altında çiftlerden birinin sevgi, şefkat görme gibi ruhsal tatmini yer alırken, bazen de cinsel doyum, ekonomik güç, statü gibi daha duygusal olmayan hazlar yer alabilmektedir (Canatan ve Yıldırım, 2009: 45).

Günümüzde de evliliklerin duygusal bağlamından ziyade metalar üzerine inşa ediliyor olması, biriyle tanışmadan önce evi ya da arabasının olup olmadığının

sorulması, ne iş yaptığı, dış görünüşünün nasıl olduğu gibi daha birçok soru düzineleri sosyal alışveriş kuramını destekler hale gelmiştir. Kadın ve erkeğin yazısız bir sözleşme ile sağladıkları bu anlaşma taraflardan birinin daha çekici başka faktör bulmasına kadar sürmektedir.

Sosyal alışveriş kuramcıları sadece kurulan ilişkiler boyutunda değil, aynı zamanda bozulan yapılar için de mevcut getirilere odaklanmıştır. Evlilikte eşlerin birbirlerine karşı bağımlılıkları, onların birbirlerine sundukları-verdikleri ile alakalıdır. Tarafların sağladıkları ve aldıkları yaranın azalması veya ilişki içinde tek bir tarafın sürekli ödüllendirilmesi ilişkiyi zedelemekte ve kayıplara yol açmaktadır. Teoriye göre, evlilik içi mübadeleden yeterli fayda sağlanılmadığı durumlarda ilişkiyi sonlandırmak, boşanmak akılcı bir karar olacaktır (Çiçek, 2014: 25).

2.2.6 Hegemonik Erkeklik Kuramı

Erkeklik ile ilgili çalışmaların hangi dönemlerde ve hangi tetikleyici unsur ile başladığı bu kuramı anlayabilmek adına önemlidir. Kadın ve erkeğin birbirinden ayrı düşünülmeceği, karşılıklı etkileşimin devamlı ve yeniden üretilerek sürdüğü kabul edilebilmiş bir gerçektir. Buna bağlı olarak erkek çalışmalarının da feminizmden etkilendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Farklı fraksiyonları bulunan feminizmin, ikinci dalga Amerikan feminizmine karşın 1960'ların sonunda Amerika'da ilk defa erkeklik çalışmalarının yapıldığı bilinmektedir. Bununla birlikte o dönemde Vietnam Savaşının ağır yenilgisi de daha sonradan erkekliğe yüklenen anlamların ne olduğu konusunda yol gösterici olmuştur. Erkeklik çalışmalarında öncü isim görülen H. Goldberg, erkeklerin ayrıcalıklı olduğu lokasyonlara değinerek, aslında erkeklerin çok ağır sorumluluklar altında olduğunu, toplumun erkeklerden beklediği rollerin ve feminizmin erkeği üstün-egemen konumda görmesinin kendi cinsiyetleri için ortalama yaşam sürelerinde kısaltmaya yol açtığını iddia etmiştir. Var olan sistem içinde bir ezen-ezilen ilişkisi mevcutken ve bir grubun daha ayrıcalıklı olduğu görünüyorsa, sadece daha değersiz görülen kadını değil onunla birlikte imtiyaz sağlanan erkeği de bilmek gerekmektedir (Kepekçi, 2012: 59).

'Erkek' olmak, biyolojik bir kavramın ötesinde sosyolojik ve antropolojik olarak da birçok çeşitliliğe sahip bir tanımdır. Toplumsal konum olarak kendini gösteren erkeklik, iktidar olgusunun gözünden bakmadan anlaşılacak bir durum değildir. Çünkü erkeklik, kendi cinsiyetinin dışında diğer bütün kişi ve tercihler ile ilgili konuşma

hakkını kendisinde bulan ve bu sayede de asıl içinde bulunduğu durumu sorgulama çabasına girmeyen bir iktidar konumudur. Erkek egemenliğinin hemen hemen tüm toplumsal yapılar içinde kendini gösterdiği bir gerçektir. Bilinmelidir ki bu toplumsal yapılar içinde çatışmalı ve birbirinden farklı eril tahakküm ilişkileri de mevcuttur (Sancar, 2020: 16-17).

İktidar ve erkeklik kavramları bir araya gelince, toplumsal cinsiyet odağında hegemonik erkeklik kavramı karşımıza çıkmaktadır. Connell'a göre; *"Hegemonik erkeklik daima kadınlarla ilgili olduğu kadar, ikincil konuma itilmiş çeşitli erkeklik biçimleriyle ilgili olarak da inşa edilmektedir. Farklı erkeklik biçimleri arasındaki etkileşim ataerki bir toplumsal düzenin işleyiş biçiminin ayrılmaz parçasıdır."* Ona göre bu kavram, patriarkal düzen içinde iktidarı elinde bulunduran erkeklik imajına karşılık geldiği söylenebilir. Hegemonik erkeklik terimi, kültürel yaşamın ve özel hayatın örgütlenme sürecine giren, toplumsal üstünlük anlamında kullanılır (Akgül, 2018: 29). Yani Connell, yalnızca erkeklerin kadınlar karşısındaki nüfuzundan bahsetmeyip aynı zamanda farklı erkek gruplarının başka erkekler üzerindeki tahakkümüne de dikkat çekmiştir.

Erkeklik kavramını tek bir tanımla ele almak mümkün değilken, hegemonik erkeklik, belli hipotezler ve şartlar altında çok fazla değişmez. Kendi içindeki diğer erkekleri etkilemeye devam eder. Çünkü hegemonik erkeklik denilen şey, kendisi dışındaki diğer tüm erkeklerin onunla yarıştığını düşündüren bir varsayımdır (Demren, 2001, 5).

Hegemonik erkeklik, gücü elinde bulunduran erkeklerin sahip oldukları 'erkeklik imajına/imgesine' karşılık gelmektedir. Bahsedilen imaj, süreç içinde yer ve tarih olarak farklılıklar sergileyebilir. Genel olarak hegemonik erkeklikten işaretler görebilmek için genel tanımlamalar şu şekilde toplanılmıştır. *İyi bir okulda okumak, yüksek maaşlı bir işe sahip olmak, heteroseksüel olmak, sportmen bir yapıda olmak, çevresince örnek gösterilen kentli ve beyaz yakalı bir aile babası olmak.* Tüm bunlar erkekliğin zemininde sadece biyolojik faktörlerin olmadığını, aynı zamanda sosyal ve tarihsel faktörlerin yer aldığını göstermektedir (Türk, 2007: 4).

Hegemonik erkeklik, güce sahip olan azınlıktaki grubun, diğer hemcinslerine karşı nasıl meşru bir tahakküm geliştirip onaylarını aldıklarıyla da ilgilenmektedir. İktidarı elinde bulunduran sayıca az olan grup, diğer erkekliklere itaat etmeleri karşılığında ekonomik kazanç ve imtiyazlar sağlamaktadır. Erkeklerin gündelik pratiklerinde, eğlencelerinde ortaya çıkan taşkınlık, kızgınlık ve aşağılayan tavırlarına

sağlanan müsamaha bu ayrıcalıklardandır. Ayrıcalıklı patriarkal düzenin ürettiği hegemonik erkeklik beraberinde hiyerarşik bir toplum düzenini de getirmektedir. Farklı sınıf ve aile yapılarında farklı şekillerde işlenmekte olan erkeklik, bu sayede yeniden ve sürekli üretilmiş olur. Örneğin, aile yapısı yönetici sınıftan olan erkeğin motivasyonu akademik başarısının devamlılığı yönünde sergilenir. İşçi sınıfına mensup erkeğin ise ekonomik ve toplumsal dertleri bir önceki aileye göre farklıdır. Burada erkek üstünlüğünü ve tahakkümünü ailesinin geçimini sağlayarak daha çok maddi olarak hane halkına yetebilme becerisiyle gerçekleştirecektir (Sancar, 2020: 33-34).

Connell'ın Gramsci'den ödünç alarak kavramlaştırdığı hegemonik erkeklik, başta aile olmak üzere, sosyal çevre, okul ve iletişim araçları ile bireye sürekli dayatılmaktadır. Özellikle gündelik söylemlerin bu empoze biçiminde yeri büyüktür. Küçük bir çocuğun düşüp ağlamaya başlaması karşısında, 'erkekler ağlamaz' diye acısının dindirilmeye çalışılması, ev içi işlerinde 'erkekler yemek yapmaz', 'erkekler temizlik yapmaz' gibi sadece kadının göreviymiş gibi atfedilen daha birçok söylem ataerkil kalıpların uzantısı olduğunu göstermektedir. Dayatılan erkeklik modeli, sadece kadınları değil, diğer erkekleri de ezmekte ve onları madunlaştırmaktadır. Yine Connell'ın bahsettiği madun erkeklik modelinde, kas gücü olarak diğerlerinden daha güçsüz, fiziksel çekiciliği olmayan, ağlamak, üzülme veya gülmek gibi duygusal tepkileri rahatça gösterebilen, kısaca hegemonik erkekliğin tersine sergilenen davranışlar bu model altında toplanmaktadır (Sığın ve Canatan, 2018: 167).

Erkekliğin hem kadınlar üstündeki tahakkümünü sağlayan, hem de kendi içindeki erkeklik algılarını ezen hegemonik erkeklik aslında bize iki ayrı tahakküm biçimi göstermektedir. Biri yalnızca kadınlar üzerine uygulanan erkek tahakkümü diğeri de farklı erkeklik biçimlerine uygulanan hegemonik erkeklik tahakkümüdür. Erkekliğin kendi içinde diğer biçimlerine uyguladığı baskı, hegemonyanın yarattığı 'ideal erkeklik' modeli için kullanılmaktadır. Hegemonik erkek olmak, doğuştan gelen bir durum olmadığı için, ideale yakın olmak adına sürekli çarpınan erkekler önemli değildir, önemli olan Connell'a göre toplumsal kurumlar ile ideal biçimin yaratılması ve sürdürülmesidir (Kepekçi, 2012: 77).

Özetlemek gerekirse, hem kadın hem erkek için çift taraflı müdahaleye sebebiyet veren hegemonik erkeklik, iktidar konumları ile birlikte gündelik pratiklerin her noktasında karşımıza çıkmaktadır. Boşanmanın erkekler gözünden anlatımını sağlayacak olan bu çalışmada, hegemonik erkeklik kuramı dayanak noktası olmuştur. Bahsedilen erkeklik biçimlerinin aile kurma ve o ailenin bozulmasına kadarki geçen

süreç içinde nasıl bir etkiye sahip olduğu araştırmanın problemi içinde yer almıştır. Connell'ın bahsettiği hegomanya içindeki ideal erkek modeline uyan-uyduğunu düşünen erkekler ile buna uymayan yani toplumun dayattığı erkeklik rollerine sahip olmayan bireylerin, evlilik içi sorunlarının ne olduğu ve bu sorunların boşanmaya ilişkin ne tür sonuçlar doğurduğu, görüşme formları üzerinden analiz edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOŞANMANIN ERKEK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE SOSYOLOJİK BAKIŞ

3.1 Boşanmanın Etkilerine Genel Bakış

Boşanma, eşlerin birbirleri ile çözüme kavuşturamadığı olayların sonucunda evliliklerini yasal olarak bitirme kararı almasını ifade etmektedir. Aile birliğinin yapısal ve duygusal açıdan parçalanmasına neden olan boşanma, ailedeki tüm bireyler için karmaşık ve yeni bir durumun başlangıcı olarak görülmektedir. Boşanma kararını verme ve boşandıktan sonraki aşamalarda bireyler zorlu süreçlerden geçmekte olup, boşanma aşaması kadını ve erkeği farklı biçimlerde ve boyutlarda etkilemektedir. Kişilerde, benzer sorunlardan kaynaklı stresli durumlar meydana getiriyor olsa da, stresin düzeyi, kişiyi etkileme biçimi, kadının ve erkeğin sosyo-ekonomik statüsüne, yetiştirildikleri kültüre, eğitim düzeylerine bağlı birçok değişkene göre farklılaşabilmektedir (Çiçek, 2014: 118).

Boşanma, sonuçları bakımından kişileri ve çevrelerini olumsuz yönde etkileyecek bir durumdur. Genellikle, bireyler temel isteklerinin doyurulması, önemsenmek, korunmak, sevgi ve şefkat görmek, çocuk yapmak gibi ortak nedenler doğrultusunda aile birliğini kurarlar ancak, çok farklı sebeplerden ötürü boşanma noktasına gelebilmektedirler. Son zamanlarda artan boşanma oranları, toplumdaki dinamikleri etkilediği kadar erkekleri ve kadınları da etkilemektedir.

Dağılan ailenin karı-kocaya ve çocuklara olan etkisi, boşanmanın hangi sebeplerden dolayı gerçekleştiği ile yakından ilgilidir. Bu konuda boşanma ile ilgili önemli bulgulardan bir tanesi, maddi yönden herhangi bir problemleri olmayan çiftlerin boşanma sebebi olarak; birlikte vakit geçirmekten keyif alınan alanların azalması, iletişim kopuklukları, duygusal olarak anlaşmazlıkların yaşanması gibi parasal odaklı olmayan nedenler öne sürülmektedir. Diğer yandan sosyo-ekonomik olarak alt gelire sahip ailelerde boşanmanın daha farklı sebepleri karşımıza çıkmaktadır. Bunlar, evin geçimini sağlama konusunda bir tarafın daha fazla sorumluluk alması, fiziksel ve duygusal istismarlar, eşlerin alkol, kumar gibi kötü alışkanlıkları boşanmaya iten faktörler arasında gösterilmektedir. Bahsedilen bu sorunların boşanmadan sonra hemen

düzelmeceği, bundan dolayı da kişilere özellikle de çocuklara dolaylı şekilde yansıtacağı bilinmektedir (Uçan, 2007: 40).

Boşanan ebeveynlerin, yeni rollerine adapte olması, tek başına hem anne hem baba olma zorunluluğunun altına girmesi ve boşandıktan sonra bile eski eş ile çatışmaların devam etmesi bireylerde strese yol açmaktadır. Boşanmanın yarattığı stres düzeylerine bakıldığında, evlilik içi sorunların düşük olduğu ayrılıklarda, boşanma sonrası bireylerin mutluluklarında bir azalma meydana geldiği görülmüş, buna karşın geçimsizliğin yüksek düzeyde olduğu ilişkilerde ise boşanmanın ardından kişilerin mutluluk düzeylerinde artış olduğu yapılan çalışmalar ile fark edilmiştir (Çiçek, 2014: 119).

Boşanma her ne kadar sorunlu ve artık mutluluk sağlamayan bir sürecin sonlanması ve yeni bir hayatın başlangıcı olarak görülse de halen toplumda hoş karşılanmadığı bilinmektedir. Bu baskının yanında bir de fertlerin yaşadıkları acı, üzüntü, belirsizlik gibi boşanmanın yol açtığı kritik duygular da diğer önemli bir noktadır. Boşanan çiftler üzerinde yapılan araştırmalarda, uyku düzensizliği, yeme bozuklukları, depresyon, kaygı, sosyal çevrelerine karşı ilgisizlik gibi hallerin seyredildiği görülmüştür. Özellikle depresyonun boşanmalarda çok sık rastlanılan bir durum olduğu, bu durumu kadınların fiziksel ve ruhsal anlamda daha net dışarıya gösterdiği, erkeğin ise depresyonu daha çok alkol ve gece hayatının getirdiği diğer zararlı alışkanlıklar ile yaşadığı gözlenmektedir (Arıkan, 1996: 14).

Boşanmanın kişilerde yarattığı krizin derecesi, o kişinin boşanma eylemine karşı yüklediği anlama ve stresle baş etme şekline göre değişmektedir. Yapılan çalışmalarla koşullar ne olursa olsun boşanmanın iki taraf için de kolay olmadığı bilinmektedir. Özellikle ekonomik olarak özgürlüğü elinde olmayan kadınların veya olsa bile boşandıktan sonra tekrar aile evine dönmek zorunda kaldığı durumlarda, erkeklere nazaran kadınların daha katlanılmaz bir hâl içinde olduğu görülmektedir. Kadının bu düzeyde daha çok etkilenmesi, toplumun sosyo-kültürel özellikleri ile bağdaştırılmaktadır. Eşinden ayrıldığı için 'dul kadın' damgasının vurulacağını, tekrar evlenmesi yönünde sürekli baskı altına alınıp diğer hemcinslerinin gözünde 'tehlikeli kadın' etiketine maruz kalacağını bildiğinden, bu süreçte ayrılırken iki kere düşünen taraf kadın olacaktır. Aynı zamanda boşanan çiftlerin çocukları var ise onun sorumluluğunun yine kadına bırakılması, yeni bir düzen kurma telaşı içinde birçok psikolojik sorunları beraberinde getirmektedir (Elitok, 2019: 21-22).

Boşanma sürecinin her bireyde farklı sonuçları ve etkileri olduğu ortadadır. Çevrenin veya ailenin bu süreç içindeki hal ve davranışları çiftleri etkilemekte, destekleyen, yalnız hissettirmeyen davranış ve tutumlar boşanma psikolojini en az hasarla atlama noktasında önemli rol oynamaktadır. Bu sebeple boşanma aşaması ne kadar az yıpratıcı olursa sonrası da o kadar daha yapıcı yönde kendini gösterecektir (Sevim vd. 2016: 305).

Boşanmanın, bireyler üzerinde stres yaratan bir durum olması sebebi ile boşanma ve bu süreçle başa çıkmak yaşamsal bir kriz süreci olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında, bu süreçte bireylerin bağlanma stillerinin durumla başa çıkmalarında ve psikolojilerini koruyabilmelerinde etkili olacağı düşünülmektedir. Yapılan bir araştırmada güvenli bağlanma stiline sahip kişilerin güvenli olmayan bağlanma stillerine sahip kişilere oranla boşanmayı daha az tehdit edici bir durum olarak gördükleri ve boşanma sürecinde stres seviyelerinde çok az bir yükseliş olduğu görülmüştür. Sonuç olarak bu bireylerin daha az duygulara odaklanan çözüm stratejilerini kullandıkları, dolayısı ile ruh sağlıklarını daha kolay koruyabildikleri ortaya çıkmıştır. Boşanmış bireylerin sosyal ilişkilerinde, sosyal çevrelerinin, aile ve arkadaşlarının boşanmış bireylere karşı olan yaklaşımlarından kaynaklanan değişiklikler olmaktadır. Daha çok geleneksel toplumlarda, boşanmanın bir tabu olarak görülmesi nedeniyle, boşanmış kadınlar toplumda olumsuz yaklaşımlara maruz kalmaları toplumda bir yer edinmelerini zorlaştırabilmektedir. Geleneksel değerler doğrultusunda, boşanmaya yönelik önyargılı düşünceler ile baskı altında kalan boşanmış bireylerin, yeni hayatlarına adapte olmaları güçleşmektedir (Aktaş, 2011: 39-40).

3.1.1 Boşanmanın Erkekler Üzerindeki Etkileri

Boşanmanın etkileri ile ilgili yapılan alan çalışmalarına bakıldığında, boşanma deneyiminden daha fazla etkilenen tarafın kadınlar olduğu görülse de erkeklerin de boşanma sürecinden etkilendiklerini söyleyen çalışmalar mevcuttur. Kadınların daha çok sorun yaşayıp, erkeğin bu süreci daha rahat atlatıyor gibi görünmesinin nedeni, kadın ve erkeğin sorunlarının dışa vurma şekillerinde farklılıklar olması ile ilgilidir. Kadınlar genelde duygularını, toplumdan saklamadan kolayca ifade edebiliyorken, erkekler, yetiştikleri sosyo-kültürel çevreye bağlı olarak duygularını bastırma eğilimi göstermektedir. Erkeklerde bastırılan üzüntü, karamsarlık, çaresizlik gibi duygular,

alkol kullanımı, sigara, sosyal hayattan kopma, intihar ve gece hayatı gibi zararlı alışkanlıklar ile kendini göstermektedir (Aktaş, 2018: 9).

3.1.1.1. Boşanmanın Erkekler Üzerinde Sosyal ve Ekonomik Etkileri

Boşanmış erkekler üzerinden yürütülen çalışmalarda, erkeklerin sosyal ve ekonomik yönden boşanmanın etkilerine maruz kaldığı gözlenmiştir. Boşanmanın sosyal etkileri göz önüne alındığında, erkeklerin boşanma stresi ile içe kapanık bir hale büründükleri, iş performanslarında motivasyon kaybı yaşadıkları, ağlamak istediklerinde bu durumu çevreden gizledikleri, ve velayeti anneye verilen çocuklara karşı özlemle karışık yalnızlık hissi çektikleri ortaya çıkmış, bu durum doğru yönetilmediğinde de kişilerin depresyona girdiği görülmüştür (Demirel, 2019: 39). Boşanmanın etkilerini toplumsal süreçte gizlemeye çalışan erkeklerin, bu davranış örüntülerinin toplumsal cinsiyet rollerinin algılanış şemaları ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Erkeğin doğup büyüdüğü kültürel çevrede, kendisine öğretilen ‘erkek olma’ pratikleri, bazı davranış ve eylem kalıplarını güçsüzlük sembolü olarak göstermektedir. Bu çerçevede erkekler, boşanma sürecinde hissettikleri duygu durumlarını açığa vurmaları halinde, toplumda güçsüz erkek olarak görüleceklerini düşünmektedirler (Karakaya, 2018: 270-271).

Bu çalışmada yapılan görüşmelerin bulgular kısmında, yukarıdaki düşünceleri destekler nitelikte örnekler yer almıştır. Bazı katılımcılar boşandıktan sonra alkol problemi yaşadığını anlatırken, bazıları ise boşanmanın iş verimini düşürdüğünü, bu sebepten de izne çıkarılıp, belli bir süre dinlendikten sonra işlerine geri döndüklerini ifade etmişlerdir. Erkeklerin iş hayatının yanında, arkadaşlık ilişkilerinin de boşanma ile beraber değiştiği gözlenmiştir. Özellikle diğer evli arkadaşları ile iletişimlerinde kopukluk yaşayan boşanmış erkekler, bu durumu istemeseler de kabullenmiş ve sosyal çevrelerinde değişikliğe giderek yeni arkadaşlık ilişkileri kurmuşlardır.

Boşanmanın erkekler üzerinde, sosyal yönünün dışında ekonomik olarak da etkileri olduğu görülmektedir. Boşanmaya karar verilen aşamadan itibaren, mahkemenin sonuçlanmasına kadar ki geçen sürede, ağırlıklı olarak erkeklerin evden ayrıldığı ve yeni bir eve çıktıkları gözlenmiştir. Ekonomik bir güç gerektiren bu durum, erkeklerin boşanma aşamasında karşılaştıkları maddi zorluklardan ilkidir. Boşanma sonrası eski eşe nafaka verme zorunluluğu ve var ise çocukların ihtiyaçlarının karşılanması da ilerleyen süreçlerde erkekleri etkileyen önemli konular olmuştur. Maddi durumu bu

süreçler için yeterli olmayan erkeklerin, zaman zaman kendi ihtiyaçlarından vazgeçip nafakalarını ödemeye çalıştıkları, yapılan araştırmalarda görülmektedir. Türk Medeni Kanunu'na göre, bireylerin boşanma ile yoksulluğa düşmemesi adına diğer taraf nafakaya bağlanmaktadır. Zorunlu bir yaptırım olan nafaka, genelde erkeklere uygulanmaktadır. Erkeğin belli hukuksal düzenlemeler içinde kadına verdiği nafaka, toplumun geleneksel değerleri ekseninde erkeğe yüklenen, evin geçimini sağlama ve para kazanma rolleri ile açıklanabilir. Neticede, nafaka ve tazminat konularında orta bir yol bulunma çabası erkekleri yıpratıcı bir süreç olarak ön plana çıkmaktadır (Elitok, 2018: 22-24).

Erkeklerin boşanma sonrası etkilendikleri diğer bir konu da, çocukların velayeti problemidir. Boşanma sonrasında müşterek çocukların velayet kararında “çocuğun üstün yararı ilkesi” temel alınmaktadır. Ülkemizde çocuğun yaşı, içinde bulunduğu dönem, hayat standartları, anne ve baba ile kurduğu duygusal bağları vb. birçok husus göz önüne alınmakla birlikte anne ilgi ve sevgisine muhtaçlık durumları sebebiyle çocukların velayeti genellikle anneye verilmektedir (Yazıcıoğlu ve Kayhan 2007). Özellikle anlaşmalı bir boşanma söz konusu değilse, çocuğun velayeti önemli bir sorun olmaktadır. Mahkeme kararı ile velayet anneye verildiği takdirde, baba belli gün ve saatler aralığında çocuğu ile görüşebilmektedir. Bu durumun doğru yönetilmediği zamanlarda, erkeklerin çocukları ile iletişimde azalmaların meydana geldiği görülmüştür (Demirel, 2019: 40).

Ekonomik olarak erkeğin etkilendiği tüm bu noktalar, bu çalışmada yapılan görüşmelerde de karşımıza çıkmaktadır. Bulgular kısmında detaylı şekilde yer verilen anlatılarda, erkekler hem evlenirken hem de boşanırken ekonomik olarak güçlü olunması gerektiğini ifade etmişlerdir. Maddiyatın yol açtığı olumsuz etkinin yanında bir de manevi olarak sancılı süreç geçiren erkekler, bu iki durumu atlama sıkıntıları yaşamaktadırlar. Özellikle boşanma sonrasında, çevrelerindeki insanlarla olan ilişkilerinin değişmesi, kendi ailelerinin baskısı, boşlukta hissetme ve bunun iş yaşamlarına olumsuz şekilde yansması gibi birçok sonuç ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak evlilik sürecinde yaşanan tartışmalar, stresli ve gergin ev ortamı ve bunun akabinde gelen boşanma, erkekler üzerinde negatif etkilere neden olmakta ve bu hızlı değişimden olumsuz şekilde etkilendikleri sonucuna ulaşılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Erkeklerin boşanma süreci ve bu süreç ile baş etme stratejisini ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışmanın verileri, derinlemesine görüşmeler yapılarak elde edilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bulgular, belli temalar altında analiz edilmiştir. Evliliğin neyi ifade ettiği, erkeklerin yetiştiği aile yapıları ve toplumsal cinsiyete ilişkin kodlar, bu kodların erkeklerin evlilik ve boşanma sürecine ilişkin algılarını ne yönde etkilediği, boşanma kararında çocuk sahibi olmanın rolü, boşanan erkeklerin toplumsal yaşamda kabul görme biçimleri, boşanma ve sonrasında psiko-sosyal durumları ve baş etme stratejilerine ilişkin kategoriler oluşturulmuştur.

4.1 Boşanmış Erkeklerle İlişkin Demografik Veriler

Bu çalışmada, boşanmış erkeklerin demografik özellikleri olarak yaş, eğitim, gelir durumları, çocuk sayıları ve evli kalma süreleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Kategoriler çalışmaya ilişkin soru cümlelerimize cevap verecek ve farklı açılarıyla boşanma konusuna bir veri tabanı sunmuş olacaktır.

Tablo 1. Yaş, Eğitim, Gelir Düzeyleri ve Evli Kalma Süreleri

İsim	Yaş	Eğitim Durumu	Gelir Düzeyi	Evli Kalma Süreleri	Meslekleri
G1	42	İlkokul	5-6 Bin TL	13 Yıl	Esnaf
G2	30	Lisans	7 Bin TL	3 Yıl	Mühendis
G3	50	Lisans	6 Bin TL	15 Yıl	Emekli Öğretmen
G4	28	Lisans	6-7 Bin TL	2 Yıl	Diş Hekimi
G5	35	Ortaokul	4-5Bin TL	13 Yıl	Berber
G6	37	Yüksek Lisans	4-6 Bin TL	10 Yıl	Öğretmen
G7	27	Lise	4-5 Bin TL	2 Yıl	Müteahhit
G8	42	Lise	7-8 Bin TL	4 Yıl	Esnaf
G9	35	Doktora	Belirtmek İstemedi	4 Yıl	Akademisyen
G10	38	İlkokul	3-4 Bin TL	7 Yıl	Çiftçi
G11	29	Önlisans	4 Bin TL	3 Yıl	Sağlık Teknisyeni

G12	44	Lisans	5-6 Bin TL	10 Yıl	Öğretmen
G13	31	Lise	7-8 Bin TL	8 Yıl	Esnaf
G14	27	Lise	8-9 Bin TL	2 Yıl	Futbolcu
G15	45	Ortaokul	6 Bin TL	11 Yıl	Çiftçi
G16	26	Önlisans	Belirtmek İstemedi	3 Yıl	Futbolcu
G17	37	Ortaokul	5 Bin TL	4 Yıl	Hizmetli
G18	35	İlkokul	4-5 Bin TL	5 Yıl	İnşaat İşçisi
G19	30	Lise	5-6 Bin TL	6 Yıl	Memur
G20	42	İlkokul	3,5 Bin TL	7 Yıl	İşçi
G21	28	Lise	4-6 Bin TL	3 Yıl	Temizlik Görevlisi
G22	26	Lisans	6 Bin TL	3 Yıl	Bankacı
G23	29	Lise	4,5-5 Bin TL	2 Yıl	Memur
G24	31	İlkokul	5 Bin TL	5 Yıl	Şoför
G25	31	İlkokul	3 Bin TL	13 Yıl	Esnaf
G26	29	Lise	6 Bin TL	3 Yıl	Spor Eğitmeni
G27	35	Lisans	7-8 Bin TL	6 Yıl	Mühendis
G28	28	Lise	4 Bin TL	7 Yıl	Memur
G29	27	İlkokul	5 Bin TL	4 Yıl	İşletmeci
G30	30	Lise	4,5-5 Bin TL	7 Yıl	Güvenlik Görevlisi

Araştırmaya dâhil olan boşanmış erkeklerin yaş dağılımı incelendiğinde, en genç olanı 26 iken, en büyük yaş ise 50'dir. Yapmış olduğumuz bu mikro çalışmada, orta yaş üstü boşanmış erkek oranının az olduğu görülmüştür. Bu örneklem grubu TÜİK'in boşanma oranlarının en fazla 30-39 yaş aralığında görüldüğüne dair sunduğu veriler ile benzerlik göstermektedir (TÜİK, 2019).

Tabloda, boşanan erkeklerin evlendikleri yaş ve evli kalma süreleri arasında ilişki bulunduğu gözlemlenmiştir. Yapılan çalışmalar, Türkiye'de boşanmaların yüzde 35,3'ünün, evliliklerin ilk beş yılında gerçekleştiğini göstermektedir. (TÜİK, 2020). 30 katılımcı ile yapılan bu çalışmada, 16 erkeğin evliliklerinin ilk beş yılında boşandığı görülmüştür. İlk beş yıl içinde boşanan 16 görüşmecinin yaşlarına bakıldığında ise, 8'inin 26 yaşından önce evlendiği bilgisi edinilmiştir. Çalışma, 26 yaşından önce yapılan evliliklerde, boşanmaya daha çabuk ve kolay karar verildiği bilgisine alıntılardan da ulaşılmıştır. Katılımcılardan 23 yaşında evlenen ve iki yıl evli kalan G7, bu konuyla ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

“Biz çocukluk aşkıydık birbirimizin. Artık daha fazla beklemeylem dedik, ailelere söyledik. Nişandı, düğündü evlendik. Ama evlenince bazı şeyler değişti. Aynı evdeki iki insanın birbirine

tahammülü sevgililik gibi olmuyor. Konuşarak karar verdik ayrılmaya. Uzatmadık. Genciz dedik zaten. Tekrar evleniriz. Biraz daha büyümemiz gerekiyormuş sanırım (gülüyor).”

Yapılan görüşmelerde iki kişi dışında tüm katılımcılar, maddi durumları hakkında bilgiler vermiştir. Verilen bilgiler doğrultusunda, kişilerin gelir durumlarının boşanma aşamasında karşılaşılan maddi zorlukları aşma noktasında belirleyici olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Boşanmanın ekonomik süreci hakkında G9 şu ifadeleri kullanmıştır:

“Eğer iyi bir geliriniz ve tabii sürekli olan iyi bir geliriniz varsa, bu tarz masraflar sizi çok etkilemiyor. Ben ayağımı yorganına göre uzatan ve her adımımı düşünen biriyimdir. Bu işin iyi günü var kötü günü var. Buna göre hareket ederseniz ekonomik olarak ayakta durmanız kolay olur.”

Bireylerin bulunduğu meslek grupları ve eğitim durumları diğer insanlarla olan ilişkilerini ve eş seçimini etkileyen önemli faktörlerdendir. Yapılan görüşmelerde, aynı meslekten evlilikler olduğu gibi, eğitim sürecinde veya sosyal hayatlarında tanışıp evlenenlerin de olduğu öğrenilmiştir. Kadın ve erkeğin yaşamı paylaşırken, birbirleri ile olan ortak noktaları ve benzerlikleri, seçimlerinde önemli rol oynamaktadır. Örneğin, eğitim düzeyi düşük olan bireylerin, eş seçerken, yine eğitim ve ekonomik olarak kendisine yakın kişileri seçtiği veya etrafı tarafından bu özelliklere sahip kişiler ile tanıştırıldığı görülmektedir. Eski eşleri ile tanışma şekillerini anlatan katılımcıların ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

“...Hanımefendi ile arkadaş ortamında tanıştık. Orada bence ikimiz de birbirimizi gözlemledik gibi bir şey oldu. Zaten arkadaş ortamları genelde gruplaşma şeklindedir. Yani herkes kendi kafasına uygun insanlarla arkadaşlık kurar. İkimizin de aynı ortamda olması aynı düşüncelere yakın olduğumuzu gösteriyordu. O şekilde tanıştık yani...” (G12).

“...Anam bulmuş bizim komşu köyden. Uygun görmüş. Bana dedi tanışın, konuşun diye. Biraz arkadaşlık ettik. Benim için sorun yoktu. Ben beğenmişim. Gel zaman git zaman aileler de anlaştı. Sonra işte evlendik...” (G15).

“...Görücü usulü oldu bizim iş. Annem beğenmiş, bakmış, görmüş. Bizim taraflarda büyükler uygun görürse vardır bir bildikleri. Zaten askerlik bitti, döndüm evlendim.” (G5).

Evliliğe giden yolda yaşanan bu eş seçme süreci, farklı kültürlerde farklı şekillerde kendini göstermektedir. Bu seçim, kişinin kendi iradesi ile aşk temelli

olabildiği gibi aile ve akran çevresinin kararıyla da olabilmektedir. Kişinin hür iradesi ile gerçekleştirdiği seçimler daha çok endüstri toplumlarında karşımıza çıkarken, geleneksel değerlerin üstün olduğu kültürde ise istenilen eşi seçme konusunda birey kısıtlanmaktadır (Akkaya, 2020: 147).

Araştırma boyunca karşılaştığımız söylemlerde aile çevresinin desteği ve onayı ile yapılan evliliklerin daha çok geleneksel yapılarda ortaya çıktığı görülmüştür. Akkaya'nın (2020) geleneksel değerlerin ön planda olduğu toplumlarda ailenin baskın rol olduğunu belirten ifadesi, yapmış olduğumuz bu çalışmada da karşımıza çıkan önemli bir bulgudur.

4.2 Erkeklerin Evliliğe İlişkin Düşünceleri

Bu çalışmanın ilk kategorisinde, görüşmecilere, yaşadıkları toplumda evli bir erkek olmanın neyi ifade ettikleri yönünde sorular sorulmuştur. Evliliğe olan bakışlarının öğrenilmesi, katılımcıların daha sonra boşanma süreci ile ilgili verecekleri ifadeleri anlamlandırabilmek adına önemli olacaktır. Görüşmecilerin, evlilik kurumuna ilişkin düşünce ve beklentileri şu şekildedir:

“Evlenmek, yuva kurmak, baba olmak çok güzel şeyler. Her güzel şeyin bir bedeli var tabi ama. Bunlar bedava olmuyor. Önce maddi sonra manevi şekilde yatırım yapmak zorundasınız. Evlendiğiniz kişi de öyle yapmak zorunda. Evlilik için, önce verirsiniz sonra alırsınız (gülüyor).” (G28).

“Bizim toplumda erkeğin evlenmesi demek, bu erkek her şeyiyle hazır demek. Eve bakabilecek adam olmuş derler... Evlilikle birlikte sorumluluklarım çok arttı. İlk yıllarda iki işte birden çalışıyordum. Kirası, düğün masrafı, balayı derken belinizi doğrultamıyorsunuz. Bir de karınız çalışmıyorsa, zaten hepsi size kalıyor. Bu yüzden evlilik mutlu edecekse evlenilsin. Mecburi bir şeymiş gibi yapınca olmuyor.” (G21).

“...Evli bir erkek olmak zor tabi. Akrabanız artıyor, masraflarınız artıyor falan. Güzel yanları var mı? Var. Yok değil. Sabit bir düzeniniz oluyor, sıcak çorbanız, temiz kıyafetleriniz, ütünüz hepsi hazır oluyor. Ben zaten bu düşünceyle evlendim.” (G17).

“Şöyle söyleyeyim öncelikle, ben âşık olduğum kadınlar evlendim. Sevdiğiniz insanlar evlenirseniz hayat müşterek şekilde ilerliyor. Karşılıklı saygı, sevgi, anlayış oluyor evinizde. Bir erkek olarak evlilikten beklentim sadece huzurdu. Herkesin evlenme amacı farklıdır bilemiyorum. Ben mutlu ve huzurlu olmak için evlendim. Güzel şey

evlilik. Karı koca çalışıyorsa her şeyi hallederler. Bunun için hazır olmaları lazım. Biz kimseden yardım almadan, kendimiz yapmıştık her şeyi.” (G8).

Katılımcıların yukarıda verdikleri ifadelerde, evlilik beklentilerinin, kişiden kişiye değiştiği görülmüştür. Kimi görüşmeciler, mutlu ve huzurlu olmak amacı güderken, kimi görüşmeciler ise, sosyal hayat içinde bir düzen sağlayabilmek için evlendiklerini belirtmiştir. Evlenme amaçları noktasında farklılıklar olsa da, görüşmecilerin evlilik kurumuna yönelik ortak söylemleri olduğu gözlenmiştir. Toplumda erkeklerin evlenebilmek için öncelikle maddi anlamda güçlü olmaları gerektiğini vurgulayan katılımcılar, ekonomik olarak kendi kendine yetebilecek düzeye gelindiğinde evlenilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

4.3 Erkeklerin Yetiştirdiği Aile Yapıları Ve Boşanma Olgusunu Belirleyen Aile İçi Kültürel Kodlar

Erkeklerin boşanma sürecine dair bilgiler edinmeyi amaçlayan bu çalışma ilk olarak, erkeklerin evlenmeden önce nasıl bir aile yapısında yetiştiklerini öğrenmeyi amaçlamıştır. Yapılan görüşmelerde erkeklerin, doğup büyüdüğü ve toplumsal kimliğini oluşturduğu ev içi ilişkilerinin, kendi evliliklerine yansıyor yansımadağı irdelenmiştir. Aile içi rol dağılımları konusunda G1, cinsiyetçi davranış rollerine sahip bir aile yapısında yetiştiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Biz iki erkek bir kız üç kardeşiz. En büyükleri benim. Ben sürekli her şeye atlayan, haylaz ama kardeşlerine göz kulak olan, istediği saatte istediği yere gidebilen biri olarak büyüdüm. Diğer erkek kardeşim de benim gibiydi. Annem babam pek karışmazdı. Kız kardeşim tam tersimizdi. Evin durumu ile ilgili şeylere bakardı. Kızın yapacağı şeylerle tabi erkeklerin farklıydı evde.”

G1, kendi ailesinde sergilediği rolleri, evliliğinde de devam ettirdiğini şu sözler ile ifade etmiştir:

“Bana kalırsa, karı kocanın evde işleri farklıdır. Ben hiçbir şeyi evimden, çevremden esirgemem. Bu nasıl benim görevimse, bunlara karşılık da karşı taraftan beklediğin şeyler var. Bir yuva kurduk. Kadın, yuvayı yuva yapandır. Ev işleriyle o ilgilenir. Her zaman toparlayıcıdır. İçini o yapacak ki, dışını erkek yapsın.”

Emekli öğretmen olan G3, annesiz büyümenin bir sonucu olarak, her türlü ev işlerini yapabildiğini, bu durumun da kendi evliliğine de yansıdığını, birçok işi kendisinin yaptığını ifade etmiştir:

“Ben annesiz büyüdüm, annem beni doğururken ölmüş. Babam da sonradan bir daha evlenmemiş. Teyzem, anneannem falan bakmış hep yıllarca bana. Okutmuş, büyütmüş. Onlar bana her işi öğretti. Yemek yapmayı da çok severim, bulaşık da yıkarım ha, ütüyü çok beceremiyorum sadece. Anlayacağın herkes her işi yapardı. Tamirat da bilirim. Tek kalırım bir gün diye herhalde bana hep destek oldular öğreneyim diye. Allah onlardan razı olsun. Ben titiz bir adamımdır. Öyle her şeyi beğenmem. Bunun yaptığı birkaç işi de beğenmedim ne yalan söyleyeyim. İlk zamanlar aldım karşıma konuştum. Temizlik, bulaşık sen yap ama diğerlerini bana bırak dedim. Aklınıza gelecek diğer her şeyi. Ev işleriyle yüzde seksen, yüzde doksan hep ben ilgilendim.”

G3'ün yukarıdaki ifadesi, iş bölümü konusunda ev içinde karşılıklı bir anlaşma sağlandığını göstermektedir. Kültürel kodların aktarımı, G3 için kendi evliliğinde destekleyici bir yapı olmuş, boşanmalarının bu durum ile ilgili olmadığını diğer alıntılarında ifade etmiştir.

Görüşmecilerden G4 ise, küçük yaşta kardeşi ile beraber birçok konuda yardımlaşarak aile içinde rol dağılımlarını sağladığını, daha sonraki yetişkinlik dönemlerinde de bu durumun devam ettiğini söylemiştir:

“Biz annem babam ve küçük kız kardeşimden oluşan çekirdek bir aileydik. Annem ve babam sağlık emekçisidir. Biz küçükken de sürekli nöbetleri olur, çok çalışır bize çok az vakit ayırmak zorunda kalırlardı. Bazen bize bakan bir ablamız olurdu, eee o birçok şeyde yardımcı olurdu. Ama kardeşimle çok iyi anlaşırdım. O ablamız olmadığında da kendi içimizde sen şunu yap, hadi ben bunu yapayım diye annemle babama yardım ederdik. Evlendiğimde de eşime, aynı kardeşime yardım ettiğim gibi hep yardımcı olmaya çalıştım, bu konuda güzel anlaşıyorduk.”

Küçük yaştan itibaren yardımlaşmayı öğrenen G4, evlendiğinde de bu durumun değişmediğini, eşine yardımcı olmasının, ilişkilerini olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir.

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, ailede öğretilen davranış kalıplarının ve kültürel aktarımlarının evlilikte önemli bir belirleyen olduğu görülmektedir.

4.4. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Aktarımında Evlilik ve Boşanmanın İlişkisi

Birey, dünyaya geldikten hemen sonra toplumsal cinsiyet şeması çerçevesinde yetiştirilmeye başlar. Bu çerçevenin ilk oluşturulduğu yer de ailedir. Rollerin öğrenimi başladıktan sonra, kişinin tüm sosyo-kültürel bakış açısı da bu duruma göre şekil alarak düşünce ve davranış kalıplarına sirayet etmektedir (Gök, 2013: 10).

Erkeklerin evlilik ve boşanmaya ilişkin bakış açılarının ne olduğunu öğrenmeyi amaçlayan sorularda, aile içi cinsiyet rollerinin aktarım izlerine rastlanmış, aile içerisinde öğrendiği davranışlar veya psiko-sosyal olarak mahrum kaldığı noktalar, erkeklerin bu tanımları yaparken ki tutumlarına yansıdığı görülmüştür. Bu kategori ekseninde özellikle boşanma olgusunun erkekte yarattığı duygu ve düşünceler çalışma için önemli bir veri kaynağı olmuştur.

“Evlilik, kesinlikle bir denge işi. Hepsinde demeyeyim ama çoğunluk olarak bu dengeyi sağlayan erkek oluyor. Erkekler bu konuda daha mantıklı ve akıllı hareket ediyorlar. Kadın duygusal ya biraz, sonuçta o yönü kuvvetli. Evde, o yönde hareket edebilir. Erkekler de ona karışamaz mesela.” (G14).

Katılımcı G14, evliliği tanımında, toplumsal cinsiyet rollerini nasıl algıladığını gösteren ifadelerde bulunmuş, kadının duygusal ve zayıf olduğunu düşünerek evliliği yönetebilecek konuma uygun görmemiştir.

Evlilik ile ilgili ifadelerden bir diğerini ise, G23 şu sözlerle belirtmiştir:

“Türkiye’de evlenmek, başka hiçbir yerde evlenmeye benzemez. Kız çocuk doğar doğmaz çeyiz yapılmaya başlanıyor, anlatabiliyor muyum? Kutsal bir şey bizde evlenmek, çocuk yapmak falan. Kadın zaten bir gün evleneceğim diye düşünerek yaşıyor, ona göre kendini eğitiyor, doğal olarak. İyi bir eş olmak, yuvayı dışı kuş yapar sözündeki dışı kuş olmak bence onlar için önemli. Erkek içinde önemli. Erkek de iyi bir kadınla evlenmek istiyor. Bunun için de çok çalışıyoruz. Erkek güçlü olunca, evlenecek eş de bulabiliyor, çok güzel düğün de yapabiliyor falan.”

G23, küçük yaştan itibaren, kadına ve erkeğe öğretilen belli rollerin olduğunu söylemiştir. Bu roller çerçevesinde, kadın ve erkeğin evlendiğini, bu durumun da doğal bir süreç olduğunu ifade etmiştir.

Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin evlilik ile ilgili ifadelerin yanında, boşanmanın erkek için neyi ifade ettiği yönündeki düşünceler de öğrenilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların verdiği bazı ifadeler şu şekildedir:

“...Alışkanlıklarınızı tekrardan gözden geçirmek ve yeni bir düzen inşa etmek (sessizlik). Bu da zaman alıyor. Yani alıyormuş. Sonrasında anladım. Ama başlarda bütün bu yaptıklarını yıkıp yeniden yeni bir şey yapmak o kadar zor geliyordu ki anlatamam. Erkeklere boşanmak güzel bir şey gibi geliyor sanıyor herkes. Ne alakası var yahu. Biz de üzülüyoruz, zorlanıyoruz. Ama güçlü duruyoruz.” (G9).

Görüşmesi G9, boşanan erkeklerin, kadınlara göre daha az sorunla karşılaştığı ya da duygusal olarak daha az etkilendiği görüşünün doğru olmadığını, erkeğin de bu süreçte bazı problemler ile karşılaştığını ancak toplumun yüklediği roller çerçevesinde bu durumu yansıtamadığını ifade etmiştir.

“Eski eşimle ayrılırken, ikimiz de zor zamanlar geçirdik. Kadın ve erkek eşit diyoruz mesela değil mi? İşte her zaman öyle olmuyor. Dürüst olmak gerekirse, kim daha çok zorlandı dersiniz bence eski eşimdi yani. Mesela çocuklara baktı, bazen annesinin yanına gitti, bazen evimiz de kaldı. Ama başka yere gidemedi. Kadınlar bizim ülkemizde boşanırken böyle çok rahat hareket edemiyorlar. Benim için hiçbir şey değişmemişti mesela.”(G24).

Boşanma ile ilgili verdiği ifadede G24, toplumsal cinsiyet rollerine karşı eleştirel bir yaklaşımda bulunmaya çalışmıştır. Ancak, boşanma sürecinde çocukların bakımından, eski eşinin sorumlu olduğunu söylemesi, eleştirdiği kadın-erkek eşitsizliğinin bir parçası olduğunu göstermektedir.

Çalışma kapsamında, katılımcıların küçük bir kısmı toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eleştiri de bulunsa da, geri kalan çoğunluğu, yetiştikleri kültürel çevreden öğrendikleri rolleri benimsemiş ve evlilikleri boyunca bu rollere uygun hareket ettiklerini ifade etmişlerdir.

4.5 Erkekliğin Kurgulanışı ve Boşanma Süreci İle İlişkisi

Erkekliğin kurgulanışı, feminist teorinin cinsiyet çalışmaları ile kendini göstermeye başlamıştır. Daha önceleri, sadece kadın odaklı teoriler üzerinde durulması, erkekliği statik bir olgu olarak göstermiştir. Feminist teori ile başlayan ve bu zamana kadar yapılan birçok çalışmada, erkeklikle ilgili farklı tanımlardan söz edilmektedir. Bu tanımların ortak noktalarında, ‘öteki’ yani kadın olmayandan bahsedilen söylemler

mevcuttur. Boşanma konusu ile ele alınacak olan erkeklik olgusu, toplumsal cinsiyet bağlamında inşa edilen hegemonik erkeklik ile ilişkilidir. Hegemonik erkeklik, durağan olmayan ve bulunduğu alanda egemen olan bir yapıyı işaret etmektedir (Aktaş, 2010: 28-31). Bu çalışma kapsamında, boşandıktan sonra erkeklerin sosyal hayata adapte olma noktasının, hegemonik erkeklik ile olan ilişkisi irdelenmiştir. Bu konuda verilen ifadeler şu şekildedir:

“Ben bir sporcuyum. O kadar stres yapıp kafaya takmıştım ki, bu iş oyunlarıma yansdı. Performansım düştü. Hocam kaç kez kenara çekip konuştu. Her gece dua ettim inanın. En sonunda üç dört maç oynatmadı beni. Kafanı topla öyle gel dedi. Bunu bir kadına yaparlar mıydı bilmiyorum. Daha mahkememiz olmamıştı. Otelde kalıyordum. Kalktım otele gittim. Otel de ayrı masraf. Annelere de gitmedim. Onlara da rol yapmam gerekecek. İyiyim diye. Ama değildim.” (G16).

“Son bir yıl zaten pek aynı evde kalmadık. Ben anneme gittim, arkadaşlara gittim ya da şehir dışına çıktım. Eşimi düşünürsek eğer o evden çıksaydı o dönem, bu kadar rahat istediği her yerde kalamazdı. Galiba özgürce gezerken bunu çok hissettim.” (G2).

“Boşanınca aynı okulda çalışmayalım dedik. O kendisi başka okula tayin istedi. Mesela ben daha rahat söyledim iş arkadaşlarıma ayrıldık diye. O insanlarla bu konulara girmek istemediği için gitti. Haklıydı onun gözünden bakarsak. İyi oldu, ona da söyledim bunu.” (G3).

“Şöyle ilginç bir durum oldu. Mahkememize 3 gün kala çalıştığım klinik bana izin verdi. Baya baya git dinlen diye izin verdiler. Boşanmak çok büyük bir olay gibi görülüyor galiba. Aynı şeyi evleneceğiniz zaman da yapıyorlar ya onun gibi.” (G4).

“Ev tutarken başıma geleni anlatayım. Dava açılmadan önce ayrı eve çıktım. Emlakçılar boşanmış kadın olsa vermiyoruz abi normalde ama sana verelim, kafanı dinle kendine gel gibi şeyler söylediler. Acımayla karışık iyilik mi yaptılar sözde, anlamadım. Bana ayrıcalık gösterdiler yani” (G1).

“Eski karım, özgüvenli biriydi. Boşanırken o da, ben de istediğimiz şekilde yaşadık hayatımızı. Birbirimize karışmadık. Ama bir süre sonra, çevresinden bu durum ile ilgili tepki aldığını duydum. Yani şöyle, tamamen boşandıktan sonra hayatına devam etmesini söylemişler. Anlatabildim mi? Kocası olarak ben bir şey demiyorum, insanlar ona söyleyebiliyor. Bana neden kimse bir şey demedi? Bence bunlar işte çok önemli şeyler.” (G10).

Yapılan görüşmelerde, toplumsal cinsiyete yüklenen anlamların, erkekler açısından, kabul görme biçimlerini olumlayan bir sürecin karşımıza çıktığı gözlenmiştir.

Görüşme boyunca erkek olmanın, boşanma sürecinde bir avantaj sağlamadığını ya da toplumsal cinsiyete ilişkin farklı bir tutumun sergilenmediğine dair söylemlerle de karşılaşmıştır:

“Erkekler çok yıpranıyor ama nedense televizyonda falan hep kadın kötü oluyormuş gibi görünüyor. Neden? Erkekler boşanırken üzülüyor mu, eve gidip göbek mi atıyor. Hayır. En çok parayı bu dönemde harcadım. Kimse burasıyla ilgilenmiyor. Tamam, kadın da baba evine dönüyor insanlar boşanmış kadın diye damgalıyorlar belki ama erkekler için de böyle. Çok fark yok. Sadece biz baba evine dönmüyoruz belki o yüzden farklı geliyor.” (G13).

“...Yani boşanınca bir değişiklik olmadı hayatımda. Zaten sizden hep dik durmanız bekleniyor. Siz de buna ayak uyduruyorsunuz işte. Belki de o yüzden çevremde olan hiçbir şey bir avantaj gibi gelmemiştir bana.” (G7).

“Ben iş adamıyım. Her çevreden insan tanıyorum, oturup kalkıyorum. İş gereği sonuçta. Tabi herkes de sizi tanıyor. Karısından ayrılıyor denmesi, boşanıyor denmesi bu durumun konuşulması kadın gibi erkeğe de çok güzel gelmiyor. Hangi erkek hoşlanır bu durumdan bana bir tane gösterin. Yedi yıl evli kaldım. Tek celsede de boşandım. Kimseden de bir yardım istedim, ne bir destek. Tek başımaydım. Öyle olmak zorundasınız.” (G30).

Sonuç olarak, boşanma sürecinde erkeklerin aynı tecrübeyi yaşamalarına rağmen farklı durumlarla karşı karşıya geldikleri görülmüştür. Çoğunluğun, erkekliğin bu durumlarda bir avantaj sağladığını söylerken, başka bir kısım ise toplumdaki ‘erkek güçlüdür’ baskısı altında kalıp, herhangi bir ayrıcalıkla karşılaşmadıklarını ifade etmiştir.

4.6 Boşanma Kararında Çocuk Sahibi Olmanın Rolü

Boşanmış 30 erkek ile yapılan bu çalışmada 11 erkeğin çocuk sahibi olduğu, geri kalan 19 erkeğin ise, farklı sebeplerden dolayı (eski eşinin düşük yapması, evlendikten hemen sonra çocuk sahibi olmak istememeleri, ekonomik olarak hazır olmayı beklemeleri gibi) çocuk sahibi olmadığı görülmüştür.

Boşanma kararlarında çocuk sahibi olmanın kimi durumlarda olumlu kimi durumlarda olumsuz bir rolü olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Yapılan görüşmelerde, bazı erkekler çocuklarının psikolojik olarak etkilenmemesi ve durumu kavrayabilecek olgunluğa erişmesini beklediklerini söylerken, kimi erkekler ise sorunların yaşandığı ve

çiftler arası gerilimlerin olduğu bir aile yapısı içinde çocuklarının daha çok zarar göreceğini düşünerek boşanma sürecini hızlandırdıklarını ifade etmişlerdir:

“Bizim üç kız evladımız var. Hepsi birbirinden güzel kızlarımın. Onlar için ne gerekiyorsa bu zamana kadar hep yaptım. Sevgimi göstermekten hiç çekinmedim. Hani bizim babalarımız bizim başımızı okşamazdı, sert görünmeye çalışırlardı. Ben öyle olmadım. Her şeyi iyilikleri için yaptım. Bitmiş bir evlilik vardı. Ayrı gayrı yatan, annesine gidip on beş gün gelmeyen bir kadın düşünün. Çocuklarımı göremiyorum. Onların da üzüldüğünü anlıyorum. Çok orta yol bulmaya çalıştım. Ama evin içinde kavga, gürültü kesilmedi. Kızlarımın dersleri düştü. Okuldan bile aradılar. Boşanmak kötü bir şey gibi görünebilir. Ama kızlarımın durumu için yani. Doğru olan buydu.” (G20).

“Şöyle aslında çok uzun süre birbirimizden kopmuş bir evlilikti. Çocukla beraber bu evliliği biraz daha devam ettirdik. Ta ki onun bir şeyleri biraz daha algılayıp bizim ona anlatabileceğimiz yaşa kadar. Dört yaşına gelmesiyle ve kendisinin bize sorular sormasıyla hani işte onun aslında bizim anlamadığımızı belli etmeye başlamasıyla beraber, o dönemde aldık boşanma kararımızı. Çocuğun olması naptı? Biraz daha evlilik süresini uzattı bizim için.” (G6).

“Ben dedim bak yazık günah böyle ayrı gayrı çocuklar nasıl olacak. Kız bende kalır dedi. Oğlanlar büyüktü. Seninle yaşasınlar sorun yok gibisinden ağız oluşmaya başladı. Orada işte dedim bu saatten sonra o istese bile sen boşanacaksın diye.” (G5).

“Zaten asıl sebep kızımdı. Olmasa belki boşanmazdım. Onun daha sağlıklı yetişmesi için ayrıldım.” (G13).

“O nasıl düşündü bilemem, ama ben boşanma kararını çoktan vermiş biri olarak sadece kızımın biraz büyümesini bekledim. Çok duygusal bir çocuk. Zaten bitmiş bir evliliğe 3 yıl daha onun hatırı için katlandım. Sorun çıkarmamaya, aile sıcaklığını bozmamaya çalıştım.” (G17).

“Baba olacağımı öğrendiğim andan beri çocuk gelişimi ile ilgili çok şey okumaya başladım. Ailemin şartlarından dolayı liseyi bile okuyamadım. Ama içimde hep öğrenmek, araştırmak, fayda sağlamak falan vardı kendime, etrafıma. Çocuğum olacağı zamanda en iyi şekilde yetiştirmek için çok çalıştım ve okudum. Onun hangi yaşta neyi ne kadar kavrayacağını az çok biliyordum. O yüzden biraz daha büyüyüp her şeyi kavrayacak yaşa gelmeden bitmesi gereken evliliğimi bitirdim. Çocuğum için uzatsaydım daha zor olacaktı. Uzmanlarla da konuştuk boşanırken. Boşanırsınız, evlenirsiniz bunlar basit şeyler ama çocuk olunca dikkatli adım atmanız gerekiyor. İnşallah ona zarar vermemişimdir. Sadece bunu düşünüyorum.” (G29).

Boşanmış erkeklerin verdiği ifadelerle bakıldığında, çocuk sahibi olmanın boşanma aşamasında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Çocuğun bakımı, sosyal ve psikolojik gelişimi konusunda dikkatli davrandıklarını ifaden katılımcılar, yine de boşanma kararlarından tamamen vazgeçmemiş olup sadece evli kalma sürelerini uzattıklarını belirtmişlerdir.

4.7 Boşanan Erkeklerin Toplumsal Hayatta Kabul Görme Biçimleri

Boşanma, sosyal, ekonomik, duygusal ve hukuki yönleri olan ve her kişide farklı süreçlerde gerçekleşen bir olgudur (Timurturkan, 2020: 211). Bu olguyu tecrübe eden bireylerin, gündelik yaşantılarından özel hayatlarına kadar birçok noktada boşanmanın izlerini görmek mümkündür.

Boşanma ile ilgili bugüne kadar yapılan çalışmalarda genel olarak kadın deneyimlerinden yola çıkan boşanma olgusu üzerinde durulmuş, erkeğin boşanma sürecine ilişkin deneyimlerine daha az yer verilmiştir. Yapılan bu çalışmada, kadının boşanma sonrası toplumsal hayatta yaşadığı damgalanma, sözlü şiddet ve ekonomik kaygı gibi sorunlara erkeklerin de maruz kaldığı bilgisine ulaşılmıştır. Bununla birlikte boşanma sürecinin yarattığı tahribat, görece kadınlarda daha fazla görülse de erkekler açısından da farklı biçimlerde bir tahribata yol açtığı yadsınamaz bir gerçektir.

Erkeklerin boşanma süreci ve sonrasında iş hayatından sosyal hayatına kadar kamusal alanlarda diğer bireyler tarafından nasıl karşılandığı, ne tür tepkiler gördükleri ve bu durumlara nasıl yaklaştığı sorulmuş olup şu ifadeler ile karşılaşılmıştır:

“...Dediğim gibi boşandıktan sonra evli arkadaşarımla görüşmeyi kestim. Birkaç kez ektiler yaptığımız planları. Eşim görüşüyor ama ortak evli arkadaşarımla. Bana karşı tavırları olabilir, ben öyle düşündüm. İş konusunda da kendi işim olduğu için zaten elemanlar bana bir şey diyemez. Yeni bekâr arkadaşlar ediniyorum.” (G1).

“Boşandığımı duyan çevreden insanlar, genelde keşke bu kadar çabuk karar vermeseydiniz tarzında cümleler kullandılar. Bu yüzden artık bu cümleleri duymamak için arkadaş ortamımı değiştirmek zorunda kaldım. Gördüğüm yerde de görmemezlikten geliyorum.” (G2).

“Boşandığım dönemde iş yeri bana izin verdi (gülüyor). İş yerinde izin verilmesi bence acıma gibiydi. Çok da takmadım açıkçası. Çok yakın çevremde değişiklik olmadı. Ama diyorum ya, ne olursa olsun sizi tanıtmak için ‘karısından yeni ayrılan/boşanan yok mu ya’ gibi bir tamamlama kullanıyorlar. İnsanı biraz tuhaf hissettiriyor. Bu süreçte

başka boşanan insanlar bana daha samimi gelmeye başladı. Damdan düşenin halini damdan düşen anlar misali. Öyle yani.” (G4).

Boşanma sonrası erkekler arasında bir dayanışma örüntüsünün izlerine bu çalışmada rastlanmıştır, aynı deneyimi yaşamış erkek arkadaşlarından psikolojik destek aldıklarını belirten katılımcı ifadeleri gözlenmiştir. Öte yandan, boşanan erkekler, evli olan arkadaşları ile görüştiklerinde eleştiri aldıklarını ve bu sebep ile anlaşılmadıklarını ifade ederek, kendi deneyimlerini yaşayan diğer sosyal gruplara yöneldiklerini belirtmişlerdir.

“Şimdi insanlar erkekler boşanınca sanıyor ki, keyfi öyle istedi de bilmem ne. Yahu bir insan neden düzenini bozmak istesin. Neden çocuklarına bunu yaşatsın. Herkes biraz da olsa erkeği suçluyor. Bakın bunu kimse inkâr etmesin. Böyle yani. Evli meslektaşlarımla görüşmeyi azalttım. Çünkü onların da karıları korkuyor. Sanki ben milletin aklına gireceğim boşanın diye. Hayret bir şey. Çok komikler yani. E böyle olunca siz de kendi halinizde kalıyorsunuz. Kimseyi istemiyorsunuz yanınıza.” (G12).

“En yakın arkadaşlarım mesela boşanma haberini aldıktan sonra misal asker arkadaşım ve eşi bana telefon açmazken, eski eşimi yemeğe çağırdılar. Beni “daha 2 ay önce aradı. Biz boşanalı 2 yıl oluyor. 2 ay önce aradı “ben seni arayamadım kusura bakma ya” diye. İlkokul, ana okul arkadaşım var, O da Denizli’de yaşıyor. O beni değil eski eşimi yemeğe aldı. Bana arayıp, nasılsın sorusunu sormadı. Normal yanımdaki arkadaşlarım bile o dönemde hani benim yanımda olmalarını istediğim dönemde, hiç biri arayıp sormadı. İlk başta bunlara çok alındım açıkçası. Aşırı duygulandığım ve ağladığım günler oldu tabii ki. Nerede bu insanlar? Yani şöyle söyleyeyim.... Eskiden tiyatrodan öğrencim olan, benden on yaş küçük olan, işte de ortaklık yaptığımız bir arkadaşımız var mesela, o öncesinde sürekli yanımdayken daha sonra bu sıkıntılı dönemde benle görüşmemeyi tercih etti. Hatta yakın arkadaşlarımdan öğrendiğim kadarıyla, benim çağrılacağım ortamlarda “boş ver ya, şimdi onun bunalımını mı çekeceğiz” diye tavırlar takındı. İlk başlarda bunlara çok üzuldüm, sonra hiç birine ihtiyacım olmadığı konusunda kendimi birazcık eğitmeye çalıştım. Bu da son üç dört aydır yaptığım bir şey. Başarılı olduğumu düşünüyorum ama tabii zaman zaman yine de o üzüntüyle beraber belki kızgınlığa dönüşüyor çünkü.” (G6).

“Ben şunu fark ettim, evliyken çevremde hiç boşanmış bir arkadaşım yoktu. Tanıdık belki bir iki tane. Ama boşandıktan sonra değişik bir şekilde arkadaş çevrem boşanmış insanlardan oluştu. Yani bu bence çok ilginç. Bilerek yaptığım bir iş değildi. Evliler pek sizinle takılmak istemiyorlar yani öyle söyleyeyim. Ben de istemiyorum zaten.” (G13).

“Sanırım aynı hastanede çalışmanın bir getirisi...Ortak arkadaşlarımızdan kimisi eski eşimin tarafında yer aldı, selamı sabahı kesti desem abartmış olmam. Kimisi benim yanımda olup sözde teselli etmeye çalıştılar. Ben kimsenin taraf olmasını gerektiren bir durum olduğunu düşünmedim hiç. Ama insanlar nedense küsecek yer arıyor gibi hareketlerde. Öyle yapan kişilerle de ben ne yapayım.” (G11).

“Boşanmak kadına da erkeğe de çok ayrı yerlerde ayrı zorluklar çıkarıyor. Doğrudur, kadın Türk toplumunda belki daha zorlanıyordur bize göre. Erkeklerin de var boşanma travmaları. Bu sayı da oldukça yüksek. On iki, on üç yıllık bir evlilik bitiyor. Çok üzüldüm, kendi kendime çok ağladım. Herkese de anlatamadım. İnsan hep kendi derindedir. Senin halini gören kendi haline şükreder. İnsanların bana karşı tavrı değişti mi, değiştiyse de ben anlamadım o ara. Ama benim değişti mi dersiniz. Kesinlikle değişti. Farklı bir psikoloji.” (G25).

“Valla boşanınca her şeye sıfırdan başlıyorsunuz. Ben öyle yaptım. Oturduğum mahalleyi, işimi, gittiğim mekânları bile değiştirdim. Eski şeyleri konuşmaya, anlatmaya gerek yok. Böyle iyiyim.” (G28).

Verilen ifadelerde, boşanmış erkeklerin sosyal çevrelerinde değişikliğe giderken iki durumun söz konusu olduğu görülmüştür. Bir tarafta, toplumun bireyde yarattığı psikolojik baskıdan uzaklaşmak isteyenler yer alırken, diğer yanda ise boşanma deneyimlerini sürekli hatırlamak istemedikleri için, kurdukları düzeni değiştirenler yer almaktadır.

Katılımcıların, toplumsal hayatta kabul görme biçimleri hakkındaki deneyimlerinden çıkan bir diğer sonuç ise, bazı boşanmış erkeklerin sosyal çevrelerinde herhangi bir değişiklik yaşanmadığı ya da böyle bir duruma izin vermedikleri yönündeki ifadeleri olmuştur:

“Kimse bana karşı davranışını değiştiremez. Değiştirecek kişi zaten çevremden değildir. Ben kimin boş konuşup kimin konuşmayacağını biliyorum. Boşandıktan sonra da ona göre hareket ettim.” (G15).

“Kendini övmek gibi görmeyin, ama ben ve ailem sevilip sayılan biriyiz. Boşandım diye kimse bana yaklaşımını değiştirmede. Neden değiştirsin zaten? Benim de boşanmış arkadaşlarım var ben onlara eskiden nasılsam yine öyleyim. Bu yüz kızartıcı bir suç değil ki.” (G23).

“Boşandıktan sonra aramıza hoş geldin esprileri çok yapıldı. (Gülüyor) İşte etrafında böyle insanların olması rahatlatıyor. Doğru insanlar ile doğru bağlar kurduğumu anladım bir kez daha. Hiç yalnız kalmadım. Bırakmadılar. Sağ olsunlar.” (G14).

4.8 Erkeklerin Boşanma Aşaması Ve Sonrasında Psiko-Sosyal Süreçle Baş Etme Stratejileri

Yapılan görüşmelerde, erkeklerin boşanma süreci ve sonrasında psikolojik olarak yıprandıkları ve bu durumdan etkilendikleri anlaşılmıştır. Toplumsal cinsiyet rollerinin de etkisiyle, üzüntü ve kaygı durumlarını saklama, alkol kullanımında artış, iş ve sosyal hayatta motivasyon kaybı gibi durumlarla karşı karşıya kalan erkeklerin, bu olumsuzluklarla nasıl baş ettikleri öğrenilmek istenmiş, herhangi bir profesyonel yardım alıp almadıkları sorulmuştur:

“Kendime belli bir süre verdim. Üç ay kadar. Üç ay içerisinde bu ruh halinden çıkamazsan gideceksin psikoloğa diye. Çünkü yaşadığım şeyin öyle basit bir ayrılık olmadığına farkındaydım. Her insan gibi atlatmam zaman alacaktı. Üç ay sonra daha iyi hissettiğim için kendimi gitmedim. Ama gitmeye karşı değildim. Sadece acele etmek istemedim.” (G9, Akademisyen).

“Evliliğin son dönemlerinde destek alıyordum ama açıkçası ilk etapta direkt ilaç tedavisine geçilmesi beni çok mutsuz etmişti. Yani daha ikinci seansın sonunda ne oldu da yüksek dozda depresana başladık. O yüzden bu dönemde uzak kaldım yardımdan” (G6, Öğretmen).

“Nasıl baş ettim? Baş edilmesi gereken bir şey gibi görmedim başta. Daha sonraları normalden bir tık fazla içmeye başladığımı fark ettim. Daha doğrusu annem fark etti. O söyleyince ben de dikkat ettim. Evet öyleydi. Çok yakın bir arkadaşım çift terapistliği yapıyordu, bana belki gitmek isterim diye birini önerdi. Yani ne anlatırım ne konuşuruz çok planlamadım ama iki, üç ay gittim. İçmem normale dönünce bıraktım. Problemim bence oydu.” (G27, Mühendis).

“Aslında bir psikoloğa gitmek istedim. Evliyken eşim beraber gitmeyi teklif etmişti. Sonra olmadı kaynadı arada. Boşandıktan sonra da iş yoğunluğu ve yeni bir hayat kurma telaşında yine kaynadı. Bir baktım boşanalı 1 yıl olmuş. Zaman su gibi akmış. Ayaktayım. Oyalanmışım işlerle. Çalışmak beni ayakta tutuyor demek ki.” (G26, Spor Eğitmeni).

Boşanma süreci ve sonrasında profesyonel destek almasa da, alma olasılığına sıcak bakanların olduğu görülmektedir. Bu kişilerin sosyo-demografik özellikleri göz önüne alındığında eğitim ve ekonomik düzeyleri yüksek kişiler olduğu görülmüştür. Diğer katılımcı ifadeleri ise şu şekilde devam etmektedir:

“Benim kafamı boşaltma şeklim sevdiğim şeyleri yapmaktır. Kayak yaparım, yüzerim, sporla yakından ilgiliyimdir. Boşanmadan önce yani kararı aldık ama resmiyette daha ayrılmadan önce de bol bol

yüzmeye gittim. Tek başıma kafa dinledim. Tek başıma ayakta kalmak benim fitratım. Bana bu iyi geliyor yani ne yapayım. Böyle yapmasaydım belki mahkeme çıkışı daha kötü olurdu. Orası ayrı bir atmosfer. Kendimi hazırladım diyeyim bir nevi işte.” (G30, Güvenlik Görevlisi).

“Evliliğimizde terapistte gitmiştik, onun bir faydasını göremediğim için sonrasında da hiç aklımdan geçirmedi. Bir gün bana biri kalkıp çok kötüsün, toparlan vs derse tabi ki dikkate alır, giderim de ama saklarım, açık açık yapmam. Erkeklerin arasında dönen muhabbetleri siz bilmezsiniz.” (G2, Mühendis).

“Benim bir sorunum olmadığı için bir yere gitmek, yardım almak aklıma gelmedi. Sırf her boşananı gönderiyorlar diye de gitmem açıkçası. Eski eşimin zamanında gitmesini çok söyledim keşke o gitseydi. Böyle olmazdı belki.”(G20, İşçi).

“İhtiyaç duydum ama gitmeye cesaret edemedim. Zaten ayrılıyor bir de doktorluk olmuş dedirtmek istemedim. Dönüp baktığımda gitseydim keşke diyor muyum? Diyorum ya. İyi gelirdi belki.” (G8, Esnaf).

“Çocuklarım benim en büyük destekçim oldu. Gerçekten öyle. Onlarla olmak, konuşmak bana hep iyi geldi. Zaten öyle destekler alacak para da yok. Benim için biraz lükstü. Onun yerine çocuklarıma harcarım o parayı. Gerek yok.” (G3, Emekli Öğretmen).

“Mahkemenin gönderdiği kadın terapist işe yaramayınca açıkçası bir daha öyle bir durum aklıma gelmedi. Biraz alkole dadandım maçlara ara verilince. Sonra kendime geldim tabi. Düzelttim, silkelendim. Kimseyi duymayacaksın, kapatacağın kulağını. En iyi tedavi bu.” (G16, Futbolcu).

“Bu tarz şeyler ekonomik olarak biraz zor. Hadi parayı buldun diyelim, kime nasıl gideceksin. Kime soracağım hiç anlamam. Çevremde bu konuları bilen bir Allah’ın kulu da yok. Yapı olarak da ben arkadaşlarıma soramam bunu. Kendi içimizde hallettik işte. Oldubitti.”(G18, İnşaat İşçisi).

“Amatör de olsa binicilikle uğraşıyordum. Eşimden ayrıldıktan sonra hem biraz ruhsal anlamda kendime gelebilmek hem de çevremdeki gürültülerden uzaklaşmak için biniciliğe daha fazla zaman ayırmaya başladım. Bana bu durumun çok iyi geldiğini fark ettim, kendimi iyi hissettiğim için de başka hiçbir yere başvurmak aklıma bile gelmedi.” (G22, Bankacı).

Boşanma ile baş etme süreçlerinde her erkek farklı yol izlemiş, kimi sevdiği aktiviteleri yaparken, kimisi motivasyon olarak çocuklarından destek aldığını dile getirmiştir. Bazı katılımcıların ise yine kendi etrafındaki erkeklerin bu durumu

konuşmasından çekindiği, bu sebeple de gitmeyeceği gitse bile saklayacağı yönünde düşünceleri görülmektedir.

Boşanma sonrası erkeklerin geliştirdikleri stratejiler göz önüne alındığında, mensubu oldukları meslek grupları ve eğitim düzeyleri bakımından, erkeklerin boşanma ile baş etme yollarında farklılıklar görülmüştür. Verilen ifadelerde eğitim seviyesi yüksek olmayan ve düşük ücretli işlerde çalışan katılımcıların, ekonomik olarak sorun yaşayacaklarını düşündüklerinden profesyonel destek alamadıklarını veya yeni herhangi bir sosyal aktivitelere katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumun yanında, eğitim seviyesi yüksek ve ekonomik açıdan yüksek standartlara sahip katılımcıların, evliyken terapistte gittikleri ya da gitmeyi düşündükleri öğrenilmiş, boşandıktan sonra ise yeni hobiler edinerek ve önceki yaşantısına göre daha fazla sosyalleşerek bu durum ile baş etmeye çalıştıkları görülmüştür.

SONUÇ

Boşanma süreci içinde yaşanan tüm pratikler, aile kurumu ile yakından ilgilidir. Değişen dünya düzeni ve ona ayak uydurmakta hiç zorlanmayan aile yapısı da, bu döngü içinde zamanla ilk halinden evrilmiş farklı bir boyutta devamlılığını sürdürmüştür. Modernizm ile birlikte toplumsal, kültürel ve ekonomik dönüşümler ailenin fonksiyonlarını ve aile içi rolleri de yakından etkilemiştir. Boşanmaya ilişkin yapılan araştırmalarda, toplumsal yapıların değişmesi, insan ihtiyaçlarının farklılaşması, ahlaki baskının azalması, bireyselleşmenin artması ve sanayileşme ile birlikte yeniden şekillenen kadın erkek ilişkileri gibi birçok faktörden söz edilmektedir. Bu faktörler, kadın ve erkekte sosyo-kültürel, ekonomik ve bireysel açıdan farklılıklar göstererek, evlilik içi iletişime yansımaktadır. Timurturkan'a göre boşanmalarda kadınların duygusal tatmin konusunda eksiklik ve eşleriyle yaşadıkları iletişimsizlik önemli rol oynarken, erkeklerin ise daha çok ekonomik sorumluluğu üstlenmek, eşinin aldatması ve çevresel faktörler sebep olarak kendini göstermektedir (Timurturkan, 2020: 202-203).

Kadın ağırlıklı yapılan çalışmalar, erkekler üzerinden yürütülen araştırmalarda dayanak noktası olmuş, erkeklerin boşanma süreci ve sonrasında yaşadıkları hakkında karşılaştırma imkânı sunmuştur. Aynı durum erkeğin deneyimlediği boşanma olgusunu ele almaya çalışan bu araştırmada da kendini göstermektedir. Erkekler süreci anlatırken, hem kadınlar hakkında hem de kendileri ile ilgili ifadelerde bulunmuştur.

Çalışmada ortaya çıkan bulgular, toplumsal cinsiyet bağlamında, erkeklige atfedilen roller ve hegemonik erkeklik arasındaki ilişki ekseninde tartışılmıştır. Erkeklerin de kadınlar kadar boşanmanın psiko-sosyal zorlukları ile baş etmeye çalıştığı, bunu yaparken ise toplumdaki erkeklik algısının belirleyici olduğu söylemlerine rastlanmıştır. Araştırmanın problem cümleleri ekseninde, boşanma sürecinin, erkeklerin yaşamsal alanlarını ne şekilde etkilediği araştırılırken, hegemonik erkeklik kuramından yararlanılmıştır. İlk olarak, evli bir erkek olmanın sorumluluklarına yönelik verilen ifadelerle bakılmıştır. Çalışmaya katılanlar, evlenecek olan erkeğin, öncelikle ekonomik olarak güçlü olması gerektiğini söylemişlerdir. Bu çalışmada verilen ifadelerle göre, erkeğin kaç yaşında olduğu veya ne iş ile uğraştığı değil, bir evi geçindirebilecek güçte olup olmadığı, evlenirken toplumda aranan ilk kriterler arasında yerini almaktadır. Sanayileşme ile birlikte kadınlar da, eskiden sadece erkeklerin bulunduğu iş kollarına yavaş yavaş girmeye başlamışlardır. Bu durum çalışan

kadın ve erkeğin ekonomik süreçte müşterek hareket etmelerini sağlasa da ailedeki parasal kaynağın erkek olduğu düşüncesini ve kişiye olan baskısını tamamen ortadan kaldırmamıştır.

Evliliklerde ekonomik yönden ağırlığın erkekte olduğunu dile getirip bu durumun yol açtığı sorunlardan bahseden katılımcılar kadar, erkeğin asli görevlerinden birinin, zaten eşine ve çocuklarına bakmak olduğunu düşünenlere az da olsa rastlanmıştır. Bu düşünce tarzına sahip katılımcılar, kadının eve ve çocuklara, kendisinin ise çalışıp onlara bakmasının doğru olduğunu savunmaktadır. Kadının bu rolleri sağlamadığı zaman ise boşanmanın aile içinde gündeme geldiği görülmüştür. Bu erkek profillerinin büyüdüğü aile ve sosyal çevre faktörleri göz önüne alındığında, kent hayatından uzak köy veya ilçelerde yaşadıkları, ataerkil yapının hâkim olduğu, ev içinde baba figürünün sağladığı otorite ile yetiştikleri görülmektedir.

Evli bir erkek olmanın neyi ifade ettiği yönündeki düşüncelerden sonra bu durum ile bağlantılı olan, toplumsal cinsiyete dayalı rol dağılımı da çalışmada öğrenilmek istenen diğer bir konu olmuştur. Toplumsal cinsiyet odağında kendini gösteren ev içi rollerde, katılımcılar yetiştikleri aile tarzlarını baz alarak yorumlarda bulunmuşlardır. Yapılan görüşmeler incelendiğinde, kişinin evlenmeden önceki hayat tarzı, evlendiğinde eşi ile olan hemen hemen tüm maddi manevi paylaşımlarını etkilediği görülmüştür. Çocukluğunu anne babasız geçiren kişiler, çok küçük yaştan itibaren her işi kendi başına yapmayı öğrenmiş, evliliklerinde de birçok işi yine kendi iradeleri ile yapmaya devam etmiştir. Aile sıcaklığından uzak büyüyen bireyler, yetişkinlik çağına geldiğinde, kendi ailesini kurmak ve hissedemediği anne baba figürünü kendi çocuklarına vermek için evlendiklerini ifade etmişlerdir. Bu düşünce ile aile kurup baba olan bazı erkeklerin, zaman zaman çocuklarına karşı anne rolüne de girmesi ve sorumlulukların iki rol modeli üzerinden sürdürülmesi, erkeklerin aile içindeki yaşam deneyimlerinden etkilendiği gerçeğini karşımıza çıkarmıştır. Katılımcılar arasında, tek ebeveynli ailede büyüyen erkek bireylerin ifadelerine bakıldığında ise, ya bütün ev içi işleri kendileri yapmaya kalkışmış ya da hiçbir sorumluluk almadıkları görülmüştür. Özellikle anne ve babası boşanmış olan görüşmeciler, evdeki rol dağılımına katkı sağlamadıklarını ifade ederek, bu konuda öz eleştiri yapmışlardır. Çocukluk dönemlerinde de herhangi bir sorumluluk almadıklarını belirten bu katılımcılar, ev düzeni ve işleyişine uzak durmalarının, eşleri ile aralarında problemlere yol açtığını ifade etmişlerdir.

Diğer yandan çalışan anne baba figürü ile büyüyen kişiler, ev içindeki işlerin ortaklaşa yapılması gerektiğini savunmuşlardır. Bu duruma, özellikle iki tarafın da çalıştığı aile yapılarında daha sık rastlanmıştır. Ancak kadının çalışmaması halinde, evdeki tüm işlerin kadına bırakıldığı, fakat beden gücü gerektiren ve maddi konulu durumlarda görevi yine erkeğin devraldığı görülmüştür. Bu durum, toplumsal cinsiyete dayalı rol dağılımı, çiftlerin ev içinde sergiledikleri eylemlere yansıdığını göstermektedir.

Yukarıda bahsedilen Türk toplumunda evli bir erkek olma ve ev içi kadın-erkek rollerinin paylaşımı konusu özünde yine ekonomik temelli bir sorunu barındırmaktadır. Evlenirken güçlü olmak zorunda hissettirilen erkek, evlendikten sonra da eğer maddi gücü elinde bulunduran tek kişi ise, iş bölümü kararlarının kendisinin verdiği görülmektedir. Eve giren para kaynağı ortak ise, evdeki iş paylaşımı da buna paralel olarak ortak şekilde yürütülmektedir. Tam da bu noktada hegemonik erkekliğin iki farklı varyasyonundan biri olan, kadınlar üzerindeki erkek tahakkümünün yansımalarını görmekteyiz. Connell'e göre, kadının ev içindeki emeğinin karşılığının olmaması ve belli bir alan içine sınırlandırılarak ücretsiz çalıştırılması cinsiyete dayalı iş bölümünün en büyük örneklerindedir (akt. Sancar, 2020: 31).

Boşanmış erkek deneyimleri bu noktaya kadar daha maddesel kaynaklı sorunlar üzerinden ilerlerken, boşanmaya karar verilen aşama ve sonrası yerini sosyolojik, psikolojik ve ahlaki kaygılara bırakmıştır. Akademik çalışmalarda, daha çok kadınların boşanma aşamasında duygusal yönden etkilendikleri, karamsarlığa büründükleri ve çalışmıyorlarsa iş bulma zorunluluğuna girdikleri belirtilmiştir (Keskin, 2007: 14). Ancak bu çalışmadaki katılımcılar ile yapılan görüşmelerde, erkeğin de boşanmaya karar verilen aşamada en az kadınlar kadar aynı noktadan etkilendikleri görülmüştür. Çalışmada erkeklerin boşanmaya ilişkin ilk üzerinde durdukları nokta, kurdukları düzenin bozulmasına yönelik endişeleri olmuştur. İş hayatı, sosyal çevre ve akrabalık gibi noktalarda sabit bir düzen mekanizması sağlayan erkeğin, ayrılık ile beraber tüm bunları yeniden inşa etmesi gerekeceğinden, bu aşama erkeklerin boşanma deneyimlerini anlatırken, en çok üzerinde durdukları konu olmuştur. Fakat erkekliğin kurgulanışı ve toplumdaki algısı, bu durumu bazen saklamaya yol açmış, erkeği toplum içinde güçlü görünmesi yönünde zorlamıştır. Bu durum, statüsü, yaşı, çevresi birbirlerinden farklı olan tüm katılımcılarda görülmektedir. Kimi erkek katılımcı çocuklarına karşı güçlü durmaya çalışırken, kimisi ailesine, kimisi arkadaşlarına karşı bu rolü sergilemiştir. Sergilenen bu rollerin altında hegemonik erkeklik pratiklerinin

yattığı bir gerçektir. Çünkü hegemonik erkeklik, erkekler arasında bir hiyerarşi yaratmış ve “ideal erkek” kurgusunu topluma empoze etmeye çalışmıştır. Hegemonik erkeklik üzerine yapılan tartışmalarda, farklı erkeklik inşalarının da var olduğuna dair söylemler gelişmiştir. Bu söylemlerde, hegemonyanın oluşturduğu, tek tip erkeklik yapısına eleştiriler yer alırken, diğer erkeklerin, egemen yapıya uygun davranmak zorunda olmadığı da savunulmuştur. (Sancar, 2020: 29). Bu çalışmada, yukarıda bahsedilen farklı erkeklik biçimlerine yakın katılımcıların olduğu görülmüştür. Bu katılımcıların, aile içi kültürel aktarımında ataerkil yapılara rastlanılmadığı ve diğer erkekler ile güç rekabetine girmedikleri gözlenmiştir. Boşanma sürecinde veya sonrasında üzüldüklerini, ağladıklarını, hatalı oldukları yerde özür dilemekten çekinmediklerini dile getiren katılımcılar, bu davranışların bir güçsüzlük belirtisi olmadığını da ifade etmişlerdir.

Yeni bir hayat kurma düşüncesi bazı katılımcıların boşanma aşamasını uzatmış, mutsuz da olsa evliliklerini bir süre daha devam ettirmiştir. Bu durumun benzeri, çocuk sahibi olan çiftlerde de yaşanmıştır. Erkek katılımcılar, babalık vazifelerini en iyi şekilde yapabilmek adına, evliliklerindeki sorunları kendi yöntemleriyle çözmeye çalışmışlardır. 30 görüşmeciden 11’inin çocuk sahibi olduğu bilinmektedir. Verilen ifadelerde 7 erkeğin, çocukların kavga eden anne babaya maruz kalmamaları ve daha mutlu bir ortamda büyümeleri için boşanma sürecini hızlandırdıkları görülmüştür. Geri kalan 4 katılımcı ise, ayrılmanın, o an çocukları için doğru olmayacağını düşünmüş ve evliliklerindeki sorunları bir süre daha göz ardı etmeyi seçmişlerdir. Bu durumun, evli kalma süresini uzattığı, ancak boşanma fikrinden tamamen vazgeçirmediğini göstermiştir.

Boşanma sürecinde, erkeklerin iş hayatlarındaki deneyimleri de merak edilmiştir. Boşanma kararı bazı katılımcıların iş performansını olumsuz yönde etkilemiş ve bir süre işe gitmeyi dinlenmek istediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların anlatılarına baktığımızda, çalışma ortamlarında herhangi bir zorluk çıkarılmamış, tersine destek olunmaya çalışıldığı görülmüştür. Görüşmecilerden, eski eşiyile aynı işyerinde çalışanların verdikleri ifadelerde, eski eşlerinin bu yönde kendilerine kıyasla daha çok zorlandıklarını söylemişlerdir. Erkek ve kadının meslek yaşamında kabul görme ve onaylanma biçimlerinin farklı olması, bu çalışmada elde edilen bulgular arasındadır.

Boşanmış erkeklerin, çalışma ortamlarının dışında sosyal çevrelerinde ve arkadaşlık ilişkilerinde de değişiklikler meydana gelmiştir. Buradaki önemli bulgulardan bir tanesi, erkeklerin evliliklerini bitirme aşamasında, arkadaşlarından bekledikleri desteği görememeleri olmuştur. Katılımcılar, mevcut erkek arkadaşları ile

sosyalleşme sürecine eskisi kadar dâhil olmadıklarını, bunun yerine boşanmış veya bekâr kişilerle yeni arkadaşlıklar kurduklarını söylemişlerdir. Bu durumun altında, boşanmış erkeğin, çevresi tarafından olumsuz ve karamsar bir ruh halinde olduğu düşüncesi yatmaktadır. Diğer evli arkadaşlarının ise, eşlerinin boşanmış biri ile arkadaşlık etmelerini istemediklerini, bu yüzden de görüşemediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar, eski eşleriyle ortak olan arkadaşlarının da bu süreçte kadının tarafında yer aldığını, boşanıyorsa erkeğin bir suçu vardır diye düşünülüp, kişiye karşı önyargı oluşturulduğunu ifade etmişlerdir. Boşanmanın, erkeğin bir suçu veya erkeğin isteği gibi görülmesinden rahatsızlık duyduklarını belirten katılımcılar, tüm bu önyargılarla vakit kaybetmek istemeyerek, boşandıktan sonra sosyal çevrelerinde değişikliğe gittiklerini ifade etmişlerdir. Yapılan görüşmelerden yola çıkarak, iş, sosyal çevre ve arkadaşlık bağlamında, erkeklerin boşanmaya karar verilen mevcut süreçte akışı değiştirecek hamleler yapmadıkları, ancak yasal olarak ayrılığın gerçekleşmesi ile birlikte yaşadıkları mekândan, kurdukları toplumsal ilişkilere kadar hayatlarında birçok alanda yeniliklere yer açtıkları görülmüştür.

Çalışmanın odak noktası, erkeklerin boşanma süreci ve sonrası ile ilgili geliştirdikleri stratejiler üzerinedir. Ancak, gerçekleştirilen görüşmelerde boşanma nedenlerine ilişkin birçok erkeğin söylemlerinde ortak bir düşünce dikkat çekmiştir. Evliliğin ne olduğu ve nasıl bir sorumluluk gerektirdiğini bilmeden geleneksel roller çerçevesinde evlendiklerini söyleyen erkekler, boşanma sebeplerinden biri olarak genç yaşta evliliği göstermişlerdir. Araştırmaya dâhil olan 30 görüşmecinin evlendikleri yaşa bakıldığında, 16 erkek, 26 yaşından önce aile kurmuş ve evlilik süreleri beş yılı geçmemiştir. Ortaya çıkan bu sonuç, Gökmen vd.’nin yaptığı ‘İlk Evlilik Süresini Etkileyen Faktörlerin Yaşam Analizi’ ile benzerlik göstermektedir. Gökmen vd.’nin çalışmasına göre, bireyin evlendiği yaş ne kadar düşerse, boşanmaya olan eğilim o kadar artmaktadır (Gökmen vd., 2019: 66). Buna benzer diğer bir çalışma ise, TÜİK’in (2020) Türkiye’de boşanma oranları ile ilgili yaptığı araştırmadır. TÜİK çalışmasında boşanmaların 35,3’ünün, evlilikteki ilk beş yıl içinde gerçekleştiği bilgisini vermiştir.

Boşanma aşamasındaki erkeklerin, dışarıdan sorunsuz ve rahat atlatılıyor gibi görülen süreçlerin iç yüzünde, topluma yansıtılan sahte roller olduğu çalışmada gözlenmiştir. Boşanma davası sonuçlanana kadar erkeklerin başka bir evde rahatça kalması veya iş çevresinden bu durumu saklama gereği duymaması kadınların yaşadığı zorluklara kıyasla erkekleri daha avantajlı göstermektedir. Ancak erkeklerin de en az kadınlar kadar bu süreçte duygusal olarak etkilendikleri, yer yer ailelerine ve çevrelerine

karşı mahcubiyet hissine kapıldıkları, bazen boşanmanın bireysel bir başarısızlık olarak görülmesinden korktukları yönündeki ifadeleri, ulaşılan önemli bulgulardandır.

Çalışmanın son kısmı ise, erkeklerin boşanma sonrası süreci ile ilgilidir. Görüşmecilere boşandıktan sonra hayatlarında nelerin değiştiği, zorlandıkları yerlerde nasıl çözümler ürettikleri sorulmuştur. Erkekler, boşanmanın sonuçlanması ile birlikte çevre değişikliğine gittiklerini söylemiş, kendileri gibi boşanmış insanlarla tanıştıklarını ve arkadaşlıklarını bu kişilerle ilerlettiklerini belirtmişlerdir. Bu davranışlarının altında yatan pratik, boşanmış kişinin halinden yine kendisi gibi boşanmış başka bir erkek veya kadının anlayacağını düşünmeleri olmuştur. Bu konuda ortaya çıkan bulgular, Elitok (2019) çalışmasında, “*boşanma sürecindeki erkeğe yönelik toplumsal bakış açısı*” başlığı altında ortaya çıkan sonuçlar ile benzerlik göstermektedir. Katılımcıların arasında istemese de çevresini değiştirmek zorunda kalanların olduğu görülmüştür. Bu zorunlu halin sebebi ise, eski eşlerinin ihanet etmesi veya evi terk etmesinden kaynaklanmaktadır. Ataerkil ideolojide, bir erkeğin ihanete uğraması, “onu eşine yetemeyen, eksik bir erkek” durumuna düşürmekte ve farklı erkeklik biçimleri ile mücadeleye zorlamaktadır. Yaşadıklarını erkeklik guruna yediremeyen ve etrafına daha fazla bu durum ile ilgili konuşmak istemediğini söyleyen kişiler, mücadelelerini ikamet ettikleri yerden taşınarak göstermişlerdir.

Boşanma sonrası erkeklerin profesyonel destek alıp almadıkları da sorulmuş ve görüşülen 30 katılımcıdan sadece 3’ünün bir terapist veya psikoloğa gittikleri sonucuna ulaşılmıştır. Boşanmanın kolay bir durum olmadığını söyleyen erkek katılımcıların, profesyonel yardımdan neden uzak kaldıkları ayrıca merak edilmiştir. Verilen ifadelerde, bir grup erkeğin boşandıktan sonra kendilerine belli bir süre tanıdıkları, çocuklarıyla vakit geçirip, spor ve hobi gibi mutlu oldukları şeyler yaparak zamanlarını değerlendirdikleri görülmüştür. Bu düşüncedeki erkek grubu, dinlenmek için kendilerine ayırdıkları sürenin olumlu etkisini görmezler ise profesyonel destek almaktan çekinmeyeceklerini de ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, yardım almayı düşünen ancak ekonomik olarak gücünün yetmediğini söyleyen erkeklere de rastlanılmıştır. Yukarıda bahsedilen erkek katılımcılar profesyonel yardım almasa da böyle bir duruma yine de soğuk bakmadıkları görülmüştür. Öte yandan boşanmış bir erkeğin, süreci daha iyi yönetebilmesi adına destek almasının güçsüzlük olarak görüldüğünü iddia eden katılımcılar da olmuştur. Bu katılımcılar tıpkı evlendikleri gibi boşanırken de topluma karşı güçlü bir imaj sergilemeleri gerektiğine inanmışlardır. Güçlü imajını korumaya çalışan katılımcı, bu süreç ve sonrasında herhangi birinden

özellikle profesyonel desteğe ihtiyaç duymamış, kendilerinde herhangi bir psiko-sosyal sorunun var olduğunu düşünmemişlerdir. Boşanma ile toplumsal hayatta zedelenen erkekliklerini bir de bu tür bir destek alarak pekiştirmek istemeyip, kendi kendilerine bu durum ile başa çıkabileceklerini düşünen katılımcıların ifadesi, Demirel'in bulgularında ortaya çıkan sonuçla örtüşmektedir. Demirel çalışmasında, boşanan erkeklerin, toplum tarafından güçsüz görünmemek adına, duygularını bastırarak, profesyonel destek almayı reddettiğini belirtmiştir. (Demirel, 2019:191).

Erkeklerin boşanma sonrası süreçle baş etme noktasında sınıfsal yapının önemli bir rol oynadığı ortaya çıkan diğer bir bulgudur. Üst gelir grubuna dâhil olan kişilerde yeni hobiler edinme, daha fazla sosyalleşme gibi davranışların olduğu görülürken, alt gelir düzeyindeki boşanmış erkeklerde içe kapanıklık, ekonomik sorunlardan kaynaklı stres ve üzüntü kendini göstermektedir.

Sonuç olarak, toplumun temel taşı olan aile her ne kadar günümüzde hala devamlılığını koruyor olsa da, ailenin kuruluş biçimleri ve işlevleri sürekli değişerek kendini yenilemektedir. Bu yenileme sosyolojik, ekonomik ve kültürel bağlamda evliliğe bakışı değiştirmiş ve boşanma oranlarında artışa sebep olmuştur. Boşanma, iki cinsiyet arasında birbirinden farklı eylem pratiklerini barındırmaktadır.

Literatürde daha çok kadın odaklı yapılan boşanma çalışmalarına yer verildiği gözlenmiştir. Bu çalışma mikro bir çalışma grubuyla yapılmış olup boşanmış erkeklerin, boşanma sürecine ilişkin deneyimleri onların anlatıları üzerinden analiz edilmiştir. Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kültürel aktarımların erkeklerin boşanma öykülerini ne yönde etkilediği, bireysel ve toplumsal bakış açısının süreci yönetme noktasında ne tür kolaylıklar ya da zorluklar sağladığı üzerine çalışırken, erkeklik çalışmalarına da bir katkı niteliğinde olması amaçlanmıştır. Erkekliğe atfedilen değerler ekseninde, boşanma süreci nitel yöntem ile araştırılmış ve kadınlar kadar erkeklerin de psikolojik, sosyolojik, ekonomik yönden etkilendikleri anlaşılmış olup, erkekler ile ilgili yapılan çalışmalarla benzer bulgulara ulaşılmıştır. Boşanan erkeğin, hukuksal mücadelesi içine giren nafaka, velayet gibi konular ve erkeğin tekrar evlenmeye yönelik düşünceleri bir diğer analiz edilmesi gereken konular olduğu kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

- Acar, Ali, (1990), *Türk Aile Yapısı Ve Kızılcahamam Aile Yapısı Üzerine Bir Araştırma*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Adak, N. (2020). *Değişen Toplumda Değişen Aile*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Akan, V. (1990) “Çağdaş Sosyolojide Bir Kuram; Sosyal Alışveriş”, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, Cilt: XIV/3, 10-15.
- Akdoğan, A. (2002). “Geleneksel Geniş Aileden Modern Çekirdek Aileye Geçişte Dini Hayattaki Değişim”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, Cilt: IX/9, 27-72.
- Akgül Gök, F. (2013). *Evli Kadın ve Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlgili Algılarının Aile İşlevlerine Yansımaları*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akgül, E. (2018). *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik İnşası: Ezidi Kast Sisteminde Erkeklik*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Akıntürk, T. (2008). *Aile Hukuku*, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Akoğlu, Ö., Küçükkaragöz, H. (2018). “Boşanma Nedenleri Ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlüklere İlişkin Bir Araştırma: İzmir İli Örneği”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, Cilt: XXIX/10, 153-172.
- Aksu, A. Yılmaz, D. (2019). “Feminist Teorilerde Kadın Kimliği”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: VI/6, 406-412.
- Aktaş, Ç. (2018). “Boşanmanın Erkekler Üzerindeki Etkisi: İstanbul Örneği”, *İmgelem Dergisi*, Cilt: II/2, 29-57.
- Aktaş, F. (2010). *Türkiye’de Erkekliğin Kurgulanışında Askerliğin Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aktaş, G. (2011). *Farklı Sosyoekonomik Ve Kültürel Özelliklere Sahip Ailelerde Kız Çocuklarına İlişkin Aile İçi Kültürel Tanımlamalar*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Altınbaş, D. (2010). “Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, Cilt: I/1, 21-52.
- Altunel, N. (2019) *Türkiye’de Erkeklik İnşası Üzerine Cinsiyet Etkileri*, (Yüksek Lisans Tezi), Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Arpacı, F. ve Tokyürek, Ş. (2012). “Boşanmış Bireylerin Yeniden Evlilik Konusundaki Görüşlerinin İncelenmesi”, *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: XXXI, 1-15.
- Aslantürk, H., Koç, F. (2019). “Sosyal Hizmet Lisans Öğrencilerinin Evlat Edinme Yoluyla Kurulmuş Tek Ebeveynli Aileler Hakkındaki Görüş Ve Düşünceleri: Kocaeli Üniversitesi Örneği”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, Cilt: XXX, 814-842.
- Atan, M. (2015). “Radikal Feminizm: ‘Kişisel Olan Politiktir’ Söyleminde Aile”, *The Journal of Europe - Middle East Social Science Studies*, Cilt: I, 1-21.
- Atay, T. (2004) “Erkeklik” En Çok Erkeği Ezer!”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, Cilt: I/4, 11-30.
- Aydın, M. (2013). *Sistemantik Aile Olgusu*, Çizgi Kitapevi, Konya.
- Aydın, O. Baran, G. (2010). “Toplumsal Değişme Sürecinde Evlenme Ve Boşanma”. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, Cilt: XXI, 117-123.
- Aydoğan, F. (1992). *Ailenin Fonksiyonları Ve Bu Fonksiyonlardaki Değişmeler*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Baltacı, A. (2020). “Araştırmaların Raporlaştırılması: Bir Tez Veya Bilimsel Makale Nasıl Yazılır?”, *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: III 6-39.
- Baltacı, A. (2018). “Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: VII, 231-274.
- Barutçu, A. (2013). *Türkiye’de Erkeklik İnşasının Bedensel Ve Toplumsal Aşamaları*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara .
- Başkale, H. (2016). Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, Cilt: XI, 87-95.
- Bayer, A. (2013). “Değişen Toplumsal Yapısında Aile”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: IV, 107-120.
- Baymur, F. (1997). *Genel Psikoloji*, İnkılap Kitapevi, İstanbul.
- Bilgiseven, A. (1982). *Genel Sosyoloji*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Bilici, A. (2014). “Boşanma Sürecinin Çocuklar Üzerindeki Psiko-Sosyal Etkileri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XVIII/2, 79-110.
- Bilton, T., Bonnett, K. (2009). *Sosyoloji* (çev. Kemal İnan), Siyasal Kitabevi, Ankara.

- Bozkurt, V. (2013). *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Ekin Basım Yayın, Bursa.
- Bozok, M. (2019). “Raewyn Connell ve Erkeklik Çalışmalarının Köşe Taşı Çalışması Olarak Erkeklikler”, *Disiplinlerarası Karşılaşmalar Dergisi*, Cilt: IX, 199-204
- Canatan, K., Yıldırım, E. (2018). “*Aile Sosyolojisi*”, Açılım Kitapevi, İstanbul.
- Cengiz, K., Tol, U., ve Küçükkural, Ö. (2004), “Hegemonik Erkekliğin Peşinden”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, Cilt: I, 50-70.
- Coşan, B. (2018). “Dünyada Ve Türkiye’de Sosyoekonomik Bir Problem Olarak Tek Ebeveynli Aile Olgusunun Çok Boyutlu Değerlendirilmesi”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* Cilt: XVII, 259-284.
- Çağırkan, B. (2018). “Kimlik Ögesi Olarak Erkeklik Kavramı ve Postmodern Toplumlarda Farklı Erkeklik Algıları”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: V, 93-105.
- Çelik, C. (2010). “Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din-Paradigmatik Anlam ve İşlev Farklılaşması”, *Karadeniz Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: XII, 25-35.
- Çelik, Ö. (2008). *Ataerkil Sistem Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Ve Cinsiyet Rollerinin Benimsenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çetinkaya, D. (2018). *Boşanma Sürecindeki Erkeklerle Göre Boşanma Süreci ve Bunu Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi*, Bahçeşehir Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Çiçek, Z. (2014). *Boşanmanın Sosyolojik Analizi: Denizli Kenti Örneği*. (Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Çiğdem, D., Dikeçligil, B. (1190). *Aile Yazuları: Kültürel Değerler Ve Sosyal Değişme*, Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.
- Demir, S. Çelebi, Ş. (2017). “Tek Ebeveynli Ailelerin Sorunları: Nitel Bir Araştırma”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: VIII, 111-128.
- Demircioğlu, N, S. (2000) *Boşanmanın, Çalışan Kadının Statüsü ve Cinsiyet Rolü Üzerine Etkisi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Demirel, R. (2019). *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklerin Boşanma Deneyimlerine İlişkin Nitel Bir Araştırma*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dündar, Ö., Timurturkan, M., Adak, N. (2020). *Değişen Toplumda Değişen Aile*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

- Erden, M. (1998). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Alkım Yayınları, İstanbul.
- Erden, M. (2007). *Eğitim Bilimine Giriş*, Arkadaş Yayınevi, Ankara
- Eyce, B. (2000). “Tarihten Günümüze Aile Yapısı”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, Cilt: I, 223-244.
- Elitok, Ö. (2019). *Erkeklik Olgusu Bağlamında, Erkeklerin Boşanma Deneyimleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Gelmez, E. (2019). *Boşanmanın Mali Sonuçları*, (Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Gökçe, B. (1976), “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt: VIII, 40-60.
- Gökçe, B. (2011). *Aile Sosyolojisi*, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Gökmen, Ş., Eralp, A., Kayış, A. A. (2019). “İlk Evlilik Süresini Etkileyen Faktörlerin Yaşam Analizi: Türkiye Örneği”, *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: VI, 63-76.
- Günay, G., Bener, Ö. (2011). “Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: CLIII, 157-170.
- Güneş, F. (2017). “Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt: XXVII, 245-256.
- Güneş, H. (2018). “Feminist Akımlarda Aile”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Cilt: VII/1, 142-152.
- Güneşlioğlu, F. (2009). *Boşanma Ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları*, (Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul.
- Hallaç S. Ve Öz. F. (2014). “Aile Kavramına Kuramsal Bakış”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt: VI/2, 142-153.
- İçli G. (1997). “Aile Araştırmalarında Yöntem ve Yaklaşımlar”, *Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: III, 59-66.
- Karakaya, H. (2018). “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Boşanma/ Boşanma Süreci ve Kadın: Elazığ Örneği”, *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, Cilt: IV/2, 261-291.
- Kayalığıl, P. (2019). *Aile Sosyolojisi Notları*, Gelişim Üniversitesi Yayınları, İstanbul

- Kepekçi, E. (2012). “Hegemonik Erkeklik Eleştirisi ve Feminizm Birlikteliği Mümkün Mü?”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, Cilt: I, 59-86.
- Keskin, (2007). *Boşanmanın Sosyoloji ve Psikolojik Nedenleri ve Boşanmanın Ortaya Çıkardığı Sonuçlar (Niğde İli Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Kır İ. (2011). “Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: X/5, 381-404.
- Kır, İ. (2010), *Eğitimin Toplumsal Temelleri, Eğitim Bilimine Giriş, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.*
- Kongar, E. (1991). “Türkiye’de Aile Yapısı, Evrimi Ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri”, *Amme İdare Dergisi*, Cilt: III, 58-83.
- Kumral, O. (2017). *Eğitim Bilimine Giriş – Eğitimin Toplumsal Temelleri*, Anı Yayıncılık, Ankara
- Metin, A. (2010). “Kimliğin Toplumsal İnşası Ve Geleneksel Kadın Kimliğinin Aktarımı”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: II/3, 74-92.
- Öngider, N. (2013). “Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, Cilt: V/2, 140-161.
- Özbay C. (2012). “Türkiye’de Hegemonik Erkekliği Aramak”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Cilt: LXIII/4, 185-204.
- Özbay, F. (drl.) (2013). *Demografik Dönüşüm Sürecinde İktidar, Kadın ve Aile*, Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, İstanbul.
- Özçatal E. (2011). “Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: I/1, 21-39.
- Özdemir, Ö. (2017). “İki Sistemli Kuram Olarak Sosyalist Feminizm”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: IX, 395-414.
- Özen, D. Ş. (1998) *Eşler Arası Çatışma ve Boşanmanın Farklı Yaş Ve Cinsiyetteki Çocukların Davranış ve Uyum Problemleri İle Algıladıkları Sosyal Destek Üzerindeki Rolü*, (Basılmamış Doktora Tezi) , Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öztop, H. (2013). “Tek ebeveynli aileler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Sosyoekonomi Dergisi*, Cilt: XIX/19, 209-128.
- Pehlivan Vargel, P.(2017). “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: XXXI, 497-52.

- Sancar, S. (2020). *Erkeklik: İmkansız İktidar*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Sevim, Y., Güldeste, A. Öner. (2016). “Boşanan Erkeklerin Sorunları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Elazığ İli Örneği)”, *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: XXVI/2, 293-312.
- Sığın, A. Canatan, A. (2018) “Connell’ın Erkeklikler Teorisinde İşbirlikçi Erkek, Madun Erkek ve Marjinal Erkek: Hegemonik Erkekliğin Kavramsal Hegemonyası”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: V/5, 163-175.
- Soygan, H. (2019). *Boşanmış Kadınların Boşanma Sebepleri Ve Boşanma Sonrası Karşılaştıkları Güçlüklerin Sosyolojik Analizi Yozgat İli Örneği* (Yüksek Lisans Tezi), Bozok Üniversitesi, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Yozgat.
- Subaşı, N. (2014), *Toplumsal Değişme, Aile ve Yeni Risk Alanları*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Sultana, A. (2019). “Ataerkillik Ve Kadının İkincilliği; Kuramsal Bir Analiz”, (çvr. Saadet Altay). *İlmi Araştırmalar Dergisi*, Cilt: CXI, 417-427.
- Sunay, C. (2004). “Mübeccel Kıray’ın Eserlerinde Kent ve Toplumsal Değişme”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: VIII, 43-61.
- Şahin, Y. (2013). “Çatışma Kuramları ve Kimlik Temelli Çatışmalar; Teorik Bir Giriş”, *Barış Araştırmaları Ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt: I, 33-52.
- Şenkul, A. (2014). *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadelede Uygulanan Sosyal Politikalar*, (Yüksek Lisan Tezi), Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- Şentürk, Ü. (2008). “Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler”, *Aile ve Toplum Dergisi*, Cilt: IV, 11-16.
- Taş, G. (2016) “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri Ve Dönüşümleri”, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, Cilt: III, 163-175.
- Tekin Çatal, M. (2019). *Evli Bireylerin Evlilik Değerleri, Evlilik Doyumu Ve Evlilik Tipleri Arasındaki İlişki*, (Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Tezcan, M. (1997), *Eğitim Sosyolojisi*, Zirve Ofset Matbaacılık, Ankara
- Tezcan, M. (2000). *Türk Aile Antropolojisi*, İmge kitapevi, Ankara
- TDK, Boşanmanın Tanımı, 2020, Erişim Tarihi, 09.09.2020.
<https://sozluk.gov.tr/>

- TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2019, Erişim Tarihi 09.09.2020.
<https://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33708>,
- TÜİK, Evlilik ve Boşanma Süreleri, 2020, Erişim Tarihi 09.09.2020.
<https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=37211>,
- Türk, B. (2007) , *Eril Tahakkümü Yeniden Düşünmek: Erkeklik Çalışmaları İçin Bir İmkân Olarak Pierre Bourdieu Konferans Notları*, Çankaya Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara.
- Türkkan, Z. (2020). “Toplumsal Alışverişte Hakkaniyet”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt:1 192-222.
- Uçan, E. (2012). “Post Modern Erkek(lik)”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: X, 262-271.
- Uçan, Ö. (2007). “Boşanma Sürecinde Kriz Merkezine Başvuran Kadınların Retrospektif Olarak Değerlendirilmesi”, *Klinik Psikiyatri Dergisi*, Cilt: X/10, 38-45.
- Ünal V. (2013). “Geleneksel Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Boşanma Sorunu Ve Din”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: XXVI, 580-589.
- Ünal, A. (2016). *Sosyal Bir Olgu Olarak Boşanma Nedenleri ve Sonuçları*, (Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Ünal, V. (2013). “Geleneksel Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Boşanma Sorunu Ve Din”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: VI, 5889-600.
- Üstündağ, A. (2014). “Yapısal Aile Danışmanlığı ve Bir Olgu Örneği”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Cilt: XIV, 113-126.
- Virginia, S. (2001) . *İnsan Yaratmak*, (çev. Selim Yeniçeri), Beyaz Yayınları, İstanbul.
- Yanardağ, M., Özmete, E. (2016). “Erkeklerin Bakış Açısıyla Toplumsal Cinsiyet Rollerini: Kadın ve Erkek Olmanın Değeri”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: XX, 91-107.
- Yazıcıoğlu, Y., Kayhan, Ü. (2007). *Aile Yapısı ve İlişkileri*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir
- Yener, S. (2018). “Sosyolojik Kuramlar Çerçevesinde Aile ve Girişimcilik İlişkisi”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: VI/6, 869-878.
- Yıldırım A. Ve Şimşek H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yıldırım, N. (2004). “Türkiye’de Boşanma ve Sebepleri”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: I, 59-81.

Yörükoğlu, A. (1997). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, Özgür Yayınları, Ankara.

Zeybekoğlu, Ö. (2010). “Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Türk Toplumunun Erkeklik Algısı”, *Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, Cilt: I/1, 1-13.